

ALTYNSARIN
AKADEMIASY

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

БІЛІМ ОБРАЗОВАНИЕ

ISSN 1607-2790

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№2 (101) 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМ. И.АЛТЫНСАРИНА

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
NATIONAL ACADEMY OF EDUCATION NAMED AFTER Y. ALTYSARIN

БІЛІМ – ОБРАЗОВАНИЕ

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
RESEARCH AND ACADEMIC JOURNAL

№2 (101) 2022

Нұр-Сұлтан, 2022

**ҚР БҒМ Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ**

Басылымның кезеңділігі - жылына 4 рет шығады

№ 9838-Ж

есепке қою, қайта есепке қою туралы

КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің
Ақпарат және мұрағат комитетінде берілген

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ

**БІЛІМ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК,
АҚПАРАТТЫҚ-ТАНЫМДЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫ ЖАРИЯЛАУ**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Пұсырманов Н.С. – философия докторы (PhD),
редакция алқасының төрағасы;

Чокушева А.И. – философия докторы (PhD);

Бекмағамбетов Ә.Б. – з.ғ. к., қауымдастырылған профессор;

Вербицкая Н.О. – п.ғ.д., профессор (Ресей);

Калимуллин А.М. – т.ғ.д., профессор (Ресей);

Кожамжарова Д.П. – т.ғ.д., профессор;

Кулмаматов Д.С. – ф.ғ.д., профессор (Өзбекстан);

Есім Ғ. – филос.ғ.д., профессор;

Мехмет Гувен – психология ғ.д., профессор (Түркия);

Шаймерденова М.Д. – т.ғ.к., профессор;

Бутабаева Л.А. – философия докторы (PhD);

Мукашева М.У. – п.ғ.к., доцент;

Нарбекова Б.М. – т.ғ.к., доцент;

Жуманова С.С. – п.ғ.м., жауапты редактор.

*Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.*

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Национальной академии образования имени
И. Алтынсарина МОН РК

Периодичность издания – 4 номера в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет, переучете № 9838-Ж
выдано Комитетом информации и архивов
Министерства культуры и
информации Республики Казахстан

ТЕМАТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ
ПУБЛИКАЦИЯ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ,
ИНФОРМАЦИОННО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ
МАТЕРИАЛОВ ПО ПРОБЛЕМАМ ОБРАЗОВАНИЯ И
ВОСПИТАНИЯ

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Пусырманов Н.С. – доктор философии (PhD),
председатель редакционной коллегии;
Чокушева А.И. – доктор философии (PhD);
Бекмагамбетов А.Б. – к.ю.н., ассоциированный
профессор;
Вербицкая Н.О. – д.п.н., профессор (Россия);
Калимуллин А.М. – д.и.н., профессор (Россия);
Кожамжарова Д.П. – д.и.н., профессор;
Кулмаматов Д.С. – д.ф.н., профессор (Узбекистан);
Есим Г. – д.филос.н., профессор;
Мехмет Гувен – д.психол.н., профессор (Турция);
Шаймерденова М.Д. – к.и.н., профессор;
Бутабаева Л.А. – доктор философии (PhD);
Мукашева М.У. – к.п.н., доцент;
Нарбекова Б.М. – к.и.н., доцент;
Жуманова С.С. – м.п.н., ответственный редактор.

*Ответственность за достоверность материалов
несут авторы.*

*Редакция оставляет за собой право отклонять
материалы.*

RESEARCH AND ACADEMIC JOURNAL
National Academy of education named after
Y. Altynsarin, MES RK

Frequency of publication – 4 issues per year

CERTIFICATE

about registration, re-registration
No. 9838-F
issued by the Committee of information and archives
of the Ministry of culture and information of the
Republic of Kazakhstan

THEMATIC FOCUS
PUBLICATION OF SCIENTIFIC AND
METHODOLOGICAL INFORMATION AND
INSTRUCTIONAL MATERIALS ON EDUCATION AND
UPBRINGING

EDITORIAL BOARD

N.S. Pussyrmanov – Doctor of Philosophy (PhD),
Chairman of the editorial Board;
A.I. Chokusheva – Doctor of Philosophy (PhD);
A.B. Bekmagambetov – Candidate of Law, associate
Professor;
N.O. Verbitskaya – Doctor of pedagogy, Professor (Russia);
A.M. Kalimullin – Doctor of history, Professor (Russia);
D.P. Kozhamzharova – Doctor of history, Professor;
D.S. Kulmamatov – Doctor of Philology, Professor
(Uzbekistan);
G. Yesim – Doctor of Philosophy, Professor;
Mehmet Guven – Doctor of Psychology, Professor
(Turkey);
M.D. Shaimerdenova – Candidate of history, Professor;
L.A. Butabayeva – Doctor of Philosophy (PhD);
M.U. Mukasheva – Candidate of pedagogics, associate
Professor;
B.M. Narbekova – Candidate of history, associate
Professor;
S.S. Zhumanova – Master of Pedagogy, executive editor.

*The authors are responsible for the accuracy of the
materials.*

*The editorial board reserves the right to reject the
materials.*

МАЗМҰНЫ

БІЛІМ САЯСАТЫ / ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА / EDUCATIONAL POLICY

Жумабаева З.Е. Бастауыш мектеп білім мазмұнын кіріктіру.....	5
Қажығалиева Ж.Б. Қазақтілді емес сыныптарда мемлекеттік тілді оқыту ерекшеліктері.....	18

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ІЗДЕНІС / НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ И НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОИСК / SCIENTIFIC-METHODICAL AND SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL SEARCH

Удербаетва Л.Д. Данышпандық – адамның шығармашылық әлеуеті ретінде.....	27
Алтыбаева Ш.Б., Касенова Ж.К. Мониторинг образовательных достижений обучающихся в организациях технического и профессионального, послесреднего образования.....	33
Бижкенова А.Е., Казбекова М.К. Олимпиадное движение школьников в Казахстане: состояние и перспективы.....	41

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗЕРТТЕУЛЕР / ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ / RESEARCH IN EDUCATION

Қаржаубай А.Ж. Мектеп математика курсында статистика элементтерін оқытуда цифрлық технологияларды қолдану.....	50
Дуйсебек А.Т., Умирбаева Р.Б. Сопоставительный анализ образовательных систем Финляндии и Казахстана.....	58
Апағінова М.Л. computer terms development and a language worldview.....	65
Еспенова Т.Т., Тауенов Қ.Е. Қазан төңкерісінен кейінгі қазақ тіл білімінің қалыптасуы.....	75

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА / ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА / INCLUSIVE EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

Моор О.А. Психолого-педагогическое сопровождение инклюзивного образования в общеобразовательной школе: детско-родительские аспекты.....	84
Барынова И.Г. Формирование психологической готовности педагога к профессиональной деятельности в рамках инклюзивного образования.....	92

БІЗДІҢ АВТОРЛАР/ НАШИ АВТОРЫ / OUR AUTHORS.....	99
ЖУРНАЛ ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕ / ПОЛОЖЕНИЕ О ЖУРНАЛЕ / POSITION ABOUT THE JOURNAL.....	100

FTAMP 14.01.01

З.Е. ЖУМАБАЕВА

*Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
e-mail: zezh@mail.ru*

БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ МАЗМҰНЫН КІРІКТІРУ

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқу-тәрбиелеу жүйесінде білім мазмұнын кіріктірудің педагогикалық өзекті мәселелері, маңыздылығы қарастырылған. Халықаралық бакалавриат бағдарламаларының мазмұнындағы тәжірибелердің зерттемелік нұсқасы жайында ақпарат берілген. Мақалада бастауыш сыныптардың білім мазмұнындағы ортақ тақырыптар қарастырылып, бастауыш мектеп білім мазмұнын кіріктірудің халықаралық білім беру жүйесімен сәйкестігіне қатысты ерекшеліктерге назар аударылған.

Түйін сөздер: кіріктіру, ортақ тақырыптар, дағдылар, құндылықтар, оқу бағдарламалары, мазамұн, білім мазмұны.

КІРІСПЕ

Жаңа ғасыр білім кеңістігінде жаңа талаптар тудырып, елімізде білімдендіру мәселесінің заман талаптарына, әлеуметтік сұраныстарға сай ұйымдастырылуын айқын белгілеп берді. Білім беру ісіндегі жаңа үрдістің мән-мағынасын, сипаты мен бағыт-бағдарын айқындаушы дәйекті факторлар: Қазақстан Республикасының тәуелсіз мемлекет болып қалыптасуы, экономиканың нарықтық моделін ұстанып, меншіктің түрлі пішіндерін дамыту, ұлттық білім беру ісінің әлемдік жүйесіне кіруі болып отыр.

Заманның өзгеруі қоғамның тікелей өзгеруіне ықпал жасап жатыр. Білім беру жүйесінің жаңартылуы қоғамның сұранысына байланысты екенін білеміз. Қазақстанның білімдендіру кеңістігінде бәсекелестікте жеңетін, би-полилингвалды, жан-жақты дамыған жаңа форматтың тұлғасын тәрбиелеу – оқыту «институттарының» басты міндеті болып табылады [1, 25 б.].

«Жаңарған ұлт қана жаңғырған елдің жетістігін жаһан жұртына таныта алады»,

- деп ел президенті Қ.Тоқаев адами капиталдың жоғары дәрежедегі жетістіктерге жету ісін білім беру саласына аса жауапкершілікпен жүктеп отыр [2].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім үшін қажетті жағдайлар жасау, жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту», делінген [3].

Осы ұстанымдар жаңартылған білім мазмұнының негізгі бағыт-бағдарына айналып, оқушыларды жан-жақты дамыту ресурсы ретінде кіріктіліген білім өнімін оқыту үдерісінің толыққандылық көрсеткіш элементі болып отырғаны баршамызға мәлім.

Қазіргі білім беру жүйесінің алдында жеке әлеуметтік дағдылары дамыған, ақпаратты өзі іздеп таба алатын, ақпаратты талдауды және қолдануды білетін, дұрыс шешім қабылдайтын тұлға тәрбиелеу міндеті тұр. Бұл жөнінде «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасында ерекше басымдылықпен айтылған. Онда «Барлық білім беру деңгейлерінде білім алушылардың білім сапасын арттыру», - деп мақсат айқын көрсетілген [4].

Білім мазмұнын жаңарту үдерісінде кіріктірілген білім беру мазмұны жалпы білім беретін мектептердің білімдендіруіне жаппай енгізіліп отыр. Кіріктірудің түрлі аспектілерімен тікелей байланысты оқыту үрдісін ұйымдастыруға айрықша талаптар қойылған. Сондай мақсатта біршама пәндер бойынша кіріктірілген оқу бағдарламалары іске асырылуда. Атап айтқанда, «Пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту (CLIL)» [5], «Өзін-өзі тану рухани-адамгершілік білім беру пәнін басқа пәндермен кіріктіру» [6], «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда жаратылыстану пәндерін кіріктіру» [7], «Қазақ тілі және әдебиеті», «Дүниетану», «Жаратылыстану», «Көркем еңбек» пәндерінің бағдарламалары өз ішінде бірнеше пәндердің мазмұнын кіріктіріп отыр [8].

Бастауыш мектептің жаңартылған білім мазмұнында «ортақ тақырыптар» аясында пәндердің мазмұны арасында транспәндік кіріктіру жасалып, оқыту үдерісіне қолдануда. Білім мазмұнын кіріктіру көріністері әлемдік және отандық білім беру үрдісінің табиғи және жетекші үдерісі болып табылатыны қалыпты жағдайға айналды. Бұл бағдарламалар оқушылардан өз бетінше оқуды, білуді, нәтижесінде дамыған, ынталы және өз ойын еркін жеткізе алатын мақсатты тұлға қалыптасуын қажет етеді.

Философиялық және энциклопедиялық сөздікте «кіріктіруді әр түр-

лі бөліктер мен элементтердің бүтінге бірігу үрдісінің қыры» ретінде анықтайды [9, 84 б.].

Г.М. Романцеваның баспа беттерінде жарық көрген «Профессионально-педагогические понятия» айдарлы зерттеу еңбегінде кіріктіру ұғымына берілген анықтама: кіріктіру – сараланған бөліктерді және жүйе мен бөліктердің қызметтерін тұтасқа біріктіру, кіріктіру – саралау үдерісімен қатарлас ғылымның бірігу және байланысу үрдісі [10, 142 б.].

Қазақ тілі терминдерінің салалық түсіндірме сөздігінде: кіріктіру – педагогикалық тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әр түрлі ғылымдарды біріктіру [11, 105 б.].

Н.Ю. Щведованың редакциясымен баспа беттерінде жарық көрген С.И. Ожеговтің «Словарь русского языка: 70 000 слов» атты басылымдағы анықтама «интегрировать – объединять в одно целое», яғни кіріктіру немесе кіргізу – біріктіру, бірлестіру, бүтіндеу [12, 2516.].

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Қазақстан Республикасының бастауыш сынып оқу-тәрбиелеу жүйесінде білім мазмұнын кіріктірудің ғылыми-теориялық негіздерін ғылыми ұстанымдарын жүйелеу.

Бастауыш сынып жүйесінде білім мазмұнын кіріктірудің аспектілерін, білім мазмұнындағы ортақ тақырыптарды кіріктірудің ерекшеліктерін айқындау және анықтау.

ӘДІСНАМА.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зерттеудің теориялық әдістері: зерттеу мәселесі бойынша ғылыми-педагогикалық, философиялық, нормативті-әдістемелік дереккөздерді, бастауыш сынып оқулықтарын зерттеу және талдау, тұжырымдамалық термин құрылысын зерделеу, синтездеу, салыстыру,

жалпылау, контент-талдау.

Зерттеудің эмпирикалық әдістері: бастауыш білім беру жүйесінде кіріктіру, ортақ тақырыптар бойынша тәжірибені зерделеу және тұжырымдама жасау. Аталған зерттеуді жүргізу үшін сауалнама әзірленіп өткізілді, бастауыш сынып оқушыларымен, педагогтермен әңгімелесу, деректерді математикалық және статистикалық өңдеу әдістерін қолдану.

НӘТИЖЕ

Ұлттық білім жүйесіндегі білім мазмұнын кіріктіруде келесі талаптар қойылып отыр: білім беруді кіріктіруге жаңа көзқарас қалыптастыру, әлемдік білім жүйесіне қойылған халықаралық талаптарға сай сапалы білім беру, білім берудегі кіріктіру үдерісін жаңа деңгейге көтеру.

Кіріктірілген жүйе – пәндердің мазмұндық жүйесін топтастыру, жинақтау, біріктіру үдерісі оқушы тұлғасын жан-жақты дамытуға қажетті құрал ретінде білім беру жүйесінің сұранысын қанағаттандырады. Сонымен бірге пәндер жүйесі жойылмайды, керісінше, көкейкесті мәселелерді кешенді тұрғыдан шешіп, дүниенің біртұтас ғылыми бейнесін жасауға ұмтылады.

Бастауыш мектептегі білім мазмұнының ортақ тақырыптық жүйемен берілуі – оқушыға берілетін білімнің тұтас және пәнаралық байланыс негізінде дүниені танып-білуге, оның заңдылықтарын ашуына негізделген. Кіріктірілген білім мазмұны білімдердің ықпалдасу үдерісінің нақты түсінуіне алып келеді және дүниені танудағы ақиқат пен шындықтың өзегіне айналады.

Білім мазмұнын тек қана білім саласын басқаратын мемлекеттік ұйымдар ғана анықтамайды. Сонымен қатар білім мазмұнын құруға өз сұраныстарын қанағаттандыру үшін педагогтер, ата-аналар, оқушының өзі де араласа алады.

Әрбір жеке пәннің білім мазмұны бойынша өз алдына қойған пәндік мақсаттары бар. Бұл мақсаттар оқушының алған білім, дағды, құзыреттіліктерін оқу үдерісінде және өмір жағдайында шығармашылықпен қолдану дайындығы мен нәтижеге қол жеткізуге деген қажырлылығын қалыптастыруға бағытталған және өмір бойы білім алуға деген ынтасын арттырады.

Білімдендіру ортасында білім мазмұнын кіріктіру қағидаты бұрыннан бар болғанымен, қазіргі оқыту үдерісінде арнайы дидактикалық мақсат-міндеттерді шешу үшін бастауыш білім беру үдерісінде кеңінен қолдануда екенін зерттеу барысында байқау қиындыққа соқтырмайды. Математика, жаратылыстану пәндерінің мазмұнында жаратылыстану бағытындағы басқа да пәндердің білім өнімі бар екені айқын және білім алушылар кіріктірілген білімді меңгеруде. Жаңартылған бастауыш білім мазмұнында жаратылыстану бағытындағы пәндердің білім өнімдерін кіріктірудің негізгі себебі – бастауыш сынып оқушыларының халықаралық PISA, TIMSS сынды бағалауға қатысып, қажетті тапсырмаларды орындап, сапалы жетістіктерге жетуге ұмтылады.

Қазақстандық ғалымдар мен зерттеушілер, сарапшылар, білім мазмұнын жаңартумен айналысқан мамандар жасаған нұсқаулықтар мен бағдарламалар мазмұнын тереңірек зерттесек, олардың халықаралық сарапшылар мен зерттеушілердің пікірлеріне сүйене отырып, білім мазмұнын жаңартудың халықаралық талаптарына сәйкес екенін байқауға болады [13, 5 б.]. Халықаралық бакалавриат бағдарламаларының «оқушыларға білім беру шынайы өмірге қатысты және пәнаралық, яғни дәстүрлі білім беру облыстарымен шектеліп қалмай, оларды көмекші және байытатын қасиеттерде қолданатын болса, барынша нәтижелі болады» деген мақсатымен үндеседі. Ал

халықаралық бакалавриат бағдарламасы бүкіләлемдік білім беру жүйесіндегі әр түрлі ұлттық және дербес мектептердің кең көлемдегі зерттеулері мен тәжірибелеріне сүйенеді [14, 10б.].

Халықаралық бағдарламадағы мектептердің ұстанымы бойынша мектеп – оқушылар қауымдастығы. Бұл бағдар-

ламалар «оқушының жеке тұлғасының» сапалық қасиеттерін көрсетететін құндылықтар мен дағдыларды оқу арқылы сіңіруді өздерінің басты мақсат, міндеттеріне алады. Қазақстандық жаңартылған білім беру жүйесі де өз кезегінде оқушының бойына құндылық қасиеттерін сіңіруді көздейді (1-кесте) [13, 3 б.].

1-кесте. Құндылыққа негізделген дағдылар

Құндылықтар	Дағдылар
<ul style="list-style-type: none"> - шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау; - қарым-қатынас жасау қабілеті; - өзгелердің мәдениетіне және көзқарастарына құрметпен қарау; - жауапкершілік; - денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету; - өмір бойы оқуға дайын болу 	<ul style="list-style-type: none"> - сын тұрғысынан ойлау; - білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті; - проблемаларды шешу қабілеті; - ғылыми-зерттеу дағдылары; - қарым-қатынас дағдылары (тілдік дағдыларды қоса алғанда); - жеке және топпен жұмыс істей білу қабілеті; - АКТ саласындағы дағдылар

Оқу бағдарламаларын құрастыру барысында осы құндылықтар мен дағдыларды оқушының жеке тұлғасына дарыту ерекшеліктері де ескерілген. Қазақстандық оқу бағдарламаларында педагог пен оқушылардан күтілетін нәтиже нақты көрсетілген. Жаңартылған білім беру бағдарламаларының келесідей ерекшеліктері бар: пән мазмұны «шиыршықтық» қағидатпен, яғни білім, дағды және құзіреттіліктерді арттыруда оқу материалы тақырыптарының көлемі жағынан тігінен де, көлденеңінен де біртіндеп кеңейтіп берілуі, Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының таным заңдылығы бойынша және ойлау дағдыларының деңгейлік жіктелуі, оқу мақсаттарын пәнаралық кіріктіруге барынша мүмкіндіктің берілуі, пәнаралық байланысты транспәндік кіріктіру деңгейінде, яғни «ортақ тақырыптар» арқылы жүзеге асыру, ұсынылған тақырыптардың өмірмен байланыстылығы және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға басымдықтың берілуі, оқу

үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы жүзеге асыру [14, 35 б.].

Халықаралық бакалавриат бойынша білім мазмұнының моделі пәндік, әдістемелік және бағалау бағдарламасынан тұрады. Халықаралық бакалавриатта білім мазмұны маңызды үш қағидатпен анықталады. «Біз нені білгіміз келеді?» арқылы мұғалім мен оқушы бірлесе отырып, берілген негізгі концепт бойынша нені біліп, үйренгісі келетінін зерттеу сұрақтарын қою арқылы пәндік бағдарламаның мазмұнын құрастырады. «Біз қалай материалды жақсырақ меңгере аламыз?» әдістемелік бағдарлама ретінде білімді меңгерудің тиімді жолдарын қарастырады. «Біз нені үйренгенімізді қалай білеміз?» алған білім, дағды, құзіреттіліктерді тексеруге арналған бағалау бағдарламасы. Мұнда «соңынан алдыға қарай» қағидасы басшылыққа алынады. Яғни, алдымен күтілетін нәтижені білу керек. Сол нәтижеге жету үшін қандай әдіс-тәсілдерді таңдау керек және нені

қалай үйрену керек? Осы алгоритмдік іс-әрекеттер қазақстандық білім беру

мазмұнына жаңалық енгізуге өз ықпалын тигізгені де байқалады (2-кесте).

2-кесте. Халықаралық бакалавриат бойынша білім мазмұны

Қағидаттар мазмұны	Ресурстар
What do we want to learn? Біз нені білгіміз келеді?	Пәндік бағдарлама Нені білу қажеттілігін анықтайтын құрылым
How best will we learn? Біз қалай материалды жақсырақ меңгере аламыз?	Әдістемелік бағдарлама Сыныпта тиісті тәжірибені қолдану және оның теориясы
How will we know what we have learned? Біз нені үйренгенімізді қалай білеміз?	Бағалау бағдарламасы Тиімді бағалауды қолдану және оның теориясы

Жаңартылған білім мазмұнында да осы үштіктің үйлесімділігіне басты назар аударады. Бұл үйлесімділік тұтас жүйе ретінде әр пәнде, әр сыныпта және әр сабақта қолданылады. Мұғалімдер өздерінің оқыту қызметін сапалы ұйымдастыру арқылы оқу бағдарламасын жүзеге асыруға қолдау көрсететініне сенімді болуы керек. Ал бағалау оқушылардың білім, дағды және құзыреттілік жетістіктеріне қолдау көрсетуге бағытталуы қажет. Оқыту үдерісіндегі негізгі осы үш компонент: оқу бағдарламасы, оқытудың әдістемелік бағдарламасы және критериалды бағалау, оқытудың тиімділігін арттырады. Үйлесімділік моделі қоршаған әлем туралы білім мен түсініктердің кеңеюі мен танымның өсуіне байланысты үнемі циклді түрде жетілдіріліп отырады.

Әлемнің қалай құрылғаны туралы оқушылардың білімі негізінен өзінің тәжірибесі арқылы игерілген білімнің негізінде ғана қаланады. Бұл туралы Л. Выготский «адам өзінің білетін білімі мен жаңа білімнің арасындағы байланысты тапқанда ғана жаңа мағынаны танытынын» айтқан. Жаңартылған бағдарлама мазмұны оқушының әлем және өзін түсіну құлшынысын қолдайды. Оқушы белгісізден білімге, ненің шынайы, ненің жалған екенін ажыратуға, ненің қолайлы, ненің қолайсыз екенін тануға ұмты-

лады. Ол үшін білімалушы алған көлемді ақпаратын кіріктіріп, жүйелі және тиімді қолдануды үйренуі керек.

Жаңартылған білім мазмұнын жүзеге асыруда оқыту бағдарламасы, критериалды бағалау үйлесімділікте болғанда ғана оқушылардың нәтижесі мен қажетті дағдыларының өсуіне мүмкіндік болады. Кіріктіру үдерісі білім мазмұнында да, оқыту әдістемесінде де, бағалауда да кешенді түрде жүргізіледі.

Қазіргі білім мазмұнын жаңартудың ерекшелігі – «ортақ тақырыптар» арқылы транспәндік кіріктіру. Жаңартылған білім мазмұнындағы транспәндік кіріктіруге негіз болатын «ортақ тақырыптар» да белгілі бір талаптар бойынша құрылған. Халықаралық мектептердің тәжірибесінде «ортақ тақырыптар» мақсаттары: оқушыларға қызық және өзінің оқу үдерісіне қатысуға ынталандыратындай өзекті, спиральді қағидаты негізінде болуы керек [14, 22 б.].

Американдық зерттеуші-ғалым Эрнест Бойэр 1995 жылы жарық көрген «Орта мектеп» атты кітабында оқушыларға берілетін жалпыадамзаттық тәжірибе кешенді түрде берілуі керек деген ұсыныс айтты. Жан-жақты зерттеулерінің нәтижесіне сүйене отырып, ол алғаш рет «адамды қоғамдастырудың» негізіне ортақ тақырыптар арқылы

оқытуға мүмкіндік беретін 6 транс-дисциплинарлық тақырыптар идеясын ұсынды. Осы тақырыптар қазіргі күндегі халықаралық мектептердің білім мазмұнының тірегі болып отыр [14, 20 б.]. Бұл тақырыптар: барлық мәдениеттегі барлық оқушылар үшін түсінікті жаһандық мағынаға ие, оқушыларға жалпыадамзаттық ортақ тәжірибені зерттеу мүмкіндігін ұсынады, дәстүрлі білім беру салаларынан алынған білім, ұғым және практикалық дағдыларды қолдайды, бірақ оларды оқыту мен оқудың пәнаралық деңгейінде ықпал ететіндей осы пәндер шеңберімен шектелмейтіндей етіп қолданады, оқушылардың мектепте оқу барысында оның алған білімінің мазмұны бір-бірімен сабақтаса отырып кеңейіп әрі тереңдейтін деңгейде қарастырылады, барлық мектептердегі оқу бағдарламаларын біріктіретін жалпы негіз қалыптастыруға ықпал етеді.

Халықаралық мектептің бастауыш сыныптарында пәнаралық тақырыптар сұрақтар негізінде зерттеледі.

Біз кімбіз? Өзін-өзі зерттеу, сенім мен құндылықтары, адам болудың мәні не?

Уақыт пен кеңістікте біз қай жердеміз? Өз заманы мен сол замандағы өз орнын, жеке өмірбаянын, адамзат тарихындағы ғылымдағы жаңалықтар, миграцияны зерттейміз.

Біз өзімізді қалай көрсетеміз? Өз идеяларымызды, сезімімізді, мінезімізді, мәдениеттілігімізді, сенімдеріміз бен құндылықтарымызды көрсету тәсілдерімізді зерттейміз.

Әлем қалай жаратылған? Әлемнің жаратылысы мен заңдылықтарын, табиғи өмір мен өркениеттің байланы-

сын, ғылыми-технологиялық прогресстің қоғам мен қоршаған ортаға тигізетін әсерін зерттейді.

Біз өз-өзімізді қалай ұйымдастырамыз? Мәдени жүйелер мен қоғамдық институттардың байланысын, ұйымдардың құрылымы мен қызметін, қоғамдық шешім қабылдау, экономикалық іс-әрекеттер және олардың адам өмірі мен қоршаған ортаға тигізетін әсерін зерттейді.

Жер – ортақ үйіміз. Жер байлығын, табиғи ресурстарды пайдаланудағы, қақтығыстардың алдын алу және бейбітшілікті сақтау жолындағы құқықтар мен жауапкершіліктерді зерттеу [14, 21 б.].

НӘТИЖЕЛЕРІ

Қазақстан Республикасының бастауыш сынып оқу-тәрбиелеу жүйесіне енгізілген жаңартылған білім мазмұнындағы «ортақ тақырыптар» идеясы да халықаралық мектептің білім мазмұнындағы идеялармен үндеседі. Бастауыш сынып оқушылары да мектепке алғаш келген күнінен бастап өзін, өзінің қоғамдық ортасын, өзін қоршаған әлемді зерттеп, оқып-тануды бастайды. Дүниетану – объективтік әлемге және ондағы орнына, жалпыланған көзқарасқа, адамдардың қоршаған шындыққа және өз-өзіне қатынасына, сонымен қатар осы көзқарастар негізінде және шартты анықталған олардың сенімдері, мұраттары, іс-әрекеттері мен таным принциптерінің жүйесі. Дүниетану негіздерінде әлемді түсіну жатады, яғни әлем жайлы анықталған білімдердің жиынтығы. Бұл туралы ақпарат 3- кестеде көрініс тауып тұр.

3- кесте. Бастауыш сыныптар бойынша ортақ тақырыптар

1 – сынып	2 - сынып	3 - сынып	4 – сынып
Өзім туралы	Өзім туралы	Тірі табиғат	Менің Отаным – Қазақстан
Менің мектебім	Менің отбасым және достарым	Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен	Адами құндылықтар

Менің отбасым және достарым	Менің мектебім	Уақыт	Мәдени мұра
Бізді қоршаған әлем	Менің туған өлкем	Сәулет	Мамандықтар әлемі
Саяхат	Дені саудың – жаны сау	Өнер	Табиғи құбылыстар
Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті	Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті	Атақты тұлғалар	Қоршаған ортаны қорғау
Тағамжәне сусын	Қоршаған орта	Су – тіршілік көзі	Ғарышқа саяхат
Дені саудың – жаны сау	Саяхат	Демалыс мәдениеті. Мерекелер	Болашаққа саяхат

Бастауыш сыныптардағы «ортақ тақырыптар» әр сыныпқа 8, әр оқу тоқсанына 2 тақырыптан бөлінген. Барлық 32 тақырыптың 5-еуі 1-2-сыныптарда балалардың жас ерекшелігіне қарай қайталанатын. Қалған 27 тақырып қайталанбайды. Барлық тақырыптар бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне және дүниетанымына қарай таңдап алынған. Мұнда да «шиыршық» қағидаты бойынша бірте-бірте күрделеніп берілген [15, 13 б.].

Жалпы «ортақ тақырыптарды» концептуалдық мағынасына қарай қоршаған әлемді танытуда екі бағытта қарастыратынын байқауға болады. Бұл жаратылысты таныту және дүниені таныту. Дүниеге көзқарас – адамдар, жеке

адам іс-әрекетіне терең әсер ететін әлем және оның даму заңдылықтары жөнінде, табиғат және қоғам құбылыстары мен барыстары жөнінде біртұтас тиянақты көзқарастар жүйесі. Дүниеге көзқарастың негізі, тұтастай алғанда, қоғамның көп қырлы материалдық өмірі, қоғамдық болмыс болып табылады. Дүниеге көзқарас – тұлға, әлеуметтік топ, қоғам мүдделері мен құндылықтары жүйесінде көрінетін табиғат, қоғам, адам, жөнінде білімдер жиынтығы.

Жаңартылған білім мазмұнындағы «ортақ тақырыптар» төмендегі кестеде мазмұнына қарай жаратылыстану және қоғамтану бағыттарына қарай топтастырылды.

4- кесте. Ортақ тақырыптардың пәндік мазмұны

Сыныптар	Жаратылысты тану	Қоғамды тану
1 сынып	Бізді қоршаған әлем Дені саудың – жаны сау	Өзім туралы Менің мектебім Менің отбасым және достарым Саяхат Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті Тағам және сусын
2 сынып	Менің туған өлкем Дені саудың – жаны сау Қоршаған орта	Өзім туралы Менің отбасым және достарым Менің мектебім Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті
3 сынып	Тірі табиғат Уақыт	Су – тіршілік көзі Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен Сәулет Өнер Атақты тұлғалар Демалыс мәдениеті. Мерекелер

4 сынып	Табиғи құбылыстар Қоршаған ортаны қорғау Ғарышқа саяхат	Менің Отаным - Қазақстан Адами құндылықтар Мәдени мұра Мамандықтар әлемі Болашаққа саяхат
---------	---	---

«Ортақ тақырыптардың» мазмұнын әр пәннің жеке мазмұндарымен салыстырып, кестеде «Жаратылыстану» пәнінің мазмұнын пәннің бөлімдерінің мазмұны бойынша сәйкестендірілді.

5-кесте. Ортақ тақырыптардың «Жаратылыстану» пәнімен кіріктірілуі

Бөлімдер	Ортақ тақырыптар
Мен - зерттеушімін	Барлық ортақ тақырыптарда жүргізіледі. Әр тақырыпта терминдерге түсінік беріледі.
Тірі табиғат	Бізді қоршаған әлем (1 сынып) Дені саудың – жаны сау (1 сынып) Менің туған өлкем (2 сынып) Қоршаған орта (2 сынып) Дені саудың – жаны сау (2 сынып) Тірі табиғат (3 сынып) Қоршаған ортаны қорғау (4 сынып)
Заттар және олардың қасиеттері	Су – тіршілік көзі (3 сынып)
Жер және Ғарыш	Ғарышқа саяхат (4 сынып)
Табиғат физикасы	Табиғи құбылыстар (4 сынып)

«Жаратылыстану» оқу пәні «Адам – Табиғат» жүйесі негізінде қарапайым ғылыми білім деңгейін қамтамасыз етеді. Ол білім берудің келесі деңгейлерінде оқытылатын «Биология», «Физика» және «Химия» пәндерінің кіріспе курсы болып саналады. «Жаратылыстану» пәнінің мазмұны 5 бөлімнен тұрады. «Мен зерттеушімін» бөлімі әрқашан да басқа бөлімдермен пәнаралық кіріктіру деңгейінде жүргізіледі. Пәннің өн бойында оқушы зерттеу жұмысымен айналысады. Сол арқылы өзінің зерттеу дағдысын қалыптастырады. Сондықтан да оқушының осы бөлім бойынша жинақтаған білім, білік, құзыреттілігінің

нәтижесі жеке тексеріліп, бағаланбайды. Ол басқа бөлімдермен кіріктіріліп бағаланады [16, 14 б.].

Жаратылыстану. «Табиғат физикасы» тарауында «Температураны қалай өлшейміз?» тақырыбындағы бір сабақтың ішінде әр түрлі заттардың температурасын өлшеп зерттеу жүргізеді. Ол заттардың температурасының айырмашылығын есептейді. Бұл кезде ол өзінің математикада алған білімін қолданады. Сол пән үстінде термометрдің суретін салады, температураны бояулар арқылы бояп көрсетеді [17, 84 б.]. «Ортақ тақырыптар» «Дүниетану» пәнінің мазмұнына қарай кіріктірілді.

6-кесте. «Дүниетану» пәні мазмұнының кіріктірілуі

Бөлімдер	Ортақ тақырыптар
Мен және қоғам	Өзім туралы (1 сынып) Менің мектебім(1 сынып) Менің отбасым және достарым (1 сынып)

	Тағам және сусын (1 сынып) Өзім туралы (2 сынып) Менің отбасым және достарым (2 сынып) Менің мектебім (2 сынып) Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен (3 сынып) Мерекелер (3 сынып) Адами құндылықтар (4 сынып) Мамандықтар әлемі (4 сынып)
Елімнің табиғаты	Саяхат (1 сынып) Саяхат (2 сынып) Демалыс мәдениеті. (3 сынып) Менің Отаным - Қазақстан. (4 сынып)
Тарих беттерінен	Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті (1 сынып) Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті (2 сынып) Сәулет (3 сынып) Өнер (3 сынып) Атақты тұлғалар (3 сынып) Мәдени мұра (4 сынып) Болашаққа саяхат (4 сынып)

«Дүниетану» пәнінің мазмұны 3 бөлімнен тұрады. «Мен және қоғам», «Елімнің табиғаты» және «Тарих беттерінен». Бұл бөлімдер жоғары сыныптарға барғанда «Қоғамтану», «География» және «Қазақстан тарихы» пәндерінің ішіне кіріктіріледі және сонымен бірге осы пәндердің бастауыш сыныптардағы негізін қалыптастырады [18, 13 б.].

Жоғарыдағы кіріктіру форматын тұрақты деп қарастыруға болмайды. Себебі, пәндер арасында да, пән ішіндегі бөлімдерде де шекара жоқ. Олар мазмұнына қарай кез келген мағыналас бөлімдермен кірігіп кетуі де ықтимал. Мысалы, 4-сыныптағы «Менің Отаным – Қазақстан» ортақ тақырыбында үш бөлімнің де мазмұнын кіріктіріп қарастыруға болады. Өз Отанындағы оқушының рөлі мен қоғамдық институттар, Қазақстанның әлемдік кеңістіктегі географиялық орны, табиғаты, тарихи даму кезеңдері бойынша қысқаша әрі жан-жақты білім беріледі.

Дүниетану пәні мазмұны бойынша «Ортақ тақырыптар» мазмұнын оқыту оқушының жақын аймағынан, яғни

өз іс-әрекетімен тікелей байланысты тақырыптарды оқудан басталған. Алты-жеті жастағы балалар мектепке алғаш келген күнінен бастап өз ойын білдіру, оқу мазмұны бойынша сұрақ қою, сұрақтарға жауап іздеу арқылы кең ауқымды дағдыларды үйрене бастайды. Бұл оқушының өз күшіне деген сенімін арттырып, өз бетінше жұмыс жасау дағдысын дамытады. Осылайша оқу мақсаттары да, «ортақ тақырыптар» ауқымы да «шиыршық» қағидатымен бірте-бірте кеңейіп күрделене түседі.

Ал басқа пәндерде транспәндік кіріктіру қалай жүреді? 1-сынып. Ортақ тақырып – Менің мектебім. Осы бөлімде «мектеп» туралы ұғым «Әліппе», «Орыс тілі», «Музыка» және «Көркем еңбек» пәндерінде бір уақыт аралығында әр пәнде осы ұғымға қатысты ақпараттар өзіндік пәндік ерекшеліктерімен жан-жақты қарастырылады. Мысалы, «Әліппеде» мектепке қатысты ұғымдар туралы әңгімелер, өлеңдер, жұмбақтар т.б. жанрдағы шығармалар арқылы беріледі. Ал «Музыка» сабағында мектеп туралы әндерді айтып үйренеді. «Көркем ең-

бек» сабағында мектептің, оқу құралдарының т.б. заттардың суреттерін салады, өз қиялындағы мектептің моделін жасайды. «Дүниетану» пәнінде мектептегі қызметкерлер, қауіпсіздік ережелері, қарым-қатынас туралы білім алады. Бала бір күн ішінде бірнеше пәндерден «мектеп» ұғымын жан жақты зерттейді. Әр пәндерді «ортақ тақырыптар» және сол тақырыпты зерттеу сұрақтары байланыстырады. Осы зерттеу сұрақтары арқылы білім мазмұны кіріктіріліп беріледі. Мысалы, алғашқы аптада «Мектеп деген не?», «Мектепте кімдер және

кімге қызмет етеді?», ал соңғы апталарда «Мектептегі менің қауіпсіздігім мен жауапкершілігім қандай?» деген сияқты зерттеу сұрақтарына жауап іздейді.

2-сынып бойынша бір ортақ тақырыптарды транспәндік кіріктірудің де мазмұндық ерекшеліктері мен өзіндік сипаты бар. Математика сабағында, мысалы, 7-кестеде көрсетілген оқу мақсаттары «ортақ тақырыптармен» тиімді кіріктіріледі және денсаулықты сақтау жолдары оқушыларға есептердің мазмұны арқылы берілген.

7- кесте. 2-сыныптағы «Математика» пәні мазмұнының кіріктірілуі

Ортақ тақырып: Дені саудың – жаны сау	
Спорт және туризм денсаулықты нығайтады	2.3.1.1 бұрыш түрлерін (тік, сүйір, доғал) бір бірінен ажырату және атау/ тік төртбұрыш, шаршы, тік бұрышты үшбұрыштың мәнді белгілерін анықтау
Күн, су және ауа – біздің жақын досымыз.	2.3.2.1 нүктелі қағазда кесінділер, түзулер мен геометриялық фигураларды орны, қозғалыс және бағыты бойынша нұсқаулыққа сәйкес сызу
Орманда серуендеу	2.3.2.2 тік бұрышты сызу
Таңертеңгілік жаттығу	2.4.3.2 берілген заңдылық бойынша тізбекті құрастыру, тізбектегі заңдылықтың бұзылуын табу

Ал геометриялық ұғымдар бұрыш түрлерін бой жазу жаттығуларын орындау, қозғалып көрсетумен пәнаралық кіріктіру жасау арқылы түсіндірілген. Келесі сабақтың оқу мақсатына жету үшін орманға саяхаттың жоспарын құрады. Одан кейінгі сабақта математиканың «Логика» бөлімі мен «Геометрия элементтері» бөлімдері бойынша пәнаралық кіріктіру тізбектерді геометриялық фигуралармен беру арқылы жасалған [19, 49 б.].

Сонымен бірге оқушылар суретке қарап отырып, келесі бой жазу жаттығуының қандай екенін іс-әрекетпен көрсетеді. Бұл жерде мұғалім оқытудың интербелсенді әдісін қолданады [20, 8 б.].

Әдебиеттік оқу пәнінде игерілуге тиіс 8-кестеде көрсетілген оқу мақсаттары мәтіндер мазмұны арқылы кіріктіріледі. Сол арқылы шығарманың мазмұнын да түсінеді, қарапайым сұрақтарға жауап береді [21, 6 б.].

8-кесте. «Әдебиеттік оқу» пәні мазмұнының кірігуі

Ортақ тақырып: Дені саудың – жаны сау	
Ортақ тақырыпты зерттеу	Пәндік оқу мақсаты
Дене мүшеш сау болсын	2.1.1.1 шығарманың мазмұнын түсіну және қарапайым сұрақтарға жауап беру
Денсаулығым – байлығым	2.1.2.1 шығарманың мазмұнын дайын жоспар бойынша немесе өз сөзімен мазмұндау/ үзіндісін мазмұндау/сахналау

Қомағайлық – жаман әдет	2.2.1.1 мәтінді дауыстап дұрыс әрі түсініп оқу/ рөлге бөліп/ мәнерлеп оқу
Көп ұйықтаған зиян-ау	2.2.1.1 мәтінді дауыстап дұрыс әрі түсініп оқу/ рөлге бөліп/ мәнерлеп оқу

Оқушылар «Байлық» мәтінінің мазмұнын түсініп оқу арқылы «Басты байлық – денсаулық» деген қорытындыға келеді. Сонымен бірге мәтіннің мазмұны бойынша қойылған қарапайым сұрақтарға жауап беріп оқу мақсатының нәтижесіне жетеді. Шығарманың мазмұнын сахналап көрсету мақсатына жету үшін оқушылар «Байлық пен ақыл» мәтінін түсініп оқып, тағы да «Денсаулық – зор байлық» деген қорытындыға келеді және рөлдерді бөліп алып сахналайды. Денсаулықты сақтауда дұрыс тамақтанудың қаншалықты маңызды екенін «Қомағайлық» және «Қожанасыр мен ашқарақ» мәтіндерін дауыстап дұрыс әрі түсініп оқиды, содан соң рөлге бөліп мәнерлеп оқиды. Келесі сабақта адам денсаулығындағы ұйқының маңызы мен рөлін «Сүт қалай ұйықтады?» мәтіні арқылы түсінеді [22, 3-10 б.]. Осы 4 тақырыптың өзінен-ақ оқушылар адам денсаулығын сақтаудың жолдарын бірге іздестіріп, «Денсаулықты қалай сақтауға болады?» деген тақырыпта зерттеу жүргізеді. Тәжірибелі мұғалімдер оқушыларға күнделікті өз өміріне үңіле отырып, «Мен денсаулығымды қалай сақтаймын?», «Мен қалай тамақтанамын?», «Менің ұйықтау тәртібім қалай?» деген сияқты сұрақтарға қосымша зерттеу жүргізу тапсырмаларын береді. Бөлімнің соңына қарай әр оқушы өз өмірімен байланыстыра отырып, «Дені

саудың – жаны сау» ортақ тақырыбы бойынша жан-жақты ақпарат та, білім де алады. Сонымен бірге оқушы бойына денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету құндылығын сіңіреді және сын тұрғысынан ойлау дағдысы дамиды.

Осылайша, оқу пәндері арасындағы кіріктіру пәндік жүйені жоққа шығармайды. Бұл оны жетілдірудің жолы және объектілер арасындағы қатынастар мен өзара тәуелділікті тереңдетуге бағытталған.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанда, бастауыш мектеп оқу-тәрбие жүйесіндегі білім үлазмұнын кіріктірудің негізгі мақсаты:

- оқушының жеке тұлғасының сапалық қасиеттерін көрсетететін жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтар мен кең ауқымды дағдылар арқылы білім мазмұнын сіңіру;
- «ортақ тақырыптар» арқылы дүниені тұтас тану;
- дүниені танытуға таңдап алынған зерттеу тақырыптары дүниені жаратылысты таныту және қоғамды танытуға бағытталған.

Бастауыш мектеп білім мазмұнын кіріктіру – бастауыш сынып оқушыларына толыққанды білім берудің ерекше жолы деп қабылдаған дұрыс ұстаным болары сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

[1] Жумабаева З.Е. Орыстілді мектептерде қазақ әдебиетін мемлекеттік тілде оқыту әдістемесі. – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2005. – 205 б.

[2] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: Іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауы, 2020 жылғы 1 қыркүйек. [Электронды ресурс]: URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek (қаралған күні: 01.06.2022).

[3] Қ Р «Білім туралы» Заңы. Астана-2007. 17 шілде. [Электронды ресурс]: URL <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> (қаралған күні: 01.06.2022).

[4] «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы. [Электронды ресурс]: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726#z11> (қаралған күні: 01.06.2022).

[5] Использование подхода предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL) в Назарбаев интеллектуальных школах. Методические рекомендации. – Астана: 2012. – 17 с.

[6] «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру бағдарламасын білім беру саласына интеграциялау жөніндегі нұсқаулық. Б.М.Жамекова, К.С.Мукушева, Н.Ж.Омарова, Б.Қ.Тоқажанова. – Нұр-Сұлтан: «Кәсіпқор» Холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы. 2019 ж.

[7] Интеграция предметов естественнонаучного цикла в формировании функциональной грамотности школьников в условиях 12-летнего обучения. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, 2013. – 72 с.

[8] «Қазақ тілі және әдебиеті (Т2)» «Орыс тілі және әдебиеті (Я2)», «Көркем еңбек» кіріктірілген пәндерді оқыту бойынша әдістемелік құрал. Астана, 2016. – 18 б.

[9] Философский словарь / Под ред. И.Г. Фролова. – М.: Из-во Политической литературы, 1986. – 589 с.

[10] Профессионально-педагогические понятия слов. Сост. Г. М. Романцев, В. А. Федоров, И. В. Осипова, О. В. Тарасюк; Под ред. Г. М. Романцева. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф-пед. ун-та, 2005. – 456 с.

[11] Қазақ тілі терминдерінің салалық түсіндірме сөздігі. Педагогика және психология. – Алматы: Мектеп, 2002-257 б.

[12] Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70 000 слов / под ред. Н.Ю. Щедовой. - 21 изд. перераб. и доп. – М.: Рус.яз., 1989. – 924с.

[13] Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде «Математика» пәні бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Баспаға «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының Әдістемелік кеңесі ұсынған. –Астана, 2016. – 56 б.

[14] Making the PYP happen: A curriculum framework for international primary education. Chippenham: Antony Rowe Ltd, 2009. – 150 p.

[15] Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. /Екінші басылым/. Баспаға «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының Әдістемелік кеңесі ұсынған. –Астана, 2015. –43 б.

[16] Жаратылыстану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. /Оқу бағдарламасын «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясымен, жоғарғы оқу орындарының ғалымдарымен және жалпы орта білім беретін мектептердің мұғалімдерімен бірлесіп құрастырған/ – Астана, 2016. – 50 б.

[17] Андриянова Т.А., Беркало В.Н., Жакупова Н.Ш., Полежаева А.В. Жаратылыстану. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. – Астана: «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2017. – 96 б.

[18] Дүниетану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. /Оқу бағдарламасын «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясымен, жоғарғы оқу орындарының ғалымдарымен және жалпы орта білім беретін мектептердің мұғалімдерімен бірлесіп құрастырған/ – Астана, 2016. – 43 б.

[19] Математика. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. /Оқу бағдарламасын «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясымен, жоғарғы оқу орындарының ғалымдарымен және жалпы орта білім беретін мектептердің мұғалімдерімен

бірлесіп құрастырған/ – Астана, 2016. – 80 б.

[20] Ақпаева Ә.Б., Лебедева Л.А., Мыңжасарова М.Ж. Математика. 1, 2, 3, 4-бөлімдер. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Алматыкітап, 2017. – 72 б.

[21] Әдебиеттік оқу. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (2-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. /Оқу бағдарламасын «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясымен, жоғарғы оқу орындарының ғалымдарымен және жалпы орта білім беретін мектептердің мұғалімдерімен бірлесіп құрастырған/ – Астана, 2016. – 47 б.

[22] Қабатай Б.Т. Әдебиеттік оқу. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. 2 бөлімді. . – Алматы: Атамұра, 2017. – 127 б.

Жумабаева З.Е.

ИНТЕГРАЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, г.Нур-Султан, Казахстан

E-mail: zezh@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассмотрены актуальные педагогические проблемы, значимость интеграции содержания образования в учебно-воспитательной системе начальных классов. Представлена информация об исследовательской версии практик содержания программ международного бакалавриата. В статье рассмотрены общие темы содержания образования начальных классов, уделено внимание особенностям соответствия интеграции содержания образования начальной школы с международной системой образования.

Ключевые слова: интеграция, сквозные темы, навыки, ценности, учебные программы, содержание образования.

Zhumabaeva Z.E.

INTEGRATION OF THE CONTENT OF EDUCATION IN THE PRIMARY SCHOOL EDUCATION SYSTEM

National Academy of Education named after I. Altynsarin, Nur-Sultan, Kazakhstan

E-mail: zezh@mail.ru

Abstract. In this article, actual pedagogical problems and the importance of integrating the content of education in the primary school educational system are considered. Information about the research version of the experience in the content of International Baccalaureate programs is provided. The article considers common topics in the educational content of primary classes and draws attention to the peculiarities of corresponding the integration of the content of Primary School Education with the international educational system.

Keywords: integration, cross-cutting themes, skills, values, curricula, educational content.

FTAMP 14.25.09

Ж.Б. ҚАЗЫҒАЛИЕВА

Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ, «Білім беру орталығы» филиалы
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
e-mail: kazhigaliyeva_zh@cep.nis.edu.kz

ҚАЗАҚТІЛДІ ЕМЕС СЫНЫПТАРДА МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазақтілді емес сыныптарда қазақ тілін оқытуға арналған білім бағдарламасын әзірлеу барысында басшылыққа алынған оқыту принциптері мен технологияларына талдау жасалынған. Екінші тіл ретінде оқытылатын қазақ тілін меңгерту бойынша әлемдік және отандық ғалымдар мен әдіскерлердің озық тәжірибелеріне сүйене отырып әзірленген бағдарламаның басымдықтары мен маңыздылығы кеңінен сөз болады. Қазақ тілі екінші тіл ретінде оқытылса да, оның мемлекеттік тіл ретінде меңгерудің маңыздылығын, қазақ халқының ұлттық рухани құндылығын, салт-дәстүрін құрметтеуге, әрі алған білім, білік және дағдысын өмірде қолдана білуге үйретудегі мәні ашылады. Сонымен қатар әлемдік тәжірибені басшылыққа ала отырып, қазақ тілін меңгерту деңгейлік жүйе бойынша қойылатын талаптар «Шет тілін меңгерудің жалпы еуропалық құзыреті» (CEFR) деңгейлерін (A1, A2) негізінде оқытудың тиімділігі.

Түйін сөздер: таным құралы, ортақ тақырып, деңгейлік жүйе, грамматикасыз оқыту, скаффолдинг.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілін әр азаматтың меңгеруі көкейкесті мәселелердің бірі болып отыр. Бұл мәселені шешудің оңтайлы жолы – балабақшадан бастап үздіксіз білім беру жүйесінде қазақ тілін оқытудың әдістемесін жүйелі түрде зерделеп, әдіснамалық негіздерін айқындау.

Қазақтілді емес мектептің бастауыш сыныптарында «Қазақ тілі» пәнін оқыту мемлекеттік тілдің қоғамдық мәнін түсінетін әрі қазақ тілін қарым-қатынас және таным құралы ретінде қолдана алатын тұлға қалыптастыруды көздейді. Қазақ тілін меңгеру арқылы оқушы қазақ халқының ұлттық рухани құндылығын, салт-дәстүрін құрметтеуге, әрі алған білім, білік және дағдысын өмірде қолдана білуге үйренеді.

Бастауыш сынып оқушысына қазақ тілін мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде меңгерту, оқушының сыни тұрғыдан ойлау дағдысын қалыптастыру, оның тұрмыста, қоғамдық орында, мәдени ортада тілдік шектеуді сезінбей, өзін еркін ұстауына мүмкіндік туғызу қазақ тілін оқытудың негізгі ұстанымы болып табылады.

Қазақ тілі пәнін оқыту үдерісі тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым әрекеттері арқылы жүзеге асырылады. Оқу үдерісінде жүйелі жүргізілетін сөздік жұмысы, әңгіме оқу, мәтінмен жұмыс жасау, өлеңдер жаттау, жағдаяттық тапсырмалар орындау, постерлермен жұмыс істеу, сахналық қойылым дайындау т.б. белсенді әдістерді қолдану барысында оқушылардың сөздік қоры жетілдіріледі.

Қазақтілді емес сыныптарда қазақ тілін оқытудың дәстүрлі әдістемесі мен жаңа технологиялар мен стратегияларды сабақтастыра отырып, «Қазақтілді емес бастауыш сыныптардағы қазақ тілі пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасын» жүзеге асыруда қазақ тілін оқытудың мынадай ерекшеліктерін ескеруді ұсынамыз.

1. Оқыту қазақ тілінде емес мектептің бастауыш сыныптарында қазақ тілін тек қарым-қатынас құралы ғана емес, таным құралы ретінде оқыту. Белгілі бір ақпаратты қазақ тілінде алу арқылы оқушы «айналадағы болмысты ойлау нәтижесінде елестету арқылы қол жеткізетін әлем туралы ақпаратты жеке әрі әлеуметтік тәжірибесімен сабақтастыратын танымның белсенді субъектісі» [1, 74] ретінде қарастырылады.

Оқушы қазақ тілінде танымдық ақпарат ала отырып, қазақ халқының дүниетанымы, ділі, сөйлеу әдебін түсінеді; қазақтың рухани мұраларын, тарихи-мәдени ескерткіштерін біледі. Өзге ұлт өкілдерінің санасында өз ұлтының мәдениеті мен қазақ халқының мәдениетін сабақтастыру, салыстыру үдерістері жүреді.

Қазақ тілін танымдық тұрғыдан меңгеру оқушының, әсіресе қазақ баласының қазақ тілін түрлі жағдаяттарда еркін қолдану білігі мен дағдысын қалыптастыруға септігін тигізеді. Оқушыларды қазақша өз ойын, сезімін білдіруге, танып-білген нәрселерін қазақша санасына түюге, пікір алысуға, оқыған, көрген не білген нәрселері туралы достарымен, үлкендермен өз ойымен бөлісуге, армандары мен мақсаттары туралы ойын еркін жеткізіп айта білуге, репродуктивтік, продуктивтік, проблемалық, шығармашылық жаттығуларды орындата отырып үйретеді. Аудиовизуалды оқу материалдарын тыңдап, түсініп, көріп, түсініп, берілген мазмұндағы негізгі ойды анықтайды және оған қатысты өз

көзқарасын ауызша немесе жазбаша түрде білдіреді. Ақпараттық-танымдық сипаттағы шағын әрі оқушының жас ерекшелігі мен тілді меңгеру деңгейіне сәйкес бейімделген мәтіндерді өзінің оқу мақсатына сай іріктеп, оқу тапсырмасы бойынша талдаулар жасап, ой қорытындысын жасауға үйренеді, қысқа (екі-үш сөйлем) мәтіндерді жазуға дағдыланады.

2. Бастауыш мектептегі «Қазақ тілі Т2» пәні деңгейлік жүйемен оқытылады. «Деңгей бойынша оқытудың ең негізгі бағыты – сөйлеудің ең қарапайым түрінен күрделіге жету жолдары, яғни, дайын үлгідегі жекелеген сөздер мен сөз тіркестері арқылы ойын айтудан бастап, өзі мәтін құрып, өз сөзімен белгілі бір тақырыпты кеңейтіп, дамытып айтуға жеткізу» – деп тұжырымдайды профессор Қ.Қадашева [2, 32]. Деңгейлік жүйе бойынша оқушының білім, білік дағдысына қойылатын талаптар «Шет тілін меңгерудің жалпы еуропалық құзыреті» (CEFR) деңгейлерін (A1, A2) негізге алып айқындалған. Осылайша қазақтілді емес сыныптарда мемлекеттік тілді оқыту нәтижесінде бастауыш сынып оқушысы нақты тапсырмаларды орындау үшін қажетті таныс сөздер мен тіркестерді түсінуді және оларды орынды қолдана алуды меңгеріп, мекенжай, танысу тақырыбында сауалдар қоя алуға үйренеді. Тұрмыс-тіршілікпен байланысты (мысалы, өзі немесе отбасымүшелері туралы, сатып алған заттар туралы, т.б.) жекелеген сөйлемдер мен жиі кездесетін сөйлемдерді түсінеді. Таныс және тұрмыстық тақырыптар бойынша қарапайым тілде пікір алмаса алуға, қарапайым сөздерді қолдана отырып, өзі, отбасы, жақындары туралы айтуға дағдыланады.

3. Оқушының сөздік қорын кеңейту Білім және ғылым министрлігі бекіткен лексикалық-грамматикалық минимумға негізделеді. Лексикалық минимумда ортақ тақырыптар бойынша сонымен

қатар күнделікті тұрмыс-тіршілікте, әлеуметтік ортада жиі қолданылатын сөздер сұрыпталады. Лексикалық минимум сөздік қордың кеңеюіне, белсенді және пассивті сөздік қордың қалыптасуына ықпал ететін, қазақ тілін меңгерудің әрбір деңгейіне сәйкес келетін (қарапайым, базалық, орта, ортадан жоғары және жоғары деңгейлер) шектеулі сөздер мен сөз тіркестерінің жиынтығын қамтиды. Қазір қолданылып жүрген «Лексика-грамматикалық минимум» А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының «Жалпы әліпбилі жиілік сөздігі» [3] негізінде әзірленді. ЛГМ-ды меңгертуде берілген сөз түрлі грамматикалық формада қолданылады. Әр сабаққа белгіленген лексикалық минимумды кем дегенде 5-6 рет қайталап, түрлі грамматикалық тұлғада қолданып дағдылану оқушының жаңа сөзді саналы түрде меңгеруіне көмектеседі.

Қазақтілді емес мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуға арналған лексикалық-грамматикалық минимум:

- бекітілген стандарттарға сәйкес қазіргі қазақ әдеби тілінің лексикалық тілдік бірліктерінің қолданылу жиілігі басшылыққа алына отырып, тілді оқытып-үйретудің деңгейлеріне (А1, А2, В1, В2, С1) қарай топтастырылған;

- тілдік бірліктерді іріктеуде олардың әртүрлі коммуникативтік жағдаятта актуалды болуы, лингвоелтанымдық, тілтанымдық білім жүйесін қамтуы ескерілетін;

- деңгейлерге сәйкес қарапайымнан күрделіге қарай ұстанымы бойынша түзілетін;

- орта білім беру жүйесінде білім алушының (мектеп оқушысының) қатысым түрлерін (айтылым, тыңдалым, жазылым, оқылым, сөйлесім) меңгеру деңгейіне ықпал ететін;

- бір оқу жылы бойында мектеп оқушысының меңгеруі міндетті және олар арқылы логикалық ойды жеткізуге

мүмкіндік беретін;

- мектеп оқушысының лингвомәдени құзыреттілікке ие тілдік тұлға ретінде қалыптасуына үлес қосатын және ықпал ететін;

- қазақтілді емес мектептерге арналған оқулықтар мен оқу құралдарының құрастырылуына негіз болатын лексикалық-грамматикалық құралдардың жүйелі жиынтығы.

Қазақ тілінің лексикалық және грамматикалық минимумдары өзара тығыз байланыста анықталды. Грамматикалық минимум коммуникативті-функционалдық қағиданың негізінде жүйеленді. Коммуникативті қағида тілдің сөйлеу әрекеттеріндегі қызметін ескерсе, функционалды-құрылымдық қағида белгілі бір сөйлеу мақсатын жеткізудегі тіл деңгейлері бірліктерінің өзара байланысты қызметін басшылыққа алды. Бұл қазақ тілінің грамматикалық құрылымы туралы іргелі тілдік білімді қалыптастыруға ықпал етеді.

4. Қазақтілді емес сыныптарда мемлекеттік тілді оқыту бойынша ұйымдастырылатын оқу үдерісінің сапасын арттыруда қазақша білмейтін оқушылардың қазақ тіліне меңгеруіне қажетті оқу-әдістемелік жағдайлар жасау, әр баланың қазақ тілін меңгеруінің мейлінше табиғи тәсіліне мүмкіндік берудің рөлі зор. Бұл орайда Стивен Крашеннің ғылыми зерттеулерінің негізінде екінші тілді меңгерту теориясы жатыр [4, 22]. Оның теориясы «табиғи тәсілдеме» деген атпен танымал болды. Басымдылығы:

- тілдік ортаға бойлауға аса көңіл бөледі;

- баланың табиғи тіл шығу жолын ұстанады;

- ауызекі сөйлеу тілін дамытуды көздейді.

С. Крашен неғұрлым көбірек екінші тілді есту, тыңдау дағдыларына көңіл бөледі. Яғни бала ұзақ уақыт тыңдау

процесін бастан кешіру керек.

Атап айтсақ, кез келген адам өзге тілді меңгеру барысында кішкентай сәби секілді тілді меңгеру кезеңдерін өткереді. Бала сәби кезінде дыбыстарды қабылдап уілдей бастайды, кейін қысқа буынды жеке сөздерді айта бастайды, өсе келе сөйлем құрап сөйлей бастайды. Оқушы басқа тілді меңгеру барысында өз ана тілінің тәжірибесіне сүйенеді. Тіпті ересек болса да, ол өзге тілді үйрену барысында алдымен жекелеген сөздерді айта бастайды, біраз уақыттан соң сөйлем құра бастайды. Бірақ бірден сауатты сөйлеп кетпейді.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, екінші тілді игеруде оқушының тілдік деңгейі орта деңгейге жету үшін 2 жылдай уақыт кетеді. Осы жайт оқушының тез уақыт аралығында грамматикалық тұрғыдан сауатты сөйлеп кетпейтінін білдіреді. Сол себепті мұғалім оқушылардан тез арада жақсы нәтиже талап етпей, оны сыныптастарымен бірдей дәрежеде бағаламауы қажет.

5. Бастауыш мектепке арналған оқу бағдарламасының мазмұны оқушының жас ерекшеліктеріне сәйкес іріктеліп алынған ортақ тақырыптар аясында жүзеге асырылады [5]. Пәндердің мазмұны өзара сабақтасып, тығыз байланыста оқытылады да, пәнаралық мазмұндық байланыста құрастырылған тапсырмалар беріледі. Пән мұғалімдері сабақты өзара бірлесіп жоспарлап, оқу материалдарын, оның көлемін, үй тапсырмасын өзара келісе отырып анықтаса, оқушылар үшін жүктемені азайтуға болады. Жүсіпбек Аймауытовтың «Комплекспен оқыту жолдары» (1929 жылғы) атты еңбегінде: «Пәндерді бөлшектеп оқыту баланың жан жүйесіне қарсы. Бала нәрсені тұтас түрінде іске пайдалы жағынан қарап, ұғып біледі, бөлшегін, тарауын, қимылын елемейді. Комплекс тұтас, түйдек түрде ұқтырады» [6, 21] - деп, тақырыптар мен пәнаралық байланыстың рөлін

ашып көрсетеді.

Ортақ тақырыптар қоршаған ортадағы құбылыстар мен үдерістерді оқушының тұтастай қабылдауына, пәнаралық байланыстың жүзеге асуына, коммуникативтік дағдының дамуына, оқу жүктемесінің азаюына ықпал етеді. Ортақ тақырыптар оқу үдерісінде нақты пәндердің оқу мақсаттарын өмірмен байланыстырып, оқушының өз тілінде меңгерген ұғымдарын қазақ тілінде айтып, сөйлеп үйренуге дағдыландырады. Бұл орайда қазақ тілі «ортақ тақырыптар» аясында жүзеге асырылатын таным құралы ретінде жүргізіледі. Алайда, қазақтілді емес сыныптарда мемлекеттік тілді оқыту барысында ортақ тақырыптарды толық қамту мүмкін емес. Сондықтан да ортақ тақырыптарды жүзеге асыру барысында CEFR талаптарына басымдылық беріледі.

6. Оқу бағдарламаларының мазмұны бұрынғыдай бір тақырыптан ғана тұрмайды, оқушы нені біледі, түсінеді, қолданады, талдайды, бағалайды, жасайтыны нақты белгіленіп, күтілетін нәтижелер оқу мақсаттары түрінде жүйеленіп берілді. Қазақ тілі пәнінің мазмұны жүйелі түрде бірізді құрылған әрі өзара сабақтастықта қарастырылған оқу мақсаттары арқылы меңгертіледі. Оқу бағдарламасының негізі болып табылатын оқу мақсаттарының жүйесі оқу пәнінің мазмұнын және пән бойынша күтілетін нәтижелерді анықтайды. Оқыту мақсаттары арқылы мұғалімдер сөйлеу қызметінің төрт дағдысын (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) қалыптастырады, сонымен қатар, оқушының жетістігін бағалайды және оқытудың келесі кезеңі туралы ақпарат береді. Оқыту мақсатының жүйесі бірізді болып, жеңілден ауырға қарай шиыршық қағидатымен жасалған. Сабақты жоспарлау алдындағы мұғалімнің өзіне қояр сұрақтарының ең маңыздысы «Оқу мақсаты қандай?» болуы керек.

Оқу мақсаттары тақырып аясында нақты не зерделенетінін және жаңа білім қалайша оқу үдерісінің жалпы арнасына салынатынын анықтайды. Көзделген нәтиже оқу мақсаттарына қол жеткізілгенін бағалауға мүмкіндік береді. Егер оқушыға оқу әрекетінің мақсаттары және көзделген нәтиже түсінікті болса, онда олар өз жұмысының сапасын өздері тексере алады. Оқу мақсаты оқушыға бағытталады және осы сабақта бұрын білмегенін, нені білетінін, нені үйренетінін айқындайды.

Қазақ тілі бойынша пәндік бағдарлама мен оқу жоспарында оқу мақсаттары мен күтілетін нәтиже Блум таксономиясының 6 танымдық мақсатына негізделіп құрастырылған: білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау және бағалау/жасау.

Оқу мақсатын айқындауда мұғалім пәнге қатысты оқу мақсатын және пәндік емес оқу мақсаттарды да қарастыра алады. Сонымен, оқу мақсаты дегеніміз қалаған оқу нәтижесі болмақ. Ал күтілетін нәтижелер осы оқу мақсатына сәйкес келеді және мақсатқа жетудің маңызды «қадамдары» болып табылады.

7. Қазақ тілін грамматикасыз оқыту тәсілі басшылыққа алынады. Грамматикасыз оқыту әдісін қолдау Ы. Алтынсарин кезеңінен басталады. Ағартушы өзінің Н.И. Ильминскийге 1876 жыл 3 желтоқсанда жазған хатында: «Грамматиканы оқушылар орыс кітаптарын еркін түсініп, оқитын кезде ғана тереңдей үйренуі керек» деп, екінші тілді оқытудағы ауызекі сөйлеу тілінің дамытудың маңыздылығына тоқталып өтеді [7, 188-б.]. Көрнекті ғалым, профессор Ә.Жүнісбеков тілді грамматикасыз оқыту әдістемесі бойынша әзірлеген арнайы семинар бағдарламасында қазақ тілін екінші тіл ретінде үйретудің ерекшеліктеріне тоқталып, әдістемелік тұрғыдан сипаттап берген. «Қазақ тілін екінші тіл (ана тілі емес) ретінде үйретудің бір амалы грамматикасыз оқыту деп

білемін. Себебі грамматикалық атаулар табиғатынан ойтөкті (абстрактілі) болып келеді де, оны түсіну үшін арнайы ереже керек болады. Ал арнайы ереже жаттау мен оны есте сақтау, ең бастысы оны пайдалана білу екінің бірінің қолынан келе бермейді. Және де өзінің ана тілінің грамматикасын зорға меңгеріп жатқан балаға қазақ тілінің грамматикасын үстемелейміз. Сондықтан, грамматикалық атау-ұғымдарды мотивациясы айқын, яғни, атауынан мағынасы аңғарылып тұратын сөздер және сөз оралымдарымен алмастыру керек. Басқаша айтқанда, грамматикалық ережені білмейтін, тіптен грамматикалық дайындығы жоқ кез келген адам атаудың қандай мағынаны білдіріп тұрғанын түсініп кете беретіндей деңгейге түсіру керек [8, 57].

Грамматика – қазақтілді емес сыныптардағы қазақ тілін үйрету объектісі емес. Жаңартылған бағдарлама бойынша қазақ тілін меңгерту кезінде грамматикалық терминдер қолданылмайды. Мәселен, лексикалық минимумды меңгеру кезінде грамматикалық минимум коммуникативтік дағдының астарында өтіледі. Оқушының ауызекі сөйлеу тілін дамыту, тыңдалым, оқылым және жазылым дағдысын қалыптастырудың әдіс-тәсілдері оқу мақсаттарын ашу барысында жеке-жеке қарастырылады.

8. Оқушыларға тілді меңгертуде мәтінді бейімдеп ұсынудың рөлі ерекше. «Мәтін қойылған тақырыбы мен ішкі мазмұны біртұтас, синтаксистік, композициялық және логикалық құрылымы жағынан жүйелі бірлік дегенді білдіреді» [9, 7]. Оқулықтағы мәтіндер оқу мәтіні деп аталады, оған түрлі көркем, танымдық, ақпараттық мазмұндағы мәтіндер жатады. Оқу мәтіндерін оқушының жас ерекшеліктеріне сай бейімдеудің тіл дамыту үдерісінде маңызы зор. Белгілі бір тақырыпқа қатысты мәтінді бейімдеудің өзі мұғалімнен жан-жақты дайындықты,

қосымша материалдарды дер кезінде жинап, оқушының білім деңгейіне сәйкес бейімдеуді, сұрыптауды қажет етеді. Осыған байланысты мұғалім әр тақырып бойынша мәтіннің мазмұнын сақтай отырып, оқушының тыңдап-түсінуін, өзара қазақша тілдесе алатын қабілетін қалыптастыру және дамыту үшін қажетті сөздер мен сөз орамдарын қолданады.

Оқу мәтіндерін іріктеуде мәтінді үйренушілердің білім деңгейіне қарай нақты өлшемдер болуға тиіс. Көрнекті ғалым А.Алдашева мәтінді бейімдеудің мынадай критерийлерін белгілеп береді:

- мәтіндерде бұрынғы үйретілген тілдік бірліктер мен жаңадан ұсынылатын тілдік бірліктердің белгілі бір арасалмағы болуы қажет;

- мәтін пікірталас тудыра алатындай танымдық, елтанымдық, этикалық, эстетикалық бөлшектерден тұруы тиіс;

- тілді үйренушілердің сұраныстарына, кәсіби бағдарға сәйкес түсуі міндетті;

- мәтінмен танысқан үйренушінің оны коммуникативті актіде, дискурста пайдалана алатындай мүдде ескерілгені жөн, яғни, мәтін сөйлеуді дамытуға ықпал етуі қажет;

- мәтін көлемі жағынан ықшам болуы немесе ауқымды қамтитын мәтін актуалды бөлініс арқылы берілуі қажет [9, 7].

Осыған орай, мұғалім оқу мәтінін бейімдеу кезінде:

- оқушының қызығушылығын оятатын, танымдық қабілетін арттыратын мәтіндер таңдау немесе әсерлі оқиғалар желісімен мәтін құрастыру;

- мәтіннің түпнұсқасының мазмұнынан ауытқымау;

- тақырыпқа қатысты лексика-грамматикалық минимумның бірнеше рет қайталануын қамтамасыз ету;

- оқушының сөздік қорын ескеру;

- оқу мазмұнына сәйкес граммати-

калық формаларды қамту;

- ауыспалы, көп мағыналы сөздерді, сол сияқты тұрақты сөз тіркестерін қолданбау;

- сөздердің орын тәртібін қатаң сақтау талаптарын ескеруі керек.

9. Бір педагог – бір тіл, яғни тілдік ортаға енгізу сыныбында жұмыс істейтін педагог орыс тілін білсе де, балалармен тек қазақ тілінде сөйлеседі. Мұғалім балаларға материалды орыс тіліне аудармайды, орыс тілінде мүлдем сөйлемейді. Өйткені балалар аудармаға арқа сүйеп кетуі мүмкін. Бала педагогтің тіл қолданысына еліктейтін болады. Сондықтан да педагог эмоционалды болып, тілді үйретуде шығармашылық танытуы керек. Профессор М.Ж. Джадринаның пайымдауынша: «Оқу үдерісінің алғашқы сәттерінде оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасында, олардың өздеріне тиесілі міндеттерін қазақ тілінде толық орындауында едәуір қиындықтар туындайтыны хақ. Біқтимал қиындықтардың ауқымы қазақ тіліне ену дәрежесіне тікелей байланысты. Әрине мұғалім міндеттері тұрғысынан ұстанатын негізгі қағида – «бір мұғалім – бір тіл». Бұл деген – оқушы сөздік қорын жинақтау барысында сұрақ қою/жауап беру сияқты қарапайым сөйлемдерді құруда қателесуі, ойын жеткізу үшін орыс тілін пайдаланып жіберуі мүмкін. Ол – оқушының құқы. Ал мұғалім тек қазақ тілінде қарым-қатынасқа түседі: сөйлейді, жауап береді, сұрақ қояды, қатесін түзетеді. Бала қазақша сөздің мағынасын тез ұғынып, кері байланыс тез болу үшін мұғалім қосымша материалдар (сурет, сұлба, фото, нақты заттар және т.б.), қимыл, ым-ишара әрекеттерін пайдаланады. Мұғалім «бір мұғалім – бір тіл» қағидатын пайдалану арқасында оқушының тілге ену ортасын күн асқан сайын қазақ тілімен қанықтыра түсіп, танымдық мүмкіндіктерін арттырады. Әрине бұл үдерістің өзегі – тілдік төрт

дағдыны: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым – тілдік компоненттерді дамытудағы дәстүрлі заңдылықтарға сүйену, басқа елдердегі мақсатты тілге толық ену бағдарламасының нәтижелерін ескеру» [10].

10. Мұғалімнің қолдауы (скаффолдинг) оқушының жалпы түсінігі мен ұғымы болған кезде айтарлықтай көмектесетін әдіс-тәсілдер арқылы оқу үдерісіне тартады, ынталандырады, қызығушылығын арттырады әрі сыни ойлау дағдысын дамытуға әсер етеді. Скаффолдинг дегеніміз – ересектердің бала дамуының жақын аймағын құратын іс-әрекеттері» деп таниды [11, 79]. Скаффолдинг оқушының өздері істей алатын іс-әрекеттерінен артық іс-әрекеттерді істеуге көмектеседі. Скаффолдинг серік адамның және оқушыларға олардың «жақын даму аймағында» (ЖДА – Л.С. Выготский) қалуға [12], олар өздері қол жеткізе алатын нәрсенің шегінен шығуға көмектесетін көмекші материалдардың көмегімен жүргізілетін оқу болып табылады. Мұғалім ресурстар әзірлеу, оқушының деңгейіне сәйкес келетін тапсырмалар беру, мысалдар, үлгілер, нұсқаулар беру арқылы оқушыға қолдау көрсетеді.

Мұғалім күнделікті қолданған көрнекі құралдарды сынып қабырғасына іліп, «сөйлейтін қабырға» ұйымдастыру арқылы оқушыларға қолдау көрсете алады. Онда өткен материалды бекіту үшін сыныптың қабырғаларына сабақта қолданылған жеке парақшалар, постерлер, плакаттар мен түрлі көрнекі құралдар ілініп тұрады.

Мұғалім сабақта қолданған көрнекі құралдарын оқу бағдарламасы негізінде белгіленген ортақ тақырыптар немесе белгілі бір атаулы күндер, әріптер, жыл мезгілдері және т.б. бойынша материалдарды шоғырландырып, қабырғаға іліп қояды. Оқушы сабақ барысында өзіне қажетті сөздерді осы қабырғадағы көрнекі құралдар арқылы естеріне түсіре

алады. Сонымен қатар өткен материалдар оқушының үнемі көз алдында тұрады да, оның көру жады арқылы материалды іргелі меңгеруіне ықпал етеді.

Мұғалім баланы тілді үйренуге мәжбүрлемей, үнемі үлгі көрсете отырып, ынталандыру керек. Мұғалімнің қазақ тілінде анық және баяу сөйлеп дағдыланғаны дұрыс. Қысқа, нақты жай сөйлемдер қолданылады. Оқушының жай ғана қайталап айтып көруін өтінеді. Тапсырма бергенде міндетті түрде (ауызша және жазбаша) тапсырманың орындалу үлгісін көрсеткен абзал. Ескерте кететін жағдай, жаңа сөзді меңгертуде әрі жалпы оқу мақсаттарын жүзеге асыру барысында жергілікті аймақтың ерекшеліктерін ескере отырып, әр мұғалім сабақты күрделендіріп немесе неғұрлым жеңілдетіп өткізуіне болады. Мұғалім үнемі оқу материалдарын бейімдеп, қысқа сөйлемдер мен жиі қолданылатын сөздерді басшылыққа алуы керек, тапсырманың үлгісін бергенде оқушының жас ерекшелігі, көңіл күйі, тілді игеру қабілеті, сөздік қорының дамуы мен қандай мақсатта жұмыс ұйымдастырылғаны ескеріледі.

11. Сабақ барысында оқушының психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызы зор. «Тілдік қатынастың психологиялық негізі – тілді оқыту барысында оқушының сана-сезіміне әсер етіп, пәнге деген оң көзқарасын, қызығушылығын арттыру өте маңызды» [13, 256]. Психологтердің ойынша, тіл дамыту әрекетінің барлық сатысында бала тілді үйренгенде ойын еркін айтып, жасқанбау керек, яғни қазақ тілінде жасқанбай сөйлеуге мүмкіндік жасау – өті тиімді стратегия. Балалар сөйлегенде қателіктер жіберсе, сөйлемнің мағынасы түсінікті болса, жіберген қатесін түзетпеге болады. Ең бастысы – оқушының тілді түсінуі, одан кейін біртіндеп сөйлеуге дағдыланады. Оқушының қатесін түзете берсе, оның бойында қателесу үрейі

туындайды да, баланың сөйлегісі келмей қалады. Мұндай қателер күнделікті тіл дамыту арқылы біртіндеп түзетіледі. Ал жазылым дағдысын қалыптастыру кезінде қатені түзету – қалыпты құбылыс әрі тілді дұрыс меңгеруге көмектеседі. Ең бастысы – баланың қазақша сөйлей алатынына деген сенімін ояту.

12. Оқыту үдерісіндегі кері байланыс білім мазмұнын игеру үдерісіндегі оқушының оны меңгеру әрекеті мен нәтижелері туралы ақпарат болып табылады. Мұғалім мен оқушыға қатысты кері байланыс сыртқы және ішкі кері

байланыс түрінде көрініс тауып, білім беру мен оны меңгеру барысы және нәтижелері туралы мәлімет алдын ала межелеген нормативтік ақпаратпен салыстырыла қарастырылады. Бұл әрекет мұғалім үшін білім беруде бағалау мен түзету жасауға, ал оқушы үшін өзінің оқу әрекетін сезіну мен жетілдіруге, жалпы оқу үдерісін қарқынды етіп бекітуге негіз болады. Сондықтан оқыту үдерісіндегі кері байланыстың қолданысы білім мазмұнын меңгеру мен тиімді басқарудың бірегей шарты болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ:

1. Сулейменова Э. Д. *Казахский и русский языки: основы контрастивной лингвистики.* – Алматы: «Демеу», 1996.
2. Қадашева Қ. *Мемлекеттік тілді үйрету жолдары: теориясы мен тәжірибесі. Қазақ тілін деңгейлік оқыту мәселелері.* Астана, 2004.
3. *Жалпы білім берудегі қазақ тілінің жиілік сөздігі.* – Алматы: «Дәуір», 2016.
4. Stephen D. Krashen *Principles and Practice in Second Language Acquisition.* – Oxford: Pergamon, 1982. – 22 p.
5. *Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптары үшін «Қазақ тілі» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде емес). Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы «10» мамырдағы № 199 бұйрығымен бекітілді.* - Астана, 2018.
6. Аймауытов Ж. *Комплекспен оқыту жолдары.* Қызыл-Орда: «Қазақ» баспасы, 1929.
7. И.Алтынсарин. *Избранные сочинения. Составил и подготовил к печати Б.С. Сулейменов.* –Алма-Ата: Издательство «Академии наук Казахской ССР», 1955 ж.
8. Жүнісбеков Ә. *«Қазақ тілін грамматикасыз оқыту» әдістемесі бойынша әдіскерлер мен мұғалімдер үшін семинар бағдарламасы. Әдістеме әлемінде/Ғылыми-әдістемелік жинақ. «Сардар» баспа үйі.* Алматы, 2008. 366-бет.
9. Алдашева А.М. *Тілді оқыту әдістемесінің негізгі түсініктері. Әдістеме әлемінде/Ғылыми-әдістемелік жинақ.* Алматы: «Сардар» баспа үйі, 2008. 366-бет.
10. Жадрина М.Ж. *«Білім берудегі жоғары сапа және көшбасшылық-2013» атты Халықаралық конференция материалдары. 2013 жылдың 13-15 қарашасы, Астана қаласы.*
11. Корепанова И. А. *Культурно-историческая психология: Три понятия о реальности детского развития: обучаемость, зона ближайшего развития и скаффолдинг.* 2011 г № 2. 74-83 стр.
12. Выготский Л.С. *Вопросы детской психологии.* СПб: Союз, 1997:40-41б
13. Жұманова С.С. *Тіл үйрету барысында жағымды психологиялық ортаны қалыптастыру жолдары. Әдістеме әлемінде/Ғылыми-әдістемелік жинақ. «Сардар» баспа үйі.* Алматы, 2008. 366-бет.

Кажигалиева Ж.Б.

**ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА
В КЛАССАХ С НЕКАЗАХСКОМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ**

АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», филиал «Центр образовательных программ», г.Нур-Султан, Казахстан

e-mail: kzhigaliyeva_zh@cep.nis.edu.kz

Аннотация. В статье проанализированы принципы и технологии обучения, которые лежат в основе разработки Типовой образовательной программы по предмету «Казахский язык» для классов с неказахским языком обучения. В данной статье широко освещены приоритеты и важность программы, разработанной на основе передового опыта мировых и отечественных ученых и методистов по вопросам изучения казахского языка как второго языка.

Ключевые слова: средство познания, сквозная тема, уровневая система, обучение без грамматики, скаффолдинг.

Kazhigaliyeva Zh.B.

FEATURES OF TEACHING THE STATE LANGUAGE IN CLASSES WITH NON-KAZAKH LANGUAGE OF INSTRUCTION

АОО «Nazarbayev Intellectual Schools», the branch «Center for Educational Programs», Nur-Sultan, Kazakhstan

e-mail: kazhigaliyeva_zh@cep.nis.edu.kz

Abstract. The article analyzes the principles and technologies of teaching forming the basis for the development of the standard curriculum in Kazakh language for classes with non-Kazakh language of instruction. This article highlights the priorities and importance of the curriculum based on international research and the experience of methodologists, studying Kazakh language as a second language.

Keywords: means of cognition, end-to-end theme, level system, learning without grammar, scaffolding.

FTAMP 316.014

Л.Д. УДЕРБАЕВА

Т. Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан

ДАНЫШПАНДЫҚ - АДАМНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Мақала данышпандық феноменін зерттеуге, дарындылық пен данышпандық ұғымдарын анықтауға арналған. Данышпандық табиғатын анықтау өте өзекті, қызықты және ғылымның ең даулы тақырыптарының бірі болып табылады. Данышпандықтың табиғи жолмен гендік деңгейде берілуін жақтаушылар өз жазбаларында бұл құбылысты ежелгі дәуірден зерттеп, оны ерекше жоғары типтік табиғи зияткерлік күш ретінде анықтайды. Біз ғылыми мақалада шындықты анықтау және теорияны растау немесе жоққа шығару үшін қарама-қарсы пікірді ұстанамыз.

Ғалымдардың данышпандықтың табиғатын ертерек қарастырғанына қарамастан, оның табиғи шығу тегіне күмән келтіретін ғалымдар тобының шоғырлануы кейінірек орын алды. Тиісінше, жаңа дәуір ғалымдарының немесе тіпті біздің замандастарымыздың данышпандықтың табиғатына арналған еңбектерін зерттеу болашақ жұмыстарда пайдалану үшін алдын-ала талдануы керек.

Түйін сөздер: данышпан, талант, дарындылық, акмеология, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру, жеке тұлғалық өсу.

КІРІСПЕ

Күнделікті әрекетімен әлемді өзгертуге шамасы жететін, адамзаттың эволюциясына үлес қоса алатын және туа біткен немесе жүре қалыптасқан ерекше қабілетке ие адамдарды бүгінгі таңда ғылымда данышпандар деп атау қалыптасқан. Соңғы дәлел сол ғалымдар арасында ерекше қызу талқыға түсіп, данышпандықтың табиғаты туралы теориялық және тәжірибелік ізденістер жүргізуге итермелеуде. Ғылыми жұмыста данышпандықты жүре қалыптастыратын шығармашылық әлеует екендігін дәлелдеп келе жатқан ғалымдар тобының ұстанымын зерделеу мақсатында сол бағытты мойындап, келтірілген дәлелдемелерді зерттеу мақсатын қойдық.

Данышпандықтың негізгі көзі тұқым қуалаушылық деген ұстанымды ұстанған ғалымдар, оның адам бойында не бар не жоқ болатындығын алға тартуда. Бұл

бағытқа кері ұстанымдағы ғалымдар болса, данышпандықтың негізгі іргетасы адамның ынтасында деген. «Мотивация», яғни адамның бір мақсатқа ұмтылысын ынталандыратын үдеріс үш элементтен тұрады. Бірінші элемент – дербестік. Данышпан адам өз өмірінің бастауында таңдау еркіндігіне ие болған. Қай салада болмасын өз күшін жұмсауға мүмкіндік алған адам болашақта қызметте де, өмірде де жетістікке жетеді. Екінші элемент – құндылықтар. Өз саласын жетік білумен қатар ол білімді өз өмірімен байланыстыра білген адам ғана өз ісін сүйіп атқарады. Құзыреттілік деп аталатын үшінші элемент – адам алдындағы кедергілерді еңсере білу қабілетімен байланыстырылады. Өмірдің әрбір жетістігіне ерекше қиындықпен жеткен адам өз мүмкіндіктерінің шекарасын кеңейтіп әр жаңа сын-қатерлерге ерекше дайындығымен кіріседі.

Шыққан жері британ аралдары болып табылатын ғалым Ганс Айзенк данышпандық мәселесіне қатысты зерттеулер жүргізе отырып, жасампаздық пен еркін ойлау биологиялық фактормен тек 15% ғана байланысты деген. Демек, данышпандық адамның еңбегінің жемісі және табиғи дарындылықтың трансформациясы.

ГИПОТЕЗА 1

Өз іс-әрекеттерімен әлемнің шапшаң дамуына үлес қосатын ерекше қабілеттерге ие адамдар данышпандар ретінде танылады. Данышпан болу үшін дарындылық пен еңбекқорлықтың үйлесімі қажет. Күнделікті өмірде уақыттың басымы көпшілігін өз бойындағы қасиеттерді жетілдіруге әрекет жасайтын адам осындай қабілетке ие бола алады.

ГИПОТЕЗА 2

Дарындылық пен данышпандық бір ұғым. Дарынды адам да, данышпан адам да болашақ көрсеткіштердің негізі болатын дарынға ие болуы тиіс. Дарынды адам мен данышпан адамның болашақта екі ұғымға бөлінуінің басты себебі қоғам мен орта әсері. Өмір жолында кездесетін тосқауылдар мен кедергілер, жаңа адамдар мен қиындықтар дарынды адамның данышпан адамға айналуына мүмкіндіктер туғызады.

ӘДІСТЕР

Тақырыпты ашу мақсатында және зерттеудің нәтижелілігін арттыру үшін дарындылықтың адамның дербестігі, құндылықтық дүниесі мен құзыреттілігінің үштік байланысы мен жеке элемент ретінде зерттеулер жүргізген ғалымдардың еңбектеріне талдаулар жүргізілді. Талдау жұмыстары барысында алынған пікірлерді салыстыру арқылы гепотизалардың дұрыстығы не бұрыстығы дәлелденді.

НӘТИЖЕЛЕР

Адам мен қоғам өмірін терең зерттеумен айналысатын әлеуметтанушылар, философтар және психолог ғалымдар-

дың бір тобы IQ зияты жоғары адамдар данышпан деп аталуға толықтай құқылы дейді. Бүгінде біз осы ғалымдар тобымен танысып, олардың ұстанған бағыттарына анықтама беруге тырысамыз.

Данышпандықтың табиғатын ғалымдар тарапынан ерте заманнан қарастыруларына қарамастан, оның табиғи дарын екендігіне күмән туғызатын ғалымдар тобының топтасуы кейінгі жаңа заманға тиесілі. Ерте заманда данышпандықты есі ауысумен байланыстырса, орта заманда бұл ұстаным діннің үстемдігімен өз жалғасын тауып, жауыз күштердің, шайтанның қолдауымен дарыған қасиет деп танылды. Тек қана Қайта Өрлеу дәуірі заманында ғана данышпандық рухани және аңыздық күштерге ие бола бастады. Жаңа заман данышпандар үшін ерекше орынға ие болу мүмкіндігінің уақыты болды. Иррационализм көзқарасымен данышпандық феноменін түсіндіруге тырысқан ғалымдар қатарына Жан Поль және Гегельді жатқызуға болады. «Данышпан – бұл шынайы өнер туындыларын жасаудың әмбебап қабілеті, сонымен қатар ол осы қабілетті жүзеге асыратын және дамытатын энергия» [1; 294б].

XIX ғасырда данышпандық ерекше зерттеу пәніне айналып бірнеше ғылымның қызығушылық алаңына айналды. «Бұл тарихи кезең үшін данышпанды көпшілікке қарсы келетін кейіпкерге теңейді. Данышпан қақ адам ретінде көрінеді. Бұл идея Ницше философиясында көрініс табады» [2; 89б.]. Ницше данышпандықты әр ғылыми еңбегінде әр түрлі сипаттайды. Бұл сипаттамалардың бірлігін тек данышпанның азап шегуінен байқауға болады. Қай салада данышпан еңбек етпесін ол өзін жалғыз сезінеді. Өйткені ол көтерілген биікке ешкім көтеріле алмайды. Оның адамзатқа бергісі келер жемісін ешкім түсінбейді және содан данышпандықты жындылыққа теңейді.

XIX ғасырдың атақты өнертапқышы Томас Эдисон қазіргі заман ғалымдары тарапынан данышпан аталып келеді. Дегенмен өз уақытында Эдисон данышпандықты 99% еңбекқорлықпен және 1% шабытпен түсіндірді. Ф. А. Брокгауздың «Энциклопедиялық сөздігінің» өзінде дарындылық пен данышпандық арасындағы айырмашылық шартты түрде түсіндіріліп, олардың арасында шекара өткізу өте даулы делінген.

Біздің замандасымыз шыққан тегі канадалық Гладуэлл Малькольм адамдардың табысқа жетуінің негізгі көзі данышпандықта деп түсіну қате дейді. Бірақ, адамдарды данышпан және данышпан емес деп екі топқа бөлетін қасиеттерді ескеру арқылы басқа көптеген факторлар назардан тыс қалады. Дарындылық жоғары нәтижеге жетудің бір жағы ғана. Малькольм тер төгіп, еңбек етпей дарындылықтан ешқандай пайда болмайды деп өзінің «Гении и аутсайдеры. Почему одним все, а другим ничего?» атты кітабында баяндайды. Спорт әлемінде үлкен жетістікке жету қолайлы жағдайлардың үйлесімінен болады деген тұжырымды кітап бетінде дәлелдей білген жазушы, данышпандыққа жету жолдарын сипаттап, оған әсер ететін негізгі факторларды келтіреді. «Табысты адамдар жиі табысқа жетелейтін ерекше мүмкіндіктерге ие болады» [3; 246.]. Бұл феноменді «Матфей әсері» деген атаумен түсіндіріп, өз тағдырын өз қолына алып, мақсатқа ұмтылған адам өз дәрежесі мен деңгейін көтереді. Ал, ол еңбектің нәтижесінде еселене түседі деп түсіндірген.

В. Освальдтың ойынша данышпандық сана-сезімнің еркіндігі, онымен ұласқан фактілерге ұмтылыс және оларды талдай білу. Яғни, данышпанның аңызға еш қатысы жоқ. Ол өзінің ерекше қабілеттерін жетілдіріп, соның арқасында адамзат дамуын алға жылжыта білген тұлға. Өмірде әлі пайда болмаған заттарды

ойлап табумен айналысатын данышпан өзіне дейінгі өнертапқыштардың, шығармашыл тұлғалардың еңбектерімен танысып, оны жетілдіре біледі. Жаңа туындыны немесе данышпан өмір сүрген заманда қолданыстағы бар туындыны жаңа деңгейге жетілдіріп немесе жаңадан ойлап тауып, ол өзінің өзгешілігін адамзат пайдасы үшін жұмылдырады. Сол арқылы данышпан ұрпақтардың санасында, тарихта мәңгі қалады.

Жаңа заман ғалымдарының еңбектерінде дарынды рудың геномы данышпандардың дүниеге келуіне себепші дейді. Э. Кречмер: «Дарындылық мұра ретінде ру және каста ішінде берілсе, данышпандықтың мұрагерлік жолмен берілуі күрделі мәселе», деген [4; 296.]. Кречмердің еңбегінен біз арнайы зерттеулердің қорытындысымен танысып, данышпандардың психикалық ауруларға икемділігін дәлелдеген. Демек, данышпандық адам конституциясының өзгеруінен, психикалық аурулардың нәтижесінен пайда болмайды. Керісінше, ерекше қабілеттердің адамның әлеуметтік ортасына әсері нәтижесінде тұлғаның өзгерісі орнайтындығы ғылыми дәлелдер арқылы келтірілген.

Қазіргі заманда данышпандық идеясының жаңа сатыға көтеріліп ғалымдар тарапынан жаңа күшпен зерттелуі, жаһандану үдерісінің кері әсерлерінің айқын көрінуімен түсіндіріледі. Жаппай тұтыну заманында адамдар бұқара топқа айналып жабайылықтың анық белгілерін байқатуда. Жағдайды өзгертуге күш қуаты жететін данышпандардың қажеттілігі олардың табиғатын терең зерттеуге итермелейді. Ғалымдардың басым көпшілігінің еңбектерімен таныса отырып, данышпандарды іс-әрекетке итермелейтін негізгі фактор адамгершілік екендігін анықтадық. Демек, осы заманның ұранына айналған дүние-қорлыққа қарама-қарсылық ретінде танылған адамгершілік бұл дүниеде кеміп

барады. Яғни, ХХІ ғасыр «данышпанның өлімі» орнаған заман. «Өлім» деген ұғымның астарында данышпандықтың да адамгершіліктіктен дүниеқорлыққа бағыт алғандығын айтқымыз келеді.

«Қазіргі тосын уақытта - мәдениеттің дағдарыстық жағдайларын оның дамуының табиғи кезеңдері ретінде сипаттау етек жайып барады. Шын мәнінде, мұндай үрдістер дағдарыстың белгілері мен салдары болып табылады. Науқас ауру мен денсаулықты ажырата білу қабілетін жоғалтқан кезде, бұл аурудың тым алысқа кеткенін білдіреді. Ол кезде ауытқушылық пен кемтарлық ұғымдары жаңа норма мен жаңа сұлулық ұғымдарымен алмастырылады, ал бұрмалану – шығармашылық ізденіске, озбырлық – еркіндікке, қанықтылық және зерігу – нәзік ләззатқа теңестіріледі. «Көптеген заманауи ойшылдар басқа ұтымды бағытқа жұмсауға болатын энергияларын күтілген алдамшы кезең ретінде танылған «постмәдениеттің» келгенін ұрандатуға, құндылықтарды алмастыруға, данышпандық пен дарынсыздықты бір сатыға қоятын әдепсіз эгалитаризмді орнатуға жұмсауда», деп жазады В.Н. Порус [5, 32 б.].

Данышпандыққа деген қызығушылықтың жаңа күшпен ғалымдар арасында таралуы мінсіз адамның тұлғасын жаңадан жаңғыртуға деген талпыныспен түсіндіріледі. Дүниеқорлықтың адамгершілікпен алмастырылып, «адамзаттың құлдырауын» тоқтату мақсатында жүрегі адамға деген сүйіспеншілікке толы адам бейнесін қалыптастыру басты мақсат. Данышпандықты табиғи жолмен емес еңбекқорлық пен әлеуметтік ортаның әсерінің жемісі деп білетін ғалымдардың не себепті осы бағытты ұстанатыны осы тұжырыммен байланысты болуы мүмкін. Себебі адам ретінде біз әр уақытта өз тағдырымызды уақиға еркіне тапсырғанның орнына өзіміз анықтағымыз келеді. Ал бұл тұжырым

осы ұстаныммен үйлеседі.

Данышпандық пен шығармашылық айрылмас ұғымдар ретінде адамзат дамуының жоғары шыңын бейнелейді. Шығармашылық адамзаттың ерте дәуірінде қалыптасып, жетілген шағында сол адамзаттың эволюциясына әкелді. Ол адамның өмір сүруіне ең қажетті жағдай.

Шығармашылық ерте және орта замандарда тек құдайға қатысты қолданылатын ұғым болды. Себебі, тіршілік атаулының барлығын жаратқан Ұлы күш жоқтан бар жасай алады. Адам тек құдайдың берген білімін пайдаланып, айналадағы Ұлы күш жаратқан заттардан жаңа зат жасайды. Діни тұрғыда ұлы күшке ие данышпан адамның дүниеге сол күйінде келуі мүмкін емес. Екіншіден, адамның шығармашылық жетістіктерінің жетілу шегі бар. Себебі, жоғарыда айтқандай жоқтан бар жасаушы тек құдай.

Жоғары зияткерлік белсенділіктің арқасында адам шығармашылық идеяны іске асырады. Ол белсенділік – ақылды ынталандыру арқылы пайда болады. Қарапайым адам мен дарындылығы бар данышпан адамның айырмашылығы өте күшті мотивация мен ерекше жұмыс қабілеттілігінде.

Эфроимсон Моцарттың өмірін зерттеу барысында, оның шығармашылыққа берілгендігі соншалықты күні-түні шаршағанды білмей туындыларды дүниеге әкелумен болғанын айтады. «Егер Моцарт, Бетховен, Шопеннің ессіздігі, қияли мақсаттылығы болмаса», онда олар өздерінің дарындылықтарына қарамастан қарапайым адам болып қалатын еді дейді [6, 23 б.].

Сонымен, данышпан адамның өмірге келуі тек табиғаттың заңдылығына байланысты емес деген ұстанымға берік ғалымдар алғашқы орынға білім мен тәрбиені қояды. Борыш, адамгершілік, жауапкершілік, таңдау еркіндігі, әділет-

тілік данышпан бейнесінің бір бөлігі. Аурушандықты немесе естен ауысқандықты данышпанның негізгі сипаттамасы ретінде таныған ғалымдарға данышпанның да адам екендігін және олардың адамға тән аурулармен ауыратындығын еске салған жөн. Аурушандық кей жағдайда шығармашылықты ынталандыратын стимул ретінде танылуы мүмкін. Бірақ, ол данышпандықтың себебі бола алмайды.

Данышпандық дарындылығы бар адам бойында шығармашылық мүмкіндіктерін жүзеге асыруға болатын жағдай жасалған қоғамда ғана жүзеге асыра алады. Демек, әлеуметтік орта және әлеуметтік-мәдени жағдайлар данышпандыққа жеткізетін фактор.

ПІКІРТАЛАС

Данышпан адамды тәрбиелеп өсірдік немесе біздің отбасымызда данышпан дүниеге келді деген пікірталасты отбасының тар ұясынан ғылымның кең саласына көшіріп, ірі ғылыми еңбектер жазып жүрген ғалымдардың ұстанымын зерделеу арқылы данышпандық пен дарындылық ұғымдарының екі түрлі екендігін байқадық.

Энциклопедиялық сөздікте данышпандықтың анықтамасымен таныса отырып оның бір ережеге бағынатындығына көз жеткіземіз. Б.Г. Мещеряков пен В.П. Зинченконың «Үлкен психологиялық сөздігінде» данышпандық (лат. *genius-рух*) - қоғам өмірі үшін ерекше маңызы бар шығармашылықта көрініс табатын жеке тұлғаның шығармашылық көріністерінің ең жоғары дәрежесі делінген [7; 324б.]. Ал, психология профессоры Дин Кейт Симонтон данышпандықты дамытуға болатын дағды ретінде қарастырады.

Канттың айтуы бойынша данышпан

– табиғаттың сыйы. Яғни, данышпандықты үйренуге болмайды және ол ешқандай адамзат танитын ережелермен түсіндірілмейді. Сондықтан, данышпандықтың өзіндік ерекшелігі – оның қайталанбастығы мен бірегейлігінде. «Данышпанның өзі өз туындысын қалай жасайтынын сипаттай немесе ғылыми түрде көрсете алмайды, табиғат ретінде ол ережелерді қалыптастырады, сондықтан өзінің данышпандығының арқасында дүниеге келген шығарманың авторы өзі бұл идеялардың қалай жүзеге асырылатынын білмейді....» [8; 324б.]

ҚОРЫТЫНДЫ

Дарындылық, данышпандық зияткерлік дамудың бір кезеңдері. Болашақтағы ғылымның жетістіктерінің арқасында мүмкін данышпандықтың табиғатын еш дау-жанжалсыз ғылыми тұрғыда дәлелдеу мүмкіндігіне қол жеткізерміз. Бүгінгі таңда қолдағы бар ғылыми зерттеулердің нәтижесінде данышпандықтың туа бітетін ерекше қасиет екендігін және дарынды адамның данышпандық деңгейге және одан жоғары көтерілу мүмкіндігіне ие екендігіне көз жеткіздік. Дарындылық гендік деңгейде ұрпақтан-ұрпаққа берілетін үдеріс, ал данышпандық адам санасы анықтап әлі біле алмайтын күштердің және үдерістердің араласуының арқасында әр кезеңдерде пайда болып тұратын құбылыс.

Данышпандық – табиғат пен шығармашылықтың үйлесімі. Шығармашылық еңбекқорлықсыз ешқандай дарындылық данышпандық деңгейіне жете алмайды. Данышпандықтың көптеген факторлар әсерінен туындайтынын айта келе, дарындылықтың тек адамдардың шағын тобына берілетіндігін мойындауымыз қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ:

1. Гегель Г. В. Ф. *Эстетика: в 4 т. М.: Искусство, 1968. Т. 4. 312 с.*
2. Хомченкова Е.А. *Феномен гениальности: иррациональный аспект Омский научный*

вестник №4 (58), шілде-тамыз 2007. – 87-90бб.

3. Гладуэлл М. Гении и аутсайдеры. Почему одним все, а другим ничего? Издательство: МИИФ, 2016. 216с.

4. Кречмер Э. Гениальные люди. Санкт-Петербург: Академический проект, 1999. – 303с.

5. Порус В.Н. У края культуры (философские очерки). – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2009. – С.464 с.

6. Эфроимсон В.П. Генетика гениальности. Издание 3-е. Москва: Тайдекс Ко, 2004. – 376 с.

7. Мещеряков Б. Г., Зинченко В. П. Большой психологический словарь.– Санкт-Петербург: Прайм Еврознак, 2006.– 672 с.

8. Иммануил Кант, Критика способности суждения, Сочинения в 6-ти томах, Том 5, М., «Мысль», 1966 г., с. 323-324.

Удербаяева Л.Д.

ГЕНИАЛЬНОСТЬ КАК ТВОРЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ЛИЧНОСТИ

Казахская национальная академия искусств им. Т. К. Жургенова
г.Алматы, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена изучению феномена гениальности, раскрытию понятий таланта и гениальности. Идентификация природы гениальности является очень актуальной, интересной и одной из самых спорных предметов науки. Сторонники природного феномена гениальности в своих трудах изучают это явление с древних времен и определяют ее как природную интеллектуальную силу необычайно высокого класса. Мы же в работе над научной статьей придерживаемся противоположного мнения, в целях выявления истины и подтверждение или опровержение теории.

Несмотря на раннее рассмотрение природы гения учеными, консолидация группы ученых, ставящих под сомнение его природное происхождение, принадлежит более позднему времени. Соответственно изучение материала ученых нового времени или даже наших современников труд которых посвящен природе гениальности обязательно должен быть проанализирован для использования в будущих работах.

Ключевые слова: гениальность, талант, одаренность, акмеология, саморазвитие, самосовершенствование, личностный рост.

Uderbayeva L.D.

GENIUS AS A CREATIVE POTENTIAL OF A PERSON

Kazakh National Academy of Arts named after T. K. Zhurgenov
Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article is devoted to the study of the phenomenon of genius, the disclosure of the concepts of talent and genius. The identification of the nature of genius is very relevant, interesting and one of the most controversial subjects of science. Proponents of the natural phenomenon of genius in their writings have been studying this phenomenon since ancient times and define it as a natural intellectual force of an unusually high class. While working on a scientific article, we adhere to the opposite opinion, in order to identify the truth and confirm or refute the theory.

Despite the early consideration of the nature of genius by scientists, the consolidation of a group of scientists questioning its natural origin belongs to a later time. Accordingly, the study of the material of modern scientists or even our contemporaries whose work is devoted to the nature of genius must be analyzed for use in future works.

Keywords: genius, talent, giftedness, acmeology, self-development, self-improvement, personal growth.

ГРНТИ 15.41.43

Ш.Б. АЛТЫБАЕВА, Ж.К. КАСЕНОВА

РГКП «Национальный центр тестирования»,
г. Нур-Султан, Казахстан

МОНИТОРИНГ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ТЕХНИЧЕСКОГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО, ПОСЛЕСРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье описаны результаты тестирования на основе анализа мониторинга образовательных достижений обучающихся (МОДО) колледжей республики Казахстан. МОДО позволяет вести мониторинг учебных достижений по каждому направлению подготовки специалистов, оценку эффективности организации учебного процесса и проведение сравнительного анализа качества образовательных услуг, предоставляемых организациями образования. По итогам тестирования проведена статистическая обработка результатов тестирования, а также оценка уровня подготовленности студентов по изученным дисциплинам в разрезе тем.

На основе проведенного анализа сформулированы направления совершенствования формата МОДО, а также даны общие методические рекомендации для преподавателей колледжей.

Ключевые слова: мониторинг образовательных достижений обучающихся (МОДО), функциональная грамотность, информационно-коммуникационные технологии, контент-анализ.

ВВЕДЕНИЕ

Система технического и профессионального, послесреднего образования играет ключевую роль в удовлетворении потребностей рынка труда и перспектив развития экономики страны. В современных условиях основной задачей развития и совершенствования технического и профессионального, послесреднего образования в Казахстане является повышение качества подготовки будущих специалистов, что в свою очередь определяется качеством образовательного процесса колледжей. Основная задача технического и профессионального образования – подготовка

высококвалифицированных специалистов, конкурентоспособных на рынке труда, квалифицированных, ответственных, всегда готовых к работе. На современном этапе модернизации системы технического и профессионального, послесреднего образования проблема качества образования остается актуальной. С этой целью был введен мониторинг образовательных достижений обучающихся для определения соответствия ожидаемым результатам системы технического и профессионального образования, направленного на подготовку квалифицированных рабочих и специалистов среднего звена.

В соответствии с Законом РК «Об образовании» и Государственной программой развития образования на 2020-2025 годы введен мониторинг образовательных достижений обучающихся (МОДО) в организациях технического и профессионального, послесреднего образования.

В Государственной программе развития образования и науки на 2020-2025 годы [1] отмечается, что содержание вопросов МОДО направлено на замер функциональной грамотности и компетенций.

В организациях технического и профессионального, послесреднего образования МОДО осуществляется в целях оценки уровня освоения общеобразовательных дисциплин и (или) профессиональных модулей или общепрофессиональных, специальных дисциплин на соответствие государственному общеобразовательному стандарту технического и профессионального, послесреднего образования [2].

МОДО предназначено для описания достижений студентов с целью получения оценки уровня достижений по учебной программе студентов определенного курса. Как правило, оценка включает в себя предъявление тестов учебных достижений и выборку испытуемых, ориентированных на конкретную группу населения (например, статус колледжей, принадлежность колледжей к городскому или сельскому району, язык обучения, материальная база). Преподавателей, родителей, директоров школ и самих студентов просят предоставить информацию, которая связана с достижениями учащихся, как правило, для этого используются анкеты. Результаты подобного анкетирования помогают понять зависимость результатов обучения от влияния внешних факторов, таких как домашние условия, уровень подготовки преподавателей, их отношение к учеб-

ным программам и способность преподавателей представлять учебный материал.

Проведение МОДО включает диапазон действий: начиная с разработки тестовых заданий, анкетирования, отбора колледжей, которые будут участвовать на тестировании, разработки веб-приложения и программного обеспечения для сопровождения процесса тестирования, заканчивая проведением тестирования и подготовкой данных к анализу отчетности о проведении тестирования.

МОДО в 2021 году впервые проводилось для студентов второго курса с применением информационно-коммуникационных технологий на языке обучения.

Целью настоящей статьи является оценка уровня усвоения учебного материала обучающимися колледжей, а также эффективности организации учебного процесса. Статья предназначена для широкого круга специалистов в сфере образования, а также лиц, интересующихся состоянием технического и профессионального образования нашей страны.

МЕТОДОЛОГИЯ

Методом выявления достижений обучающихся в организациях технического и профессионального, послесреднего образования является проведение тестирования.

В процессе разработки теста определяется предмет оценивания, состав выборки студентов, время тестирования и язык, на котором дается тест. А также разрабатывается спецификация, которая является основой для разработки теста, анализа его данных и подготовки отчета.

При разработке спецификации теста, а также тестовых заданий были привлечены педагоги, имеющие опыт в преподавании и оценке качества учебных достижений. В спецификации теста установлен список укрупненных дидактиче-

ских единиц, отражены характеристика и форма тестовых заданий, список тематических разделов и объем заданий по каждому разделу, необходимых и достаточных для выявления уровня учебных достижений студентов, определено количество заданий разных уровней сложности, время выполнения и оценка теста.

Все задания в вариантах тестов распределены по трем уровням сложности: базовый, средний и высокий. Уровень сложности определялся как содержанием самого задания, так и эмпирически, по результатам статистической обработки заданий, выполненных всеми участниками в ходе апробации. Использование заданий трёх уровней сложности позволяет дифференцировать студентов с различным уровнем подготовки.

Варианты теста составлялись с учётом требований, связанных с переходом образовательных организаций на обновлённое содержание образования, что обусловило включение заданий, нацеленных на проверку у студентов сформированности важнейших умений (критических навыков) и функциональной грамотности.

Каждый вариант экзаменационного материала состоял из тестовых заданий по 4 общеобразовательным дисциплинам, из которых 3 – это обязательные дисциплины и 1 – на выбор профильные. В 3 обязательные дисциплины входит: казахский (русский) язык, математика, история Казахстана, а также в зависимости от профиля специальности организации ТиПО, одна из следующих дисциплин: биология, физика, химия, география. Количество тестовых заданий по каждой дисциплине – 15, общее количество заданий - 60. На выполнение всей экзаменационной работы отводилось 150 минут (2,5 часа).

Первой частью дисциплины казахского (русского) языка является тест на читательскую грамотность. Тест на гра-

мотность чтения состоит из одного текста, к которому представлены 5 тестовых заданий на понимание содержания текста. Вторая часть – Лексико-грамматический тест – представлено 10 тестовых заданий, на проверку знания грамматических и лексических структур.

По дисциплине «Математика» первая часть содержит 10 тестовых заданий на основе двух контекстов для проверки сформированности умения использовать приобретённые знания, вторая часть состоит из 5 тестовых заданий на решение задач, охватывающих все разделы.

Дисциплина «История Казахстана» состоит из 1 части, включающей 10 тестовых заданий на основе двух контекстов на проверку сформированности исторического мышления и анализа, 2 часть включает 5 тестовых заданий, направленных на проверку содержания всех основных разделов курса данной дисциплины.

Предлагается также одна из дисциплин по выбору: биология, физика, химия, география – в зависимости от специальности. Дисциплина по выбору состоит из 2 частей. 1 часть состоит из 10 тестовых заданий на основе двух контекстов для проверки умения логически рассуждать, способности применить знания для сравнения и объяснения. 2 часть состоит из 5 тестовых заданий, посвященных проверке содержания всех основных разделов курсов этих дисциплин.

РЕЗУЛЬТАТЫ ТЕСТИРОВАНИЯ

В тестировании приняли участие 77 колледжей с охватом 11445 студентов, из 12391 заявленных, что составляет 92,37%. Из них 6934 - на казахском языке обучения, т.е. 60,59% и 4511- на русском языке обучения, т.е. 39,41%.

При анализе результатов МОДО ТиПО учитывалось влияние следующих

факторов:

- переход образовательных организаций на обновленное содержание образования;

- введение внешней оценки качества образования впервые в профессионально-техническом, послесреднем образовании;

- переход на дистанционное обучение в условиях пандемии;

- психологическое напряжение участников МОДО в связи с карантинными мерами;

- участие в тестировании в основном студентов среднего звена (рабочих специальностей);

- сжатые сроки для своевременной подготовки студентов к тестированию.

Эти обстоятельства не могли не сказаться на результатах тестирования. При этом результаты в целом ниже 50 процентов из всех возможных 75 баллов.

Средний балл по республике составил 24,84, а средний балл студентов с казахским языком обучения – 24,73, с русским языком обучения – 25,00.

Из диаграммы на рисунке 1 видно, что среди областей, показавших лучшие результаты, чем в среднем по стране студенты Актюбинской, Кызылординской области, средний балл соответственно 34,81 и 30,06.

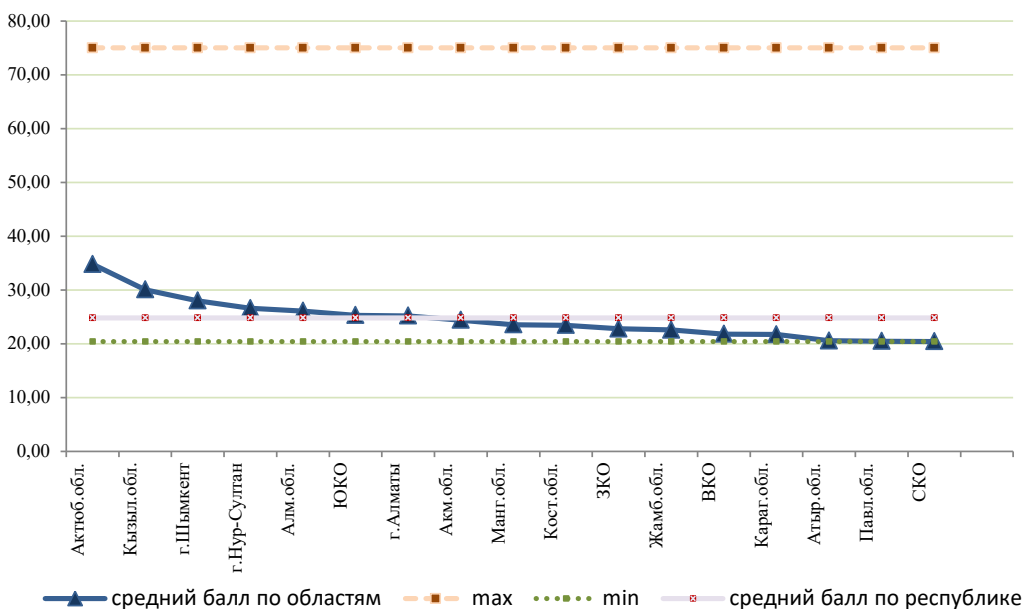

Рис.1 - Результаты МОДО по областям

На рисунке 2 представлена гистограмма распределения баллов участников МОДО. В идеальном случае гистограмма распределения студентов должна быть близка к нормальному закону распределения: относительно небольшое число студентов с низким и высоким уровнем знаний и много со средним уровнем знаний. Как видно

из гистограммы, что число студентов с низким уровнем знаний сравнительно больше чем со средним и высоким уровнем знаний. Многие участники получили относительно низкие баллы. Необходимо отметить, что на данные результаты оказали существенное влияние вышеуказанные факторы.

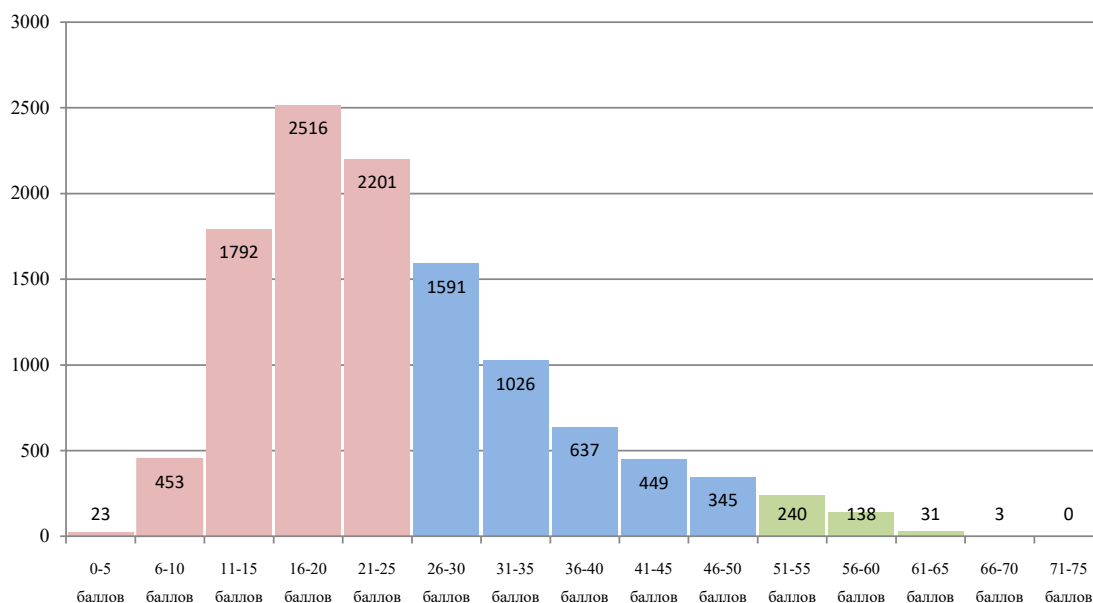

Рис.2- Кривая распределения баллов участников МОДО

На рисунке 3 представлены данные в процентных долях участников МОДО по распределенным баллам по регионам страны. Существенные различия в достижениях наблюдались по регионам страны. Общий процент (25%) студентов в регионе страны достигли желатель-

ного результата. В результате анализа студенты колледжей Кызылорды, Актобе и Шымкент получили самые высокие баллы, а студенты из Атырауской, Северо-Казахстанской и Павлодарской областей получили самые низкие баллы.

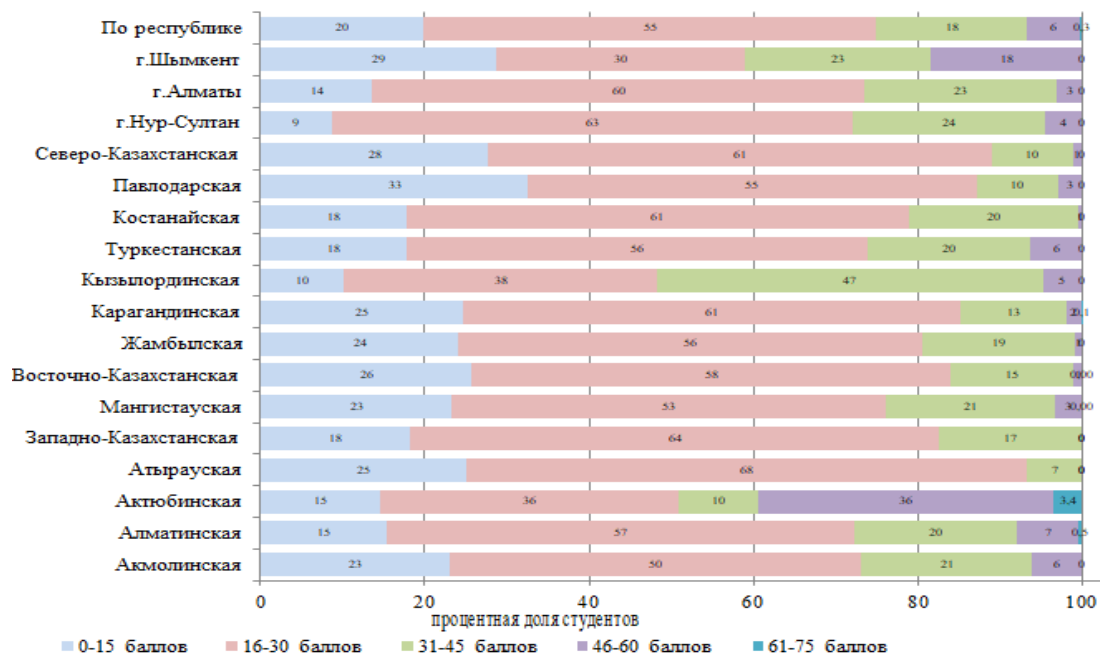

Рис.3- Процентная доля участников МОДО по баллам

Результаты выполнения тестов по содержательным разделам дисциплины «Математика»

Тест по математике связан со способностью студентов знать, понимать, применять, анализировать, синтезировать. Характеристика содержания теста описана в Спецификации теста по дисциплине «Математика» для проведения мониторинга образовательных достижений обучающихся в организациях технического и профессионального, послесреднего образования [3].

Каждый вариант теста по математике содержал 15 заданий, сгруппированных в две части. Часть 1 содержит 10 заданий на основе двух контекстов, оцениваются

0 или 1 или 2 баллами. Часть 2 состоит из 5 заданий на решение задач, охватывающих все разделы уровня сложности, и оценивается 0 или 1 баллом.

Задания относились к основным разделам курса математики по уровням сложности: функция, ее свойства и график, алгебра, геометрия, прямоугольная система координат и векторы, статистика и теория вероятностей, математическое моделирование и анализ.

На рисунке 4 на диаграмме представлены результаты по дисциплине математика (средний процент выполнения заданий) по темам для каждого уровня сложности.

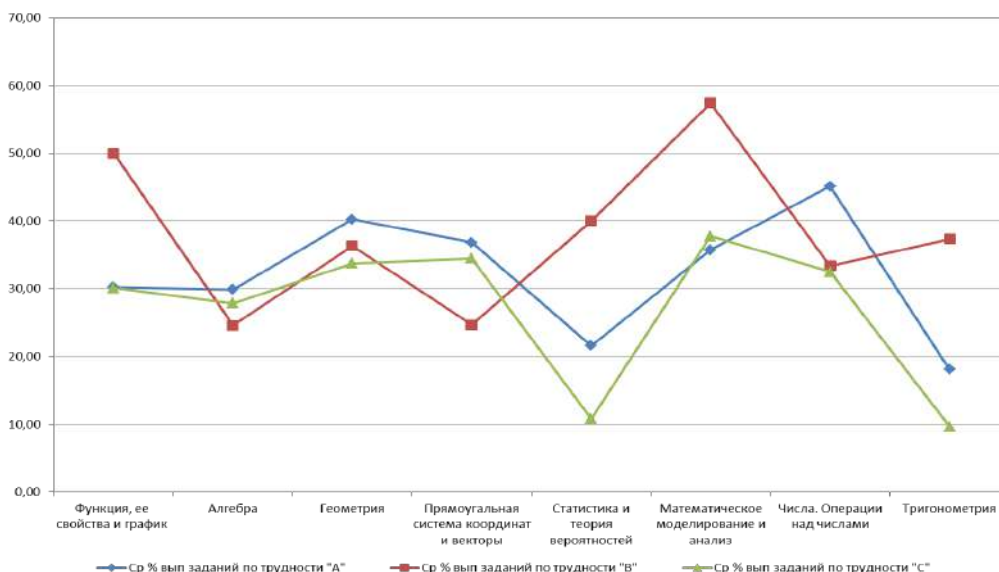

Рис.4- Процент выполнения заданий по темам различных уровней сложности

Из диаграммы на рисунке 4 видно, что студенты в основном хорошо выполняли задания по разделам «Математическое моделирование и анализ», «Числа. Операции над числами» «Функция, ее свойства и график», «Геометрия». Уровень выполнения заданий показывало сформированность умения использовать приобретённые знания и умения использовать ее в практической деятельности и повседневной жизни.

Для выполнения этого задания студент должен уметь выполнять арифметические действия с целыми числами, исследовать функцию, читать график и иметь представление об элементах многогранников, телах вращения.

Контент-анализ результатов МОДО по математике показывает, что наибольшую затрудненность для участников вызвали задания раздела «Тригонометрия», в который входят темы

«Тригонометрические уравнения, системы тригонометрических уравнений» и «Тригонометрические неравенства». Также результаты выполнения заданий по теме «Статистика и теория вероятностей» несколько ниже, чем по остальным разделам.

Решаемость заданий по уровню сложности по основным содержательным разделам также представлена на рисунке 4. Очевидно, что во время обучения математике необходимо обратить внимание на задания базового уровня трудности, решаемость которых близка к 30%, а также на задания высокого уровня трудности более к 30%, из содержательных разделов «Алгебра». По разделу «Функция, ее свойства и график» процент выполнения заданий составляет по трудностям «А»- 29,86%, «В»-24,55%, «С»-27,81%. Из диаграммы следует, что наименее освоенные разделы – это «Статистика и теория вероятностей» (процент выполнения заданий по трудности варьируется от 21,58% до 10,76%), «Тригонометрия» (процент выполнения заданий по трудности составляет А-18,07%, В-37,30%, С-9,60%).

В среднем по стране процент выполнения теста по математике в целом составил 33,60%. Самые большие затруднения связаны с заданиями, связанными с элементами математической статистики, формированием комбинаторного и вероятностного мышления, а также и выполнением действия с тригонометрическими функциями. При обучении этих разделов педагогам следует усилить роль постоянных наблюдений за уровнем познавательных интересов и самостоятельностью обучающихся. Однако стоит отметить, что определённые знания и умения студентов уже сформированы.

ВЫВОДЫ

Таким образом, введение МОДО позволит осуществить государственный

мониторинг образовательных услуг, стимулируя колледжи на предоставление качественного образования. Результаты МОДО дадут возможность гражданам страны самостоятельно выбирать колледж для обучения. Изначальной целью мониторинга предполагалось направить на замер уровня освоения общеобразовательных дисциплин. Однако, определение уровня знаний выпускников только лишь по общеобразовательным дисциплинам недостаточно для наиболее объективного и комплексного оценивания сформированности умений и навыков. К моменту завершения 4 курса студенты осваивают полный курс обучения образовательной программы бакалавриата. Немаловажно оценить качество знаний выпускников по определенным профессиональным образовательным программам в соответствии с требованиями, заложенными в Государственных образовательных стандартах по направлениям подготовки специалистов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В целом, МОДО позволит определить насколько выпускники могут использовать полученные знания и навыки в их дальнейшей профессиональной практической деятельности.

Полученные итоги позволили проанализировать результаты и разработать методические рекомендации для организаций образования, нуждающихся в оказании методической поддержки по улучшению качества предоставления образовательных услуг.

Дальнейшая реализация МОДО позволяет выстроить такую систему образования, которая обеспечит создание конкурентоспособного качественного человеческого капитала. Кроме того, МОДО обеспечит определение уровня освоения студентами учебных образовательных программ по направлениям обучения в соответствии с принятыми

ГОСО МОН РК.

Таким образом, предполагается, что совершенствование формата МОДО в последующие годы с охватом профильных дисциплин окажет оптимальное

влияние на объективность результатов тестирования, тем самым обеспечив эффективное управление системой технического и профессионального образования в Казахстане.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Государственная программа развития образования и науки на 2020-2025 годы. Утверждены Постановлением правительства РК №988 от 27 декабря 2019г. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>
2. Правила проведения мониторинга образовательных достижений обучающихся. Утверждены приказом Министра образования Республики Казахстан №204 от 5 мая 2021 года.
3. http://www.testcenter.kz/upload/iblock/d5a/Matematika_rus.pdf

Алтыбаева Ш.Б., Касенова Ж.К.

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК, ОРТА БІЛІМНЕН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ ЖЕТІСТІКТЕРІН МОНИТОРИНГІЛЕУ

«Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Аңдапта. Мақалада Қазақстан Республикасы колледждерінде білім алушылардың білім жетістіктерін (ББЖМ) мониторингілеу барысындағы тестілеу нәтижелері бойынша жүргізілген зерттеулер нәтижелері көрсетілген. ББЖМ оқытудың әрбір бағыты бойынша оқу жетістіктерін бақылауға, оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімділігін бағалауға және білім беру ұйымдарында көрсетілетін білім беру қызметтерінің сапасына салыстырмалы талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Тестілеу нәтижелері бойынша статистикалық өңдеу, сонымен қатар, тақырыптар контекстінде оқытылатын пәндер бойынша студенттердің дайындық деңгейіне бағалау жүргізілді. Талдау негізінде ББЖМ форматын жетілдіру бағыттары тұжырымдалып, колледж оқытушыларына жалпы әдістемелік ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: білім алушылардың білім жетістіктерін мониторингілеу (ББЖМ), функционалдық сауаттылық, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, мазмұнды талдау.

Altybayeva Sh.B., Kasenova Zh.K.

MONITORING STUDENTS' EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS IN ORGANIZATIONS OF TECHNICAL AND VOCATIONAL, POST-SECONDARY EDUCATION

Republican state budget-supported enterprise «National Testing Center»,

Nur-Sultan, Kazakhstan

Abstract. The article presents college students' test results obtained from the monitoring of their educational achievements (MSEA) in the Republic of Kazakhstan.

The MSEA allows to monitor students' educational achievements in each area of training, evaluate the effectiveness of organizing the educational process and conducting a comparative analysis of the quality of educational services provided by educational organizations. According to the test results, statistical process and students' assessment in their preparedness for studied disciplines were carried out.

On the basis of the analysis, directions for the improvement of the MSEA were formulated, as well as general methodological recommendations for college teachers were given.

Keywords: monitoring students' educational achievements (MSEA), functional literacy, information and communication technologies, content analysis.

ГРНТИ 14.27

А.Е.БИЖКЕНОВА, М.К.КАЗБЕКОВА

*Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева,
г.Нур-Султан, Казахстан*

ОЛИМПИАДНОЕ ДВИЖЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ В КАЗАХСТАНЕ: ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ

Аннотация. *Статья посвящена теме олимпиадных соревнований по иностранным языкам. Статья содержит и общие положения и требования к олимпиадам школьников, делается акцент на роли олимпиад в формировании общих знаний по предмету, а также важность выработки профессиональных компетенций у обучающихся, направленных на поддержание мотивированности обучения и устойчивости интереса к выбранному направлению знаний. Статья содержит данные из опыта работы с олимпиадами на кафедре иностранной филологии ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.*

Ключевые слова: *олимпиада, устойчивый мотив, интерес к предмету, соревнование, критерии оценки знаний.*

ВВЕДЕНИЕ

Вопросы подготовки выпускников школ и учащихся старшего уровня к правильному выбору будущей профессии относятся к особо важным педагогическим проблемам, требующим непрерывного внимания и оказания регулярной консультативной помощи со стороны организаций образования. В этой связи основной целью настоящего краткого исследования является обзор положения об олимпиадном движении в стране и в мире. Среди задач отметим попытку приложить теоретическое видение к практике организаций олимпиадных соревнований по иностранным языкам на базе кафедры иностранной филологии ЕНУ им. Л.Н.Гумилева в г.Нур-Султан.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Методологической основой исследования являются имеющиеся научные труды таких ученых, как Пассов Е.И., Кунанбаева С.С., Перегожина Е.В., Попов А.И. При этом имеются критерии, определяющие уровень аккумуляции знаний, дающие толчок на дальнейшее их совершенствование. В педагогиче-

ской науке алгоритмов деятельности и механизмов реализации в этом направлении выработано немало, однако в последние десятилетия особо выделяется олимпиадное движение, актуальность и престижность которого с каждым годом нарастает.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

В ходе исследования проблемы были использованы следующие методы: сравнительно-сопоставительный, дескриптивный и статистический анализ за последние три года. Критерии анализа: контингент участников региональных и городских школьных олимпиад на базе кафедры иностранной филологии ЕНУ им. Гумилева, география участников, результаты по видам речевой деятельности.

РЕЗУЛЬТАТЫ

В казахстанском образовании развитию школьных олимпиад как эффективного и действенного механизма для выработки у школьников умений и навыков исследовательской работы, воспитания самостоятельности и социальной активности придается большое

значение. Об этом упоминается в речи Президента страны К.-Ж.Токаева, который неоднократно подчеркивал необходимость поддерживать участников и призеров школьных олимпиад [1]

Правительство уделяет большое внимание развитию олимпиадного движения и закладывает на его реализацию бюджетные средства. Так, к примеру в 2022 году утвержден перечень олимпиад, который содержит 175 мероприятий, проводимых за счет государственных средств, как сообщил корреспонденту КазИнформ 2.02.2022 г. Министр образования и науки РК А.Аймагамбетов [2].

Участие в олимпиадном движении играет большую роль в деле воспитания молодых людей: ответственность за начатое дело, целеустремленность, трудолюбие, патриотизм. Именно в школе закладываются основы для развития думающей, самостоятельной, творческой личности. В практике каждого учителя имеются факты наблюдения за учениками, которых не удовлетворяет работа со школьным учебником, им не интересна работа на уроке, они читают словари и энциклопедии, изучают специальную литературу, ищут ответы на свои вопросы в различных областях знаний. Поэтому важным представляется выявление таких учеников, кто интересуется различными областями науки и техники, оказание им надлежащей помощи в претворении в жизнь их планов и мечт, выведение школьников на дорогу поиска в науке и будущей профессии, раскрытие их способностей.

Организация олимпиад позволяет осуществлять государственную политику в сфере образования и воспитания талантливой молодежи. Через предметные олимпиады предъявляются новые требования к содержанию и качеству образования, формам и методам учебной работы. Регулярность подготовки к олимпиаде и участие в ней оказывается

весьма полезной не только в плане углубления знаний по предмету.

Успешное выступление на олимпиаде требует высокого уровня интеллектуальной зрелости, развития устной и письменной речи, коммуникабельности, способности ориентироваться в незнакомой обстановке и быстро оценивать новую информацию, умения сконцентрироваться на выполнении поставленной задачи, готовности оперативно принимать решения в стрессовой ситуации. Все перечисленные качества являются ключевыми условиями конкурентоспособности молодого человека на рынке труда.

Олимпиада – это проверенный способ выявить детей, имеющих выдающиеся способности, дать им мотив и возможности для дальнейшего развития и реализации углубленных знаний по предмету. Возможности, предоставляемые школьникам олимпиадой – это, прежде всего, возможность получить новые знания, определение и развитие своих интеллектуальных способностей и интересов, приобретение самостоятельности мышления и действий, проявление себя и вера в свои силы.

Итак, среди многочисленных приемов работы, ориентированных на интеллектуальное развитие школьников, особое место занимают предметные олимпиады.

Основными задачами школьных предметных олимпиад являются:

- выявление талантливых ребят;
- создание оптимальных условий для выявления одаренных школьников, их дальнейшего интеллектуального развития и профессиональной ориентации;
- реализация идеи непрерывного образования путем подготовки одаренных школьников для продолжения обучения в ведущих отечественных и зарубежных высших учебных заведениях;
- повышение интеллектуального

уровня учащихся;

- развитие интереса учащихся к изучению предметов, углубление теоретических знаний и практических умений.

В отличие от конкурсов, написания рефератов или исследовательских работ, олимпиады охватывают более широкий круг знаний по тому или иному школьному курсу и способствуют формированию более широкой эрудиции, к чему так стремится любой учитель.

«В предметных олимпиадах основой успеха является не сумма конкретных знаний учащегося, а его способность логически мыслить, умение создать за короткий срок достаточно сложную и, главное, новую для него логическую конструкцию. Решая задачу выявления творческих способностей учащегося, т. е. умения «нестандартно мыслить», олимпиадные задания в значительной степени отошли от стандартных («школьных») заданий» [3:5].

Сегодня в Казахстане проводятся олимпиады различных масштабов и уровней. Так что же даёт участие или, лучше того, победа в олимпиаде?

В первую очередь, развитие интеллектуальных способностей. Кроме того, участие в олимпиадах не только расширяет кругозор и улучшает абстрактное и логическое мышление, но и совершенствует творческие способности.

Всем известно, что олимпиадные задания не стандартны, следовательно, у участников ум приспособляется к «гибкости», оригинальности разработки идей. В будущем это поможет нынешним школьникам решать различные, в том числе и бытовые, жизненные задачи намного лучше, так как уже с юных лет они научатся смотреть на задачи с разных сторон и рассматривать их под разным углом. Ещё одним важным моментом является способность правильно применить знания. Ведь одно дело просто вы-

учить материал, другое – понимать, как и где его можно использовать. Решение олимпиадных заданий как нельзя лучше тренирует нестандартность мышления, вырабатывает гибкость ума, имеет длительный эффект воздействия, т.е. дает возможность применять впоследствии полученные и усвоенные знания в самых разных сферах. Помимо этого, участие в олимпиадах в некотором смысле развивает уверенность в себе, повышает стрессоустойчивость. Ведь как бы там ни было, олимпиада, как и любой другой вид контроля – это своего рода стресс, который надо перебороть.

Таким образом, участие в предметной олимпиаде – это не только проверка школьных знаний, но и особый вид индивидуальной и коллективной тренировки и саморазвитие.

Следующий вопрос, как же подготовиться к олимпиаде и есть ли универсальный метод решения олимпиадных задач? Поскольку олимпиадные задания отличаются оригинальностью и нестандартностью, они требуют креативности в решении, поэтому единственного способа их решения не существует. Однако часто на олимпиадах встречаются задания, составленные по аналогии с прошлогодними. Следовательно, эффективным способом подготовки является ознакомление и решение заданий олимпиад прошлых лет.

Немаловажным фактором при подготовке является и личность педагога, готовящего участника, его взаимоотношения с учеником. Помимо широкого кругозора, увлечённостью своим предметом и стремления к высокому качеству работы, учитель должен быть немного психологом, чтобы найти индивидуальный подход к ребёнку.

Самая большая ценность на Земле – человеческое общение. Английский язык является одним из мировых языков, который может, как показывает практи-

ка, расширить рамки общечеловеческого общения, сегодня через английский язык осуществляется доступ к мировым достижениям в области образования, науки и культуры. Владение английским языком в такой ситуации является осознанной необходимостью.

Английский язык, таким образом, занимает ведущее место в качестве средства общения в эпоху глобализации, его знание имеет практическое значение не только на момент изучения и получения профессии, но и в последующей профессиональной деятельности, поэтому в Республике Казахстан уделяется большое внимание изучению английского языка, улучшению технологий его обучения, а также контролю уровня его усвоения. Одним из действенных средств контроля усвоения практикой устной и письменной английской речи является школьная олимпиада по иностранным языкам.

Проведение олимпиад тесно связано с подготовкой к промежуточным исследованиям PISA. Английский язык будет включен в исследования со следующего года. Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева уже на протяжении целого ряда лет по направлениям, реализуемых образовательных программ, организует на своей базе школьные олимпиады. Цель – привлечение лучших выпускников из разных регионов в ряды студентов ведущего национального университета. Среди таких структурных подразделений, которые регулярно занимаются профессионально-ориентированной работой среди школьников, находится и специализированная кафедра иностранной филологии.

Кафедра реализует две основные программы на уровне бакалаврита: Иностранная филология (английский язык) и Иностранный язык: два иностранных языка (немецкий язык). На кафедре в качестве второго иностранного

языка преподается и французский язык. Школьные олимпиады проводятся кафедрой именно по этим трем иностранным языкам уже на протяжении многих лет.

Основная задача олимпиады заключается в повышении интереса школьников к профессии филолога лингвиста, а также выявлению уровня их подготовки по английскому языку. Кроме того, на этом мероприятии создаются условия для активизации контактов между вузом и школой. Мероприятие направлено на совершенствование учебной деятельности школьников и повышение уровня соответствия стандартам обучения английскому и другим иностранным языкам, воспитание подлинно образованных людей в условиях современного Евразийского мира. Школьники, приняв участие в олимпиаде, имеют возможность проявить свои способности, показать свои достижения, а педагоги могут увидеть в конкурентных условиях качество подготовки в школах республики Казахстан.

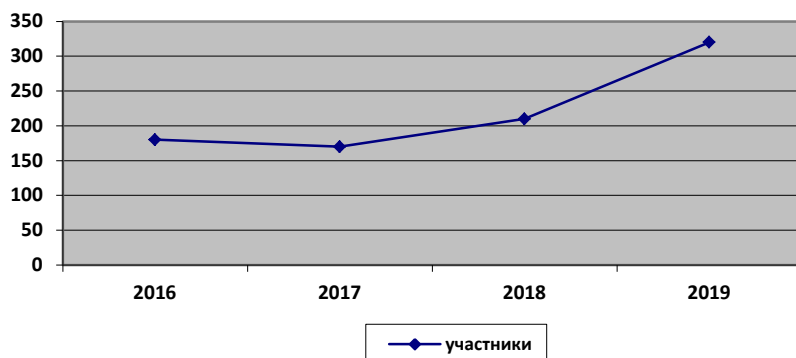
Олимпиады в разные годы проводились как в стенах университета, так и в формате выездного мероприятия. Кафедра имеет опыт проведения школьных олимпиад на базе средних школ, с которыми сотрудничает и которые являются филиалами кафедры иностранной филологии. Так, к примеру, выездные олимпиады были проведены в СШ-гимназии №63 (2016, <https://enu.kz/ru/info/novosti-enu/42469/>) и СШ-гимназии №72 г. Нур-Султан (2019, <https://enu.kz/ru/info/novosti-enu/55953/>). Объем охвата учеников выпускных классов составлял общегородской и региональный уровень, т.е. в основном представлены участники из столичных школ, а также северных и центральных областей Казахстана. Региональные олимпиады собирают большое количество участников из разных городов, районов, сельских школ Акмолинской, Павлодарской,

Кокшетауской, Карагандинской областей, а также большинства школ города Нур-Султан (Астана).

Если говорить о количестве участников, то данная цифра колеблется из года в год. Так, если в 2016, 2017, 2018 годах

в олимпиаде принимало участие в среднем до 200 школьников (180/172/210), то в 2019 году их число возросло до 350 человек.

Динамику можно хорошо увидеть на представленной ниже диаграмме:

Что касается тех заданий, которые предлагались для участников, то здесь были включены следующие:

- 1) лексико-грамматический тест
- 2) текст на чтение и понимание
- 3) текст на аудирование
- 4) собеседование.

Олимпиада проводилась в два этапа: письменный и устный. Первые три задания входили в письменный этап. Крите-

рий прохода на заключительный второй этап олимпиады составлял 85 баллов (немецкий/французский языки) и 90 баллов (английский язык).

Все участники были поделены на группы по 25-30 человек и рассажены в разные помещения для удобства проведения олимпиады. Задания были распечатаны и собраны в специальные индивидуальные брошюры.

Регламент выполнения письменных заданий был строго определен, как показано в таблице:

№	Задание	Объем	Время выполнения
1	Лексико-грамматический тест	20 вопросов	20 минут
2	Текст для чтения	100-120 п.з.	30 минут
3	Аудирование (2-3 минуты звучания)	6 вопросов	10 минут
4	ИТОГО:		60 минут

В декабре 2020 г. олимпиада в связи с пандемией и срочным переводом всего образования на рельсы удаленной связи состоялась в режиме онлайн (<https://enu.kz/ru/info/obyavleniya/61809/>).

Кафедра была вынуждена переработать задания на проверку языковых знаний в режиме удаленного участия школьников. Было принято решение оставить лишь устное собеседование по

темам школьной тематики. Однако критерии оценки все же составляли выявление уровня владения практическим иностранным языком, кроме письма, как то: грамматические знания, объем лексики, фонетические навыки, скорость речи, навыки коммуникации.

Контингент участников заметно снизился. В этот год было получено свыше

100 заявок, однако подключиться и выдержать задание смогли лишь около 85 школьников.

Анализ показывает, что такой формат проведения олимпиады имеет свои технические сложности, которые коснулись не только самих участников (онлайн заявка, своевременное подключение, наличие видеокamеры в компьютере, достаточность звука и отсутствие других помех на протяжении всей олимпиады), но и членов жюри, которым пришлось длительное время (весь световой день и до глубокого вечера) без перерыва находиться за компьютером и внимательно выслушивать и беседовать с каждым участником, а затем и выводить итоги конкурса.

В марте 2022 года кафедра иностранной филологии ЕНУ им. Л.Н. Гумилева организовала очередное проведение Региональной предметной олимпиады по английскому языку среди учащихся выпускных классов средних школ. Зарегистрированы были участники из г. Нур-Султан, г. Шымкент, г. Жанаозен, а также таких областей как: Акмолинская, Алматинская, Павлодарская, Мангистауская. Как нетрудно заметить, география участников вышла за рамки региона, она может считаться республиканской по составу участников. Особенностью нынешней олимпиады является доминирование английского языка. Заявок по другим иностранным языкам, как было ранее, в этом году не поступило.

Олимпиада проводилась в электронном формате через платформу «ZOOM».

Олимпиада имела статус учебно-тренировочной. Школьникам предоставили программу олимпиады и ссылку для платформы. Олимпиада проводилась по принципу «1 компьютер – 1 ученик – 1 камера». При этом велась запись и контроль действий участников членами комиссии.

Контингент участников продолжает

снижаться. Всего в олимпиаде приняло участие 27 учащихся из 18 школ. Олимпиадные задания представляли собой задания на проверку навыков говорения (Speaking). При помощи генератора случайных чисел были выбраны номера вопросов олимпиады и участники готовились в течение 5 минут к 2х минутному монологу на заданную тему. Процедуру проверки и оценивания заданий осуществляло предметная комиссия из числа преподавателей английского языка кафедры иностранной филологии. Таким образом, все необходимые условия для проведения олимпиады были созданы. Критерии оценки заданий определялись членами комиссии. Победителями считаются учащиеся, занявшие I, II, III места, набравшие 90 и выше баллов.

Анализ результатов и наблюдений показывают, что участники олимпиады из специализированных городских школ и гимназий имеют хороший словарный запас, умеют правильно композиционно выстроить текст, демонстрируя адекватное владение грамматическими структурами. Именно они продемонстрировали высокий уровень сформированности речевых компетенций. Призерами стали учащиеся, которые продемонстрировали беглость и согласованность речи, способность дать точный, развернутый ответ на вопрос, умение использовать словосочетания, обороты и идиоматические выражения, а также внятность речи, что свидетельствует о том, что в олимпиаде принимали участие высокомотивированные учащиеся, с которыми велась систематическая работа.

Если быть более точными, можно привести баллы победителей, они были опубликованы на сайте и других информационных средствах кафедры (<https://enu.kz/ru/info/novosti-enu/65795/>). Итак, призерами стали участница из лицея-интерната «Білім Инновация» г.Нур-Султан, набравшая 96 баллов, участница

из школы гимназии №77, г. Нур-Султан с 93-мя баллами, с таким же баллом отличился участник из школы-лицея № 38, г. Нур-Султан, 92 балла набрал ученик школы лицея 37, г. Нур-Султан, такие же 92 балла за ответ получили ученик школы-лицея «Таным» BINOM SCHOOL и школы гимназии №77 г.Нур-Султан.

Необходимо отметить тот факт, что победителями стали школьники из столичных учреждений образования. Среди победителей - участники, набравшие результат в диапазоне 92-96 баллов. Это достаточно высокие оценки, которые дают надежду выпускникам школ достойно пройти итоговые экзамены и поступить на грантовые места в вуз на программы с приоритетом «Английский язык».

Однако большой процент участников все же остались без призовых мест. Что явилось тому причиной попробуем проанализировать.

Итак, итоги олимпиады позволяют констатировать, что типичными ошибками, допущенными учащимися при выполнении задания раздела «Говорение», можно назвать:

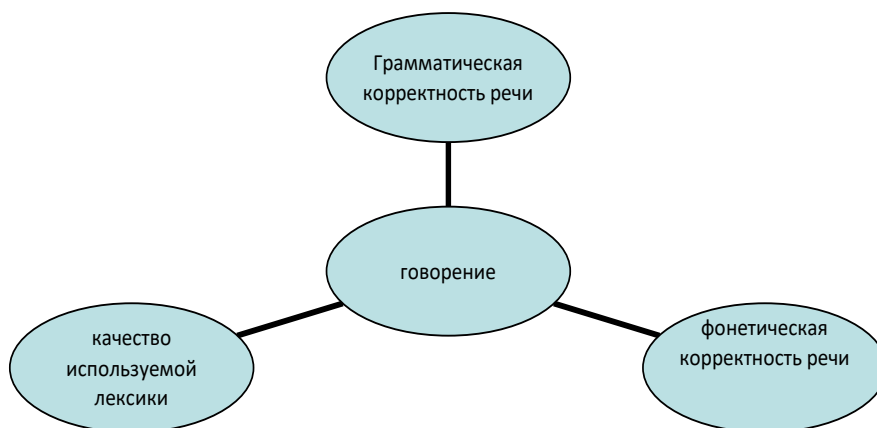
- отсутствие знаний форм речевого этикета;
- неумение аргументировать свою точку зрения;
- недостаточность запаса лексиче-

ских единиц и слабое владение грамматическими конструкциями, что привело к перманентному повторению однообразных слов и выражений;

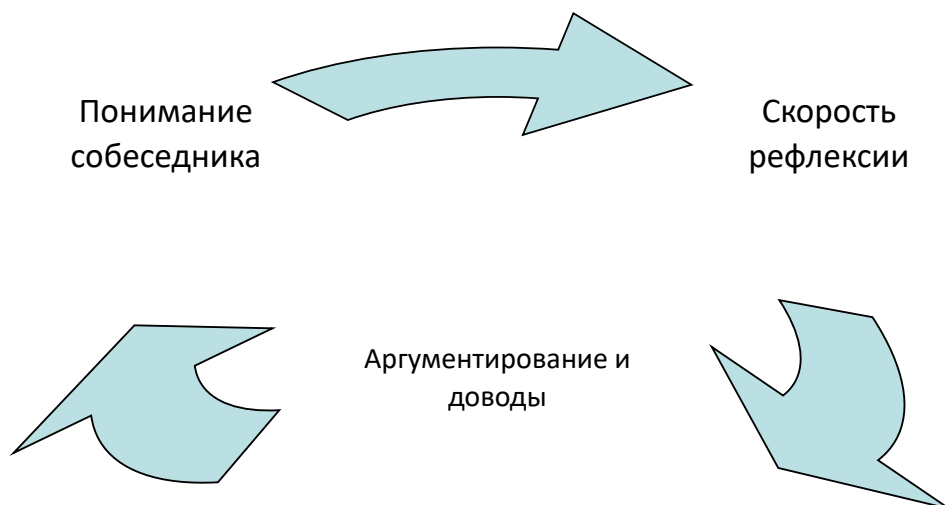
- некорректность использования лексических единиц и грамматических форм;
- подмена спонтанного диалога клишированными монологическими высказываниями;
- отсутствие простых коннекторов / связующих слов в предложениях;
- отсутствие навыков отвечать в регламентированное время;
- несформированность навыков правильного произношения слов;
- неумение правильно строить простые предложения и др.

Эти и другие недостатки, пробелы в знаниях английского языка являются следствием слабой подготовки учеников на школьных занятиях. Думается, логичным являются определенные рекомендации учителям английского языка, в особенности, в ходе подготовки выпускников школ к участию на предметных олимпиадах. Как видим, важными составляющими являются коммуникативные компетенции, которые состоят из языковых и речевых компонентов.

Особо стоит обращать более пристальное внимание на языковые особенности подготовки речи:

Далее необходимо развивать навыки коммуникации, которые видятся в следующем:

Для совершенствования языковых знаний и достижения данных результатов у учеников учителю иностранных языков необходимо регулярно выполнять следующие задачи:

1) знакомить учащихся с текстами разных типов и жанров (отрывки художественной литературы современных авторов, газетных и журнальных статей, объявления, рекламы, вывески, брошюры, путеводители), материалы сети Интернет;

2) развивать навыки употребления лексико-грамматического материала в коммуникативно-ориентированном контексте; (словообразовательные навыки, использование фразовых глаголов);

3) закреплять умения описывать события, факты, явления, комментировать факты, события, используя аргументацию и эмоционально-оценочные языковые средства, корректное использование лексики, грамматических, орфографических форм и конструкции для достижения коммуникативной цели;

4) развивать у учащихся умения активно поддерживать и направлять беседу, проявлять активность, запрашивать мнение собеседника и дополнительную информацию, развивать навыки инте-

рактивного поведения (использовать перифраз, переспрос реплик собеседника).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, выводы настоящего исследования приведены выше. В олимпиадах выявляются наряду с достижениями учебного процесса также и имеющиеся недостатки. Знания отдельных учеников могут сильно отличаться от общей массы обучающихся объемом и глубиной познания.

Но в то же время есть вещи, на которые необходимо обратить внимание учителя-предметника, готовящего детей к олимпиадам. Выше приведенные требования к знаниям участников олимпиад носят рекомендательный характер.

Учитель, имеющий большой опыт подготовки школьников к предметным олимпиадам, сам всегда находится в поиске и регулярном повышении собственной квалификации. Учителю требуется новый взгляд на банальные правила грамматики, произносительные навыки, работу с текстом, аудирование аутентичных диалогов и монологов, развитие письменных навыков учеников. Только такой педагог сможет подготовить участника олимпиады, который будет смело претендовать на призовое место.

Данная статья выполнена в рамках программного целевого финансирования исследования OR 11465474 «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021-2023 г.г., НАО им. Ы.Алтынса-

рина). Авторская группа благодарит Министерство образования и науки Республики Казахстан за предоставленную возможность опубликовать настоящую работу.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны - Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2021 г.// <https://baiterek.gov.kz/ru/president-messages/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazakhstan>
2. Аймагамбетов проинформировал Токаева о ходе подготовки к учебному году//https://www.kt.kz/rus/state/_1377919197.html
3. [inform.kz](https://www.inform.kz/ru/bolee-400-obrazovatel-nyh-programm-poluchili-ekspertnye-zaklyucheniya-ot-mon-rk_a3895105) https://www.inform.kz/ru/bolee-400-obrazovatel-nyh-programm-poluchili-ekspertnye-zaklyucheniya-ot-mon-rk_a3895105
4. Бочко М.А., Солодовкина С.В. Методические рекомендации по организации деятельности педагога по выявлению и подготовке обучающихся к участию в школьном этапе предметных олимпиад.-Белгород: БелИРО, 2019.-55 с.
5. Пережогина, Е. В. Развитие способностей одаренных детей через олимпиадное движение (из опыта работы) / Е. В. Пережогина. – Текст : непосредственный // Педагогика сегодня: проблемы и решения : материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, октябрь 2018 г.). – Санкт-Петербург : Свое издательство, 2018. – С. 27-30. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/308/14508/>
6. Попов А.И. Олимпиадное движение студентов как форма реализации деятельностного подхода в образовании//Новые образовательные

Бижкенова А.Е., Казбекова М.К.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЛИМПИДАЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ: ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІНЕН

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Аңдапта. Мақала шет тілдерінен олимпиада жарыстарының тақырыбына арналған. Мақалада оқушылардың олимпиадаларына қойылатын жалпы ережелері мен талаптары қамтылған, пән бойынша жалпы білімді қалыптастырудағы олимпиадалардың рөліне, сондай-ақ білім алушылардың оқуды ынталандыруға және таңдаған білім бағытына қызығушылықтың тұрақтылығына бағытталған кәсіби құзыреттіліктерін дамытудың маңыздылығына баса назар аударылады.

Түйін сөздер: олимпиада, тұрақты мотив, пәнге қызығушылық, жарыс, білімді бағалау критерийлері.

Bizhkenova A., Kazbekova M.

OLYMPIAD MOVEMENT OF SCHOOLCHILDREN IN KAZAKHSTAN: FROM WORK EXPERIENCE

L.N.Gumilyov Eurasian National University,
Nursultan, Kazakhstan

Abstract. The article is devoted to the topic of Olympiad competitions in foreign languages. The article contains both general provisions and requirements for school Olympiads, the emphasis is placed on the role of Olympiads in the formation of general knowledge on the subject, as well as the importance of developing professional competencies among students aimed at maintaining the motivation of learning and the stability of interest in the chosen field of knowledge.

Keywords: Olympiad, sustained motive, interest in the subject, competition, criteria for assessing knowledge.

FTAMP 372.851

А.Ж. ҚАРЖАУБАЙ*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,**Алматы қ., Қазақстан**e-mail: ayan.karzhaubay@gmail.com*

МЕКТЕП МАТЕМАТИКА КУРСЫНДА СТАТИСТИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа. Қазақстанның жалпы білім беретін мектептерінде статистиканы оқытуда цифрлық технологияларды қолдану математика оқыту әдістемесінде өзекті сұрақ болып саналады. Мақалада математиканы оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану мәселесі қарастырылады. Зерттеуге 26 математика мұғалімі қатысып, мектеп математика курсына статистика элементтерін оқытуда цифрлық технологияларды қолданудың деңгейі туралы деректер алынды.

Түйін сөздер: жалпы білім беретін мектеп, статистика, статистиканы оқыту, цифрлық технологиялар.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде математиканы оқыту процесінде цифрлық технологияларды пайдалану – кең тараған процесс [1]. Бұл, әсіресе, геометрия тақырыптарын, функцияның графигін салу тақырыптарында айқын көрінеді. Алайда, статистика бөлімдерін оқытуда цифрлық технологиялардың рөлі жетік бағаланбаған. Статистика қазіргі кезде ғылым мен өндірісте маңызды болып саналады, бірақ ол түсінуге және пайдалануға күрделі, сондықтан оның мектеп математикасында орны ерекше.

Статистика – белгілі бір ортақ қасиеттермен сипатталатын деректерді жинауға, ұйымдастыруға, талдауға, өңдеуге және ұсынуға қатысты ғылымның саласы [2, 118-бет]. Статистика ғылымның және өндірістің кез келген саласында пайдаланылады. Ол қазіргі кезде өзекті саналатын деректер туралы ғылымның (data science) негізі болып табылады [3]. Сондықтан статистиканы оқытудың

сапасын арттыру мәселесі математика оқыту әдістемесінде ерекше орын алуда.

Статистиканың есептері күрделі әрі көп есептеулерді талап етеді. Бұл есептер үлкен ақпарат көлеміне байланысты пайдаланылады, себебі оның мақсаты – мәліметтерге байланысты әр түрлі көрсеткіштер немесе олардың арасындағы байланыстарды анықтау болып табылады. Статистика есептерін шығару есептеу ұзақтығына және монотондығына байланысты қателерге соқтыру мүмкін, сондықтан оны шығаруда жоғары жылдамдық пен дәлдікті қамтамасыз ететін ақпараттық технологиялар пайдаланылады. Қазіргі кезде бұл шеңберде кең таралған MS Excel және IBM SPSS Statistics сияқты программалық пакеттер бар [4].

Статистиканың мектеп математикасында орны ерекше. Ол жалпы білім беретін мектептің 5-11-сыныптарының математика оқулықтарының әрқайсысында қарастырылады. 5-6-сыныптар барысында олар статистикаға кіріспе

ретінде тақырыпшалар ретінде, берілсе, 7-11-сыныптарда жеке бөлім ретінде қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты – жалпы білім беретін мектепте статистика элементтерін оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану және мұғалімдердің оларды меңгеру дәрежесін анықтау. Зерттеу аясында сауалнама өткізілді және оның қорытындысы туралы зерттеу нәтижелері бөлімінде қарастырылады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ

Статистиканың зерттеу әдісі ретіндегі маңызы

Математикалық білім беруде цифрлық технологияны сәтті интеграциялауға ықпал ететін немесе кедергі келтіретін негізгі 3 фактор аталады: дизайн, мұғалімнің рөлі және білім беру контексті. Дизайн барынша көрнекі және анық болуы қажет және оны құрудың басты принциптері цифрлық құралдың шектеулері мен мүмкіндіктерінен емес, алдымен педагогикалық және дидактикалық ойлардан туындауы қажет. Мұғалім оқытуды ұйымдастыруы керек, мысалы, технологияға бай әрекеттердің нәтижелерін синтездеу, нәтижелі құрал әдістерін атап өту және технологиялық ортадағы тәжірибені қағаз бен қарындаш дағдыларымен немесе басқа математикалық әрекеттермен байланыстыру. Білім беру контексін есепке алу студенттердің мотивациясы мен қатысуы сияқты маңызды аспектілерге назар аударуды қамтиды [5].

Жалпы алғанда, компьютерлік және цифрлық технологиялардың оқуға әсері туралы соңғы 40 жылдағы зерттеу дәлелдері үнемі артықшылықтарды көрсетіп келеді. Технологияны қамтамасыз ету мен пайдалануды оқу көрсеткіштерімен байланыстыратын зерттеулер білім беру нәтижелерімен тұрақты, бірақ шағын оң байланыстарды тапты. Технологияның болуы міндетті түрде оң нәтиже көрсет-

пейді, бұл мәселеде технология мен оқытуды үйлестіру маңызды [6].

Цифрлық технологиялар мектеп математикасын түсінуге басқа көзқарас қалыптастырады, практикалық бөлігіне назар аударуға мүмкіндік береді. Яғни оқушылар математиканы визуализация, манипуляция, модельдеу және күрделі жағдайларда қолдану арқылы математиканың тәжірибесі мен қолданбаларына баса назар аудара алады. Технологияның көмегімен студенттер факторингті немесе квадраттық формуланы қолмен меңгеру қажет болғанға дейін теңдеуді шешу үшін технологияны қолдана алады, шешімдерді графикалық түрде таба алады [7]. Математиканы қолдану арқылы математика студент пен технология арасында бөлінеді, студент құралды қашан және қалай пайдалану керектігін шешуге құқылы [8, 9]. Дегенмен, бұл мектеп оқушысынан математиканың қай түрін қолдануға болатыны туралы түсінуді және шешім қабылдауды талап етеді.

Технологияларды пайдаланудың маңызды артықшылықтарының бірі оқушыларға үлкенірек және күрделірек шынайы деректер жинақтарымен жұмыс істеу мүмкіндігі болды. Деректер жинағының өлшемі ұлғайған сайын есептеулердің қиындығы тым жалықтырады [10]. Білім алушылар бұрын есептеулердің күрделілігін шектейтін шағын, мұқият таңдалған деректер жиындарымен жұмыс істеуге шектелген. Финцер бұл жайлы:

«Бұл саналы таңдау студенттерді деректерді табу тәжірибесінен айырады... Бізге жетіспейтін нәрсе – студенттердің интригасы, таңданыстары және ашуға деген ұмтылысынан туындаған барлау мен жорамалдар үшін дайын деректер жинақтары – әсіресе үлкен және өте көп нұсқалы деректер жиындары» [11, 1-бет].

Оқушылар деректерді талдау үшін нақты өмір деректерінің үлкен жиынын

жинай алады. Олар CBL немесе веб-технологиялар арқылы бұл деректерді жылдам жүктеп алып сұрыптайды, кестелей алады және сақтай алады, осылайша деректер кестелерінің қолмен жалықтыратын жинақтарын болдырмайды. Студенттер деректерді символдық өрнектермен өңдей алады, теңдеулерді шеше алады, деректерді талдай алады және деректерді сәйкестендіру үшін графиктік функцияларды орындай алады. Олар деректердің әртүрлі көріністерін байқау үшін экрандар арасында ауыса алады. Олар болжам жасай алады, гипотезаларын және өз бағалауларын тексере алады. Бұл динамикалық технологиялар оқушыларға икемді жұмыс істеуге мүмкіндік береді, өйткені әртүрлі графикалық көріністерді жылдам көрсету студенттерге көлемдірек деректер жиынын зерттеуге және топтар арасында салыстыруға көбірек уақыт береді, осылайша статистиканы мағыналы және қызықты етеді [12]. Студенттер өздері алған шынайы деректер бойынша статистикалық сынақтарды жүргізген кезде статистика мамандарының тәжірибесін көбірек сезіне алады және бағалай алады.

Дегенмен, пайда болған мүмкіндіктер қиындықтарсыз болмады. Rubin графиктердің программалық жасақтамамен құрудың оңай болғаны сонша, оқушылар сәйкес осьтер, масштабтар және басқа дизайн мәселелері туралы ойлау қажеттілігінен айырылғанын хабарлайды [13]. Fathom [11] сияқты көптеген программалық пакеттердің жылжыту мүмкіндігі пайдаланушыларды қызықты заңдылықты іздеп, мақсатсыз деректер жиынтығын аралап шығуға, содан кейін нәтижені жөнсіз дәлелдермен түсіндіруге талпындыруы мүмкін. Сонымен қатар графиктерді құрудың қарапайымдылығы басқаларға технология ынталандыруға арналған «қызықты» типті сұрақтардан туындайтын болжам-

ның дұрыстығын бағалауға көмектеседі [14].

Мектеп математика курсындағы статистиканың элементтері

Мектеп математика курсында статистиканың элементтері 5-сыныптан бастап өтіледі. 5-сыныпта оқушылар статистикалық деректерді көрсету тәсілдері, яғни бағанды, сызықтық, дөңгелек және графиктік диаграммалар және кестелер ұғымдарымен танысады және соларға байланысты есептер шығарады [15, 165-173-беттер]. Бұл дегеніміз, статистиканы оқыту деректерді визуализациялаудан басталады.

6-сыныпта білім алушылар негізгі статистикалық сипаттамалармен танысады, олар арифметикалық орта, мода, медиана және өзгеру құлашы. Сонымен қатар, олар статистикалық есептерде жиі пайдаланылатын комбинаторика элементтеріне кіріспе жасайды [16, 127-146-беттер].

Бас жиынтық, таңдама, жиіліктер мен салыстырмалы жиіліктер алқабы ұғымдарымен оқушылар 7-сыныпта танысады [2, 118-130-беттер]. Ал 8-сыныпта олар кездейсоқ таңдаманың графиктік бейнесі, таңдамалық дисперсия және стандартты ауытқу тақырыптарымен статистикадағы білімдерін кеңейтеді [17, 118-136-беттер].

9-11-сыныптар аралығында статистика элементтері және онымен сабақтас комбинаторика және ықтималдықтар теориясының элементтері жиі кездеседі. Комбинаториканың негізгі элементтері және ықтималдықтар теориясының элементтері 9-сыныпта, ал олардың күрделенген түрлері 10-сыныпта қарастырылады [18, 19]. Сонымен қатар, 10-сыныпта кездейсоқ шамалар, дискретті кездейсоқ шамалар тақырыптары өтіледі [19]. 11-сыныпта математикалық статистиканың бастапқы түсініктері беріледі. Нақтырақ айтқанда, басты және таңдалық жиынтықтары, дискрет-

ті және интервалдық жиілік кестелері, негізгі статистикалық орта мәндер, гистограмма, кездейсоқ шамалар таңдалымының сандық сипаттамалары қарастырылады [20].

Статистиканы оқытудағы цифрлық технологиялар мәселесі оқулықтарда жиі қозғалады. Статистика есептерін шығаруда Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінің 7-сыныбына [2, 125-бет], 8-сыныбына [17, 134-бет] және 11-сыныбына [20, 78-101-бет] арналған математика оқулықтарында MS Excel цифрлық құралын пайдалануға ұсыныс және тапсырмалар берілген.

Әдеби шолудың нәтижесінде статистиканы оқытуда цифрлық технологияларды пайдалану орынды процесс екені анықталды. Оны дұрыс контексте, нақты қажетті уақытта және көрнекілік талап ететін жерлерде пайдалану маңызды. Бұл процесте АКТ болуы емес, оны қалай пайдалану негізгі сұрақ болып табылады, яғни педагогикалық және дидактикалық ойлардан басталу керек. Қазіргі кезде күрделі статистиканың барлығы компьютерде жүргізіледі, сондықтан оны оқыту цифрлық технологияны пайдаланумен іске асуы керек. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар оқушылардың қолмен есеп шығаруға деген ынтасын төмендетуі мүмкін екені анықталды.

Әдеби шолу нәтижесінде алынған деректер көмегімен сауалнама құрылады. Содан соң Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінің мұғалімдерінен осы сауалнаманы алу көмегімен статистиканы оқыту барысында цифрлық технологияларды пайдалану деңгейі және оларды пайдалануды қолдаудың дәрежесі анықталады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зерттеу бойынша сауалнама статистиканы оқытуда цифрлық технология-

ларды пайдалану деңгейін және оларды пайдалануды қолдаудың дәрежесін анықтауға бағытталған он сұрақтан тұрады.

Сауалнама Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінің 26 орта және жоғары буын математика мұғалімдерінен алынды.

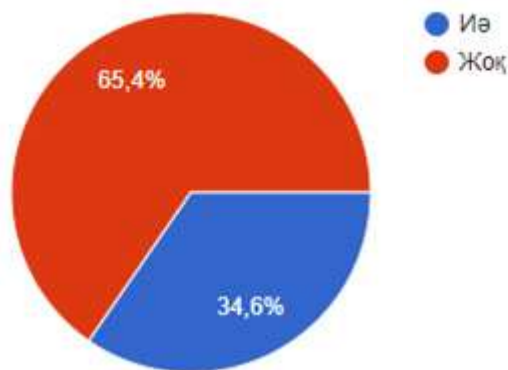
Сауалнамаға қатысушылар – магистр деңгейіндегі жоғары білімді және 1-10 жыл тәжірибесі бар мұғалімдер.

Деректерді жинақтауда және талдауда Google Forms веб-қосымшасы пайдаланылды.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

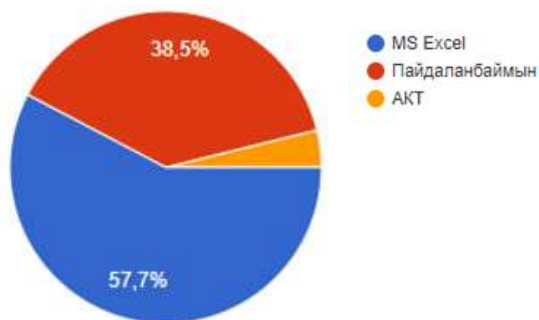
Сандық зерттеуге 26 математика мұғалімі қатысып, олардың барлығы ұсынылған сұрақтарға толығымен жауап берді. Сұрақтардың басты мақсаты цифрлық технологияларды пайдалану деңгейі мен оларды пайдалануды қолдау дәрежесін анықтау болды.

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 34,6% статистиканы оқыту кезінде балаға оқу материалдарын түсіндіруде қиналады (1-сурет).

1-сурет. «Статистиканы оқыту кезінде балаға оқу материалдарын түсіндіруде қиналасыз ба?» сұрағына жауаптар

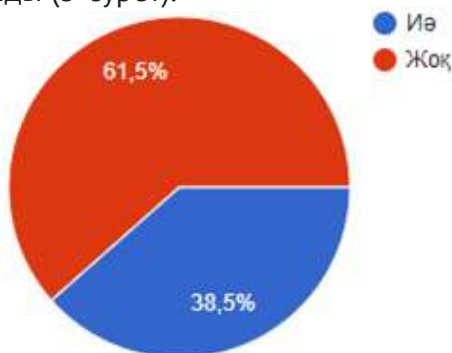
Респонденттердің 61,5% статистика сабақтарында цифрлық құралдар пайдаланады (2-сурет).

2-сурет. «Статистиканы оқытуда қандай цифрлық құралды пайдаланасыз?» сұрағына жауаптар

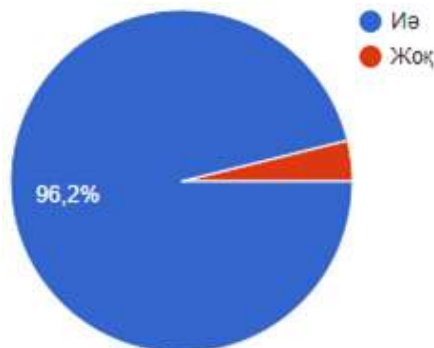
Қатысушылардың 100% статистиканы оқытуда цифрлық технологияларды пайдалануды жөн көреді және оның пайдасы бар екенін мойындайды.

Дегенмен, 38,5% қатысушы цифрлық технологиялар оқушының қолмен есеп шығаруға ынтасын төмендетеді деп ойлайды (3-сурет).

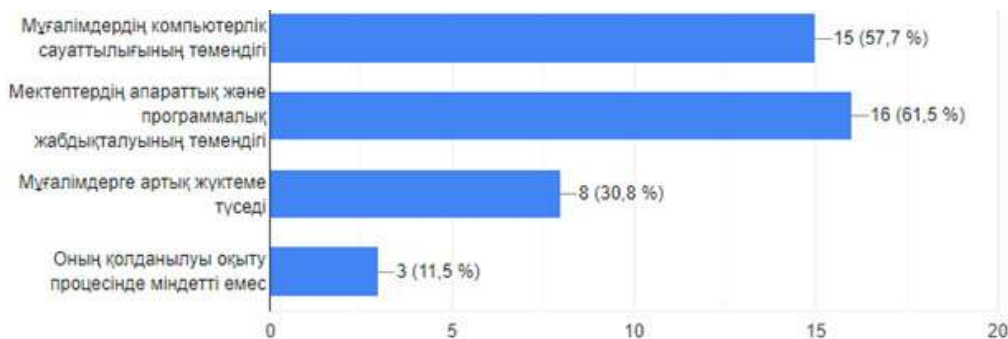
3-сурет. «Цифрлық технологиялар оқушының қолмен есеп шығаруға ынтасын төмендетеді деп ойлайсыз ба?» сұрағына жауаптар

96,2% мұғалім математика оқулықтарында цифрлық технологияларды пайдалануға байланысты есептер, тапсырмалар және ұсыныстардың болғанын қолдайды (4-сурет).

5-сурет. «Математика оқулықтарында цифрлық технологияларды пайдалануға байланысты есептер, тапсырмалар және ұсыныстардың болғанын қолдайсыз ба?» сұрағына жауаптар

Статистиканы оқытуда цифрлық технологиялар көп қолданылмайтыны жайлы 57,7% пікірлер мұғалімдердің компьютерлік сауаттылығының төмендігімен байланыстырылды. 61,5% олар мектептердің аппараттық және программалық жабдықталуының төмендігімен түсіндірді. Пікірлердің 30,8% мұғалімдерге нормадан артық жүктеме түсетіндігін меңзеді. 11,5% цифрлық құралды пайдаланудың қажеті жоқ деп ойлайды (6-сурет). Бұл пікірлер диаграммасы 6-суретте көрсетілген.

6-сурет. Статистиканы оқытуда цифрлық технологиялар көп қолданылмайтыны жайлы пікірлер

ТАЛҚЫЛАУ

Әдеби шолу нәтижесінде математиканы, оның ішінде статистиканы оқытуда цифрлық технологияларды пайдаланудың оң әсері бар екені анықталды. Нақтырақ айтқанда, цифрлық құралдар визуализациялау мүмкіндігі оқушылардың қызығушылығын арттырады және оқу материалын жетік меңгертуге пайдасын тигізеді, сонымен қатар олар статистиканың қолданбалы аспектілерін жылдам жеткізе алады. Оқушылардың есеп шығару барысында айтқан болжамдарын жылдам тексеріп отыруға жағдай жасайды [5-12]. Алайда, цифрлық құралдар нәтижеге оңай жеткізуі әсерінен оқушының статистикаға терең үңілуге және оған қатысты қолмен есеп шығаруға деген ынтасын төмендетеді [13, 14].

Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептердің негізгі математика оқулықтарында [2, 17, 20] статистикаға цифрлық құралды (Excel) пайдалануға байланысты практикалық тапсырмалар, есептер, ұсыныстар және қосымша оқу материалдары берілген. Бұл дегеніміз оқулық авторларының статистиканы оқытуда цифрлық құралдарды пайдалануды қолдайтынын көрсетеді.

Әдеби шолу негізінде құрылған сауалнамадан алынған нәтижелер Қазақстан математика мұғалімдерінің статистиканы оқытуда цифрлық құралдарды қолдайтыны анықталды. Қазіргі кезде олардың басым бөлігі (61,5%) статистиканы оқыту барысында цифрлық құралдар пайдаланады. Алайда, қатысушылардың 38,5% цифрлық технологиялар оқушының оқуға деген ынтасын төмендетеді деген пікірде болды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу нәтижесінде қатысушылардың басым бөлігі статистиканы оқыту процесінде қолдануды жөн санайды. Сонымен қатар, олар оқу процесіне әсер етуші факторлардың пайдалы және кері әсерлерімен келіседі. Респонденттер бұл процестің оң әсерлерімен толықтай келіссе, кері әсерімен 38,5% ғана келісті. 61,5% қатысушы статистика элементтерін оқытуда цифрлық құралдар пайдаланатыны анықталды. Статистиканы оқытуда цифрлық технологиялар көп қолданылмайтыны жайлы пікірлер мұғалімдердің компьютерлік сауаттылығының төмендігімен (57,7%), мектептердің аппараттық және программалық жабдықталуының нашарлығымен (61,5%) және мұғалімдерге артық жүктеме (11,5%) болатынымен байланыстырды. Қатысушылардың 34,6% статистиканы оқыту кезінде балаға оқу материалдарын түсіндіруде қиналатыны белгілі болды. Алынған деректерден Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде статистиканы оқытуда цифрлық технологиялар пайдалану тенденциясы бар екеніне көз жеткізуге болады. Бұл процесті қолдау деңгейі өте жоғары екені анықталды. Бұл тақырыпқа байланысты алдағы зерттеулер статистиканы оқыту әдістемесі цифрлық технологиялар көмегімен оңтайландыру мәселесімен байланыстырылуы тиіс.

Дегенмен, зерттеу нәтижесі нақты көрініс бермеуі мүмкін, себебі сауалнамаға қатысушылар саны аз және басқа категориядағы мұғалімдердің қатысуынсыз өтті. Сонымен қатар, келер уақытта бұл бағытта жұмыстар жоғары оқу орындарындағы жағдайды қамтуын қарастыру керек және жоғары мектеп мұғалімдерінің ойларын да есепке алуы тиіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Орта арнаулы оқу орындарында цифрлық білім ресурстарын пайдаланудың ерекшеліктері / Б. Б. Шолпанбаев, Ж. Т. Жұмабаева. – Текст : непосредственный // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің хабаршысы. Физика-математика ғылымдары сериясы = Вестник КазНПУ им.Абая. Сер. Физико-математические науки. – 2018. – № 2(62). – Б.196-199. . – ISSN 1728-7901.
- 2 Алгебра: Жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған оқулық / Ә. Н. Шыныбеков, Д. Ә. Шыныбеков. – Алматы: Атамұра, 2017. – 200 б.
- 3 Jalajakshi V, Мyna AN. Importance of Statistics to Data Science, *Global Transitions Proceedings*, 2022, ISSN 2666-285X, <https://doi.org/10.1016/j.gltip.2022.03.019>.
- 4 Abbott M. L. *Understanding educational statistics using Microsoft Excel and SPSS*. – John Wiley & Sons, 2014.
- 5 Drijvers P. *Digital technology in mathematics education: Why it works (or doesn't) // Selected regular lectures from the 12th international congress on mathematical education*. – Springer, Cham, 2015. – С. 135-151.
- 6 Higgins S., Xiao Z. M., Katsipataki M. *The Impact of Digital Technology on Learning: A Summary for the Education Endowment Foundation. Full Report // Education Endowment Foundation*. – 2012.
- 7 Fey, J., & Heid, K. (1995). *Concepts in Algebra: A Technological Approach*. Dedham, MA: Janson.
- 8 Finzer, W. (2007). *Fathom™ Dynamic Data™ Software (Version 2)*. Emeryville, CA: Key Curriculum Press.
- 8 Heid, K. (2005). *Technology in mathematics education: tapping into visions of the future*. In W. J. Masalski (Ed.), *Technology-Supported Mathematics Learning Environments: NCTM 67th Yearbook*. Reston, VA: NCTM
- 9 Geiger, V. (2006). *More than tools: mathematically enabled technologies as partner and collaborator*. In C. Hoyles, J.-b. Lagrange, L. H. Son, & N. Sinclair (Eds.), *Proceedings of the Seventeenth Study Conference of the International Commission on Mathematical Instruction*. Hanoi Institute of Technology and Didirem Université Paris 7.
- 10 Konold, C., Robinson, A., Khalil, K., Pollatsek, A., Well, A., Wing, R., & Mayr, S. (2002). *Students' use of modal clumps to summarize data*. Paper presented at the Sixth International Conference on Teaching Statistics: Developing a Statistically Literate Society. Cape Town, South Africa.
- 11 Finzer, W. (2007). *Fathom™ Dynamic Data™ Software (Version 2)*. Emeryville, CA: Key Curriculum Press.
- 12 Kor, L. K. (2004). *Students' attitudes and reflections on the effect of graphing technology in the learning of statistics*. In W.-C. Yang, S.-C. Chu, T. de Alwis, & K.-C. Ang (Eds.), *Proceedings of the 9th Asian Technology Conference in Mathematics* (pp. 317–326). NIE, Singapore: ATCM Inc.
- 13 Rubin, A. (2007). *Much has changed; little has changed: revisiting the role of technology in statistics education 1992–2007*. *Technology Innovations in Statistics Education* 1(1), Article 6, 1–33. <http://repositories.cdlib.org/uclastat/-cts/tise/vol1/iss1/art6>. Accessed December 2007.
- 14 Makar, K., & Confrey, J. (2006). *Dynamic statistical software: how are learners using it to conduct data-based investigations?* In C. Hoyles, J.-b. Lagrange, L. H. Son, & N. Sinclair (Eds.), *Proceedings of the Seventeenth Study Conference of the International Commission on Mathematical Instruction*. Hanoi Institute of Technology and Didirem Université Paris 7.
- 15 Математика: Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. Екі бөлімді / Т. А. Алдамұратова, Қ. С. Байшоланова, Е. С. Байшоланов. – Алматы: Атамұра, 2017.
- 16 Математика. Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық. Екі бөлімді / Т. А. Алдамұратова, Қ. С. Байшоланова, Е. С. Байшоланов. – 2-бөлім. – Алматы: Атамұра, 2018. – 224 б.
- 17 Алгебра: Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық / Ә. Н. Шыныбеков, Д. Ә. Шыныбеков, Р. Н. Жұмабаев. – Алматы: Атамұра, 2018. – 192 б.
- 18 Алгебра: Жалпы білім беретін мектептің 9-сыныбына арналған оқулық / Ә. Н. Шыныбеков, Д. Ә. Шыныбеков, Р. Н. Жұмабаев. – Алматы: Атамұра, 2019. – 240 б.
- 19 Алгебра және анализ бастамалары: Жалпы білім беретін мектептің жаратылыста-

ну-математика бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық / Ә. Н. Шыныбеков, Д. Ә. Шыныбеков, Р. Н. Жұмбаев. – Алматы: Атамұра, 2019. – 272 б.

20 Алгебра және анализ бастамалары: Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытындағы 11-сыныбына арналған оқулық / Ә. Н. Шыныбеков, Д. Ә. Шыныбеков, Р. Н. Жұмбаев. – Алматы: Атамұра, 2020. – 192 б.

А.Ж. Қаржаубай

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ЭЛЕМЕНТОВ СТАТИСТИКИ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ МАТЕМАТИКИ

Магистр по специальности «7М01501-Математика»,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан, e-mail: ayan.karzhaubay@gmail.com

Аннотация. Использование цифровых технологий в обучении статистике в общеобразовательных школах Казахстана является актуальным вопросом в методике обучения математике. В статье рассматривается использование цифровых технологий в обучении математике. В исследовании приняли участие 26 учителей математики и получены данные об уровне использования цифровых технологий в преподавании элементов статистики на школьных курсах математики.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, статистика, обучение статистике, цифровые технологии.

A.Zh. Karzhaubay

APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING ELEMENTS OF STATISTICS IN SCHOOL MATHEMATICS COURSE

Master's degree in «7M01501-Mathematics»,
Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: ayan.karzhaubay@gmail.com

Abstract. The use of digital technologies in the teaching of statistics in comprehensive schools of Kazakhstan is a topical issue in the teaching of mathematics. The article considers the use of digital technologies in the teaching of mathematics. The study involved 26 mathematics teachers and obtained data on the level of use of digital technologies in the teaching of elements of statistics in school mathematics courses.

Keywords: comprehensive school, statistics, statistics teaching, digital technologies.

ГРНТИ 14.01.01

А.Т. ДУЙСЕБЕК¹, Р.Б. УМИРБАЕВА²¹Национальная академия образования И.Алтынсарина,
г. Нур-Султан, Казахстан²КазНУ им аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан
e-mail: roza.umirbaeva@mail.ru

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ ФИНЛЯНДИИ И КАЗАХСТАНА

Аннотация. В статье осуществлен сопоставительный анализ образовательных систем двух стран – Финляндии и Казахстана – с целью определения теоретических основ внедрения позитивного педагогического опыта. Главная проблема исследования – провести сопоставительный анализ образовательных систем двух стран. В статье описываются уровни образовательных систем, а также дается описание особенностей практики обучения на разных ступенях обучения. В статье авторы анализируют общее и отличительное в системах образования двух стран. Авторы пришли к выводу, что успехи финской системы образования, главным образом, обусловлены не структурными, а содержательными моментами, а именно общей направленностью на формирование функциональной грамотности.

Целью предлагаемой статьи является изучение педагогического опыта Финляндии и Казахстана и сопоставление образовательных систем двух стран.

Теоретическая значимость статьи обусловлена систематизацией сведений об образовательной системе Финляндии и Казахстана в сопоставительном аспекте. Практическая значимость позволяет обнаружить позитивные тенденции в практиках двух стран, которые позволяют научному сообществу использовать данные для развития и улучшения образовательных сфер.

Методы исследования – авторами преимущественно использован эмперический метод, т.е. изучение и сопоставление продуктов образовательных систем. В результате исследования даются выводы о том, что основными факторами успешности образования являются ранняя профессионализация и функциональная направленность.

Ключевые слова: образовательная система, сопоставительный подход, функциональная грамотность, обучение, метод.

ВВЕДЕНИЕ

Современная глобализация, которая определяет особенности современных процессов в различных социальных сферах: политике, экономике, здравоохранении и других, в большой мере влияет на образовательную систему всего мира. Болонский процесс, как известно, определяет академическую мобильность, корреляцию образователь-

ных программ, коллаборацию научной и образовательной мысли. Для успешной реализации данных процессов необходимо тщательное изучение опыта, сопоставление образовательной практики разных стран, анализ возможностей адаптации внешнего опыта на почве конкретной образовательной системы. Последние годы главной проблемой, решаемой как в теоретическом, так и в

практическом аспекте, является обновление школы с опорой на личностно-ориентированную парадигму как продукта компетентностного подхода.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью предлагаемой статьи является изучение педагогического опыта Финляндии и Казахстана и сопоставление образовательных систем двух стран.

Задачи:

1) выявление элементов Финского опыта, способствующих развитию системы образования Казахстана;

2) провести анализ феномена достижения учащимися Финляндии стабильно высоких показателей в международных исследованиях с проведением сравнительного изучения учебных планов и учебных программ.

Выбор финского образования не является случайным. Результаты международных исследований функциональной грамотности школьников последних десятилетий неизменно демонстрируют лучшие результаты выпускников школ Финляндии. Отсюда логичным является обращение пристального исследовательского интереса к образовательному феномену высокого качества. Успехи школьной системы закономерно привели к общему прогрессу и позволили этой стране выйти на передовые позиции по всем показателям развития.

Образовательная система Финляндии изучалась такими исследователями, как В. Sahlberg.

Актуальность исследования обусловлена настоятельной необходимостью изучения зарубежного опыта успешного кризис-менеджмента в образовании. Если учесть тот факт, что финской образовательной системе за сравнительно короткий срок удалось стать одной из образцовых в мире.

Объект исследования – система образования Финляндии и Казахстана. Предметом исследования стало сопоставление образовательных систем двух стран с целью обнаружения прогрессивных моментов, которые обусловили успешность финских педагогов в деле обучения детей и взрослых.

Материалы и методы исследования

Исследование образовательных систем Финляндии и Казахстана велось в следующих направлениях. Были изучены результаты, полученные школьниками Финляндии и Казахстана в международных исследованиях по определению функциональной грамотности, структура образовательной системы двух стран, изучены принципы итоговой аттестации, выявлены особенности каждой из степеней обучения, а также определена роль учителя в образовании.

Финская система образования во главу всей организации ставит мысль о высокой ценности личности каждого школьника. Образование рассматривается в этом контексте как основное средство раскрытия личностного потенциала каждого. По последним обработанным данным диагностики PISA -2018, обнаруживаемым в открытом доступе, Финляндия заняла 7 место по грамотности чтения, 16 по математической грамотности, 6 – по естественнонаучной грамотности [2]. Как отмечают эксперты, «финские школьники показали самые высокие баллы в вопросах благополучия в образовании, набрав 7,61 балл из 10 возможных». Казахстан в последнем исследовании продемонстрировал низкие результаты по сравнению с другими постсоветскими странами, несмотря на то, что три предыдущих исследования демонстрировали рост. В 2018 году казахстанские школьники набрали по математической грамотности 423, по естествознанию 397, по читательской грамотности 387 баллов из 1000.

Образование Финляндии практически полностью является финанси-

руемым за счет государства. Частный образовательный сектор присутствует чисто формально, поскольку полностью реализуется в рамках государственных стандартов образовательного качества и также финансируется государством. Образовательные документы принимаются парламентом страны, и именно этот орган определяет работу Министерства образования и культуры. Последний же транслирует государственную политику в области образования. Образовательные программы всех ступеней создаются именно здесь, за исключением программ подготовки специалистов по национальной безопасности [2].

Образование в Казахстане получают как в государственном, так и в частном секторах. И это касается всех ступеней – от дошкольного до поствузовского. К примеру, большой популярностью в г. Нурсултане и Алматы пользуется частная британская школа Hallybarry, имеющая статус международной. Контингент этой школы нацелен на получение высшего британского образования и вся школьная система коррелируется с системой Великобритании в сочетании с казахстанскими стандартами. В последний год в связи с широким распространением дистанционного обучения возникли прецеденты получения двойного образования в России. Частные школы соседней страны предлагают параллельное обучение с получением аттестата РФ.

Дошкольное образование получает 98% детей. Программа обязательного базового образования в Финляндии реализуется в течение 9 лет среди школьников 7-16 лет (им охвачено 99% детей). В Казахстане основное общее образование также продолжается 9 лет – с 6 до 15 лет.

В школах Финляндии обучение реализуется на финском и шведском языках. Билингвизм сближает образова-

тельные системы казахской и финской школы, так как в Казахстане проблема билингвального образования также актуальна. Кроме того, многонациональный состав Республики Казахстан и политика межнационального согласия, проводимая правительством, позволяет существовать в РК также школам с узбекским, уйгурским, таджикским. В таких школах все учебные дисциплины ведутся на родном языке. Полиязычие является одним из приоритетов казахстанского образования. Поэтому в учебных планах обязательно присутствуют казахский язык как государственный, русский язык как основной в школах с русским языком обучения, как второй в школах с казахским, узбекским, уйгурским, таджикским языками обучения. Кроме того, во всех школах изучаются английский язык, а в классах с гимназическим уклоном – второй (немецкий, французский или любой другой) язык. Есть прецеденты обучения на английском языке (в частных школах, например, в школе «Мирас», позиционирующей опору на ГОСО РК и требования Международного Бакалавриата (PYP Early Childhood).

В ГОСО РК определены следующие образовательные области: в дошкольном образовании это «Здоровье», «Коммуникация», «Познание», «Творчество», «Социум». В основной и старшей школе – «Язык и литература», «Математика и информатика», «Естествознание», «Человек и общество», «Технология и искусство», «Физическая культура».

Учебный год в Финляндии состоит из двух семестров. Первый семестр длится с августа-сентября по декабрь, второй – с января по май/июнь. В Казахстане обучение делится на четверти. Всего за учебный год (с 1 сентября по 24 мая) школьники обучаются четыре четверти.

После окончания школы финские школьники получают Сертификат об экзамене на аттестат зре-

лости (Ylioppilastuskintotodistus/ Studentexamenbevis). В течение 18 месяцев выпускники могут принять участие в трех экзаменационных тестированиях. Экзамен включает четыре предмета, в том числе – финский язык. На выбор необходимо выбрать неродной язык, иностранный язык, математику, общие исследования. Последнее включает вопросы практические по всем областям знаний сразу. Финские вузы принимают абитуриентов по выделенной государством квоте, сверх которой прием не может быть осуществлен. Отбор осуществляется на основе вступительных экзаменов, принимаемый контингент должен пройти 12-летнее обучение. Однако итоговое тестирование не дает гарантию поступления в университет,

поскольку выпускной и вступительный экзамены не совпадают. В Казахстане же ЕНТ выполняет двойную функцию: итогового среза и вступительного тестирования.

В. Sahlberg [2] отмечает отсутствие итоговой аттестации школьников: «The Finnish education system does not employ external standardized student testing to drive the performance of schools», имея в виду внешнее тестирование. Выпускники сдают экзаменационные тесты с несколькими попытками, причем тесты создаются на уровневой основе, который может быть выбран выпускниками. Итоговое тестирование поводится в электронном формате. В Финляндии используется следующая шкала оценок, применяемая при итоговой аттестации:

Таблица 1 – система оценивания выпускников финской школы

Numerical grade	Qualification	Meaning
7	Laudatu (L)	Outstanding
6	Eximia cum laude approbatur (E)	Excellent
5	Magna cum laude approbatur (M)	Very good
4	Cum laude approbatur (C)	Good
3	Lubenter approbatur (B)	Quite satisfactory
2	Approbatur (A)	Satisfactory
1	Improbatur (I)	

В Казахстане после сдачи выпускного тестирования выдается Аттестат об окончании основного общего образования и сертификат ЕНТ, который расценивается как вступительный балл в университет. У школьников есть две попытки ЕНТ – в январе и июне выпускного года. В комплексный экзамен включаются четыре дисциплины, одна из которых – профильная, по выбору. Оценивание осуществляется по 100-балльной шкале.

Профессиональное образование в Финляндии представлено трехлетними программами высшего профессионального образования (ammattillinen perustutkinto/yrkesinriktad

grundexamen). Кроме данной существуют профессиональные квалификации и дополнительные профессиональные квалификации, открывающие доступ к высшему образованию.

В настоящее время в Финляндии насчитывается 53 высших учебных заведения, предлагающих 119 образовательных программ. В Казахстане на 2020-21 учебный год насчитывалось 129 вузов. Отличие финского высшего образования от казахстанского, главным образом, заключается в том, что финская высшая школа делится на университеты и образования прикладного образования политехнического направ-

ления. При этом университеты являются государственной собственностью (их всего насчитывается 16) и выдают все высшие степени, включая докторские, а политехнические высшие учебные заведения (25 по стране) принадлежат муниципалитету выдают дипломы уровня бакалавриата и магистратуры. Наиболее популярные звания уровня бакалавриата – бакалавр искусств и бакалавр наук. Таким же образом названы степени магистров – магистр искусства и магистр наук. Для получения степени магистра в области политехнического образования необходимо защитить проект или магистерскую диссертацию. И в Финляндии, и в Казахстане уровень бакалавриата является обязательным для получения степени магистра, хотя до 2005 года финская система образования сохраняла пятилетний цикл обучения и степень бакалавра считалась необязательной. За уровень обучения в бакалавриате финский студент должен овладеть 180-240 ECTS (3 или 4 года). Финское высшее образование использует пятибалльную систему, казахстанская высшая школа – 100-балльную. Что касается форм обучения, то в Казахстане их четыре: очная, дистанционная.

Школьники Финляндии вправе сами выбирать программу обучения и учителя. В общем, вся система образования в конечном итоге направлена на профессиональную ориентацию и выбор жизненного пути с самого раннего возраста.

Как видим, структура образовательной системы в Финляндии и Казахстане не имеет принципиальных отличий. Обратимся к способам организации учебного процесса, который может приводить к явным образовательным успехам в масштабах страны.

Финское содержание образования максимально укрупнено и стремится к объединению учебных предметов в междисциплинарные курсы, реализую-

щий так называемый *phenomen-based learning*, представляющий частично тематический способ трансляции содержания образования, при котором наряду с обычными предметами вводятся «темы», отражающие картину мира. Антропоцентризм методического подхода, в конечном итоге направленный на формирование компетентностей, сегодня наблюдается и в обновленном содержании образования школ Казахстана. Однако общая направленность на интегрирование учебных предметов все же не меняет четкое деление на учебные дисциплины в казахстанской школе. Мультидисциплинарность в финской системе образования и междисциплинарный подход в обновленной казахстанской школе реализуют общемировую тенденцию «образования для жизни» и коррелируются с целями устойчивого развития в мире [3].

Зарубежные исследования также отмечают такой фактор успешности финского образования, как высокий потенциал учителей-профессионалов. В Финляндии профессия учителя – одна из самых престижных, творческих и свободных. В вузах на специальность «учитель», а особенно «учитель младших классов», самый большой конкурс (до 12 человек на место)» Для финских учителей важна в первую очередь незаработная плата, а статус, власть, независимость, и уважение. Для финского учителя важны научно-исследовательские навыки, социальные и коммуникативные навыки [4].

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

В результате исследования были получены данные, характеризующие особенности финского образования и выявлены различия между образовательными системами Финляндии и Казахстана. При этом не предполагается, что механическое перенесение зарубежного опыта в состоянии решить

внутренние проблемы образования РК. Тщательное изучение, систематизация фактов, анализ применимости системных установок, методов и приемов обучения способен использовать наиболее прогрессивные составляющие успешных образовательных моделей.

ВЫВОДЫ

Как видно из приведенных данных, образовательные системы двух стран во многом схожи. Обе страны включают в нее начальную, основную и старшую школу, а высшее образование реализует трехступенчатую подготовку в рамках Болонского процесса. К существенным отличиям можно отнести преимущественную государственную форму собственности учреждений образования в Финляндии, в которой даже частное образование работает по государственному заказу. В Казахстане частный образовательный сектор в этом отношении более самостоятелен.

Обновленное содержание образования в Республике Казахстан и в Финской Республике одинаково направлено на развитие функциональной грамотности. Финскую систему образования отличает высокий уровень удовлетворенности обучающихся образовательным процес-

сом, если можно его назвать, «индексом школьного счастья». Главной же чертой финского образования, которое обуславливает функционирование успешной образовательной системы – реализация функциональной грамотности на всех ступенях обучения. Такой важный сквозной компонент образовательной системы, как учитель, является центральной в Финляндии. В стране установлена высокая статусность профессии. В Казахстане шаги в этом направлении можно считать относительно недавними правительственными мерами.

Сопоставительный анализ образования в Финляндии и Казахстане показал, что главными моментами, отличающими финскую систему от казахстанской является преимущественно государственный контроль всей образовательной системы, отсутствие строгой системы оценивания, высокий статус педагога в стране. В Казахстане меры по усилению функциональности в преподавании, повышению статуса педагога находятся на стадии развития. Можно таким образом, отметить, что казахстанская система образования во многом идет по финскому пути развития, что в итоге, несомненно, должно принести свои результаты.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. By Pasi Sahlberg *The Secret to Finland's Success: Educating Teachers* <https://edpolicy.stanford.edu/sites/default/files/publications/secret-finland%E2%80%99s-success-educating-teachers.pdf>
2. Pertti Johannes Kansanen *Teacher Education in Finland: Current Models and New Developments* https://www.researchgate.net/publication/242259693_Teacher_Education_in_Finland_Current_Models_and_New_Developments
3. PISA-2018 *Краткий отчет по результатам исследования* https://fioco.ru/Media/Default/Documents/%D0%9C%D0%A1%D0%98/PISA2018%D0%A0%D0%A4_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%BE%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82.pdf
4. *Education in Finland. Key to the nation's success* https://www.educationfinland.fi/sites/default/files/2019-11/finfo_education_in_finland_en.pdf
5. Пономарева Н.В., Новикова Е.С. *Финское образование: секрет успеха.* <https://cyberleninka.ru/article/n/finnskoe-obrazovanie-sekret-uspeha>

Ә.Т. Дуйсебек¹, Р.Б. Умирбаева²

ФИНЛЯНДИЯ МЕН ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕЛЕРІН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

¹Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

²әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ., Қазақстан

E-mail: roza.umirbaeva@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада оң педагогикалық тәжірибені енгізудің теориялық негіздерін анықтау мақсатында екі елдің – Финляндия мен Қазақстанның білім беру жүйелеріне салыстырмалы талдау жүргізіледі. Зерттеудің басты мақсаты – екі елдің білім беру жүйелеріне салыстырмалы талдау жүргізу. Мақалада білім беру жүйелерінің деңгейлері сипатталған, сонымен қатар оқытудың әртүрлі деңгейлеріндегі оқу тәжірибесінің ерекшеліктері сипатталған. Мақалада авторлар даму деңгейіне әсер ете алатын оң сәттерді анықтау үшін екі елдің білім беруді ұйымдастырудың жалпы әдістерін талдайды. Авторлар фин білім беру жүйесінің жетістіктері негізінен құрылымдық емес, маңызды сәттерге, атап айтқанда функционалды сауаттылықты қалыптастыруға жалпы бағытталуға байланысты деген қорытындыға келеді.

Зерттеудің негізгі бағыттары Халықаралық зерттеулер қорытындылары бойынша екі ел көрсеткішін салыстыру, екі елдің білім беру жүйесінің құрылымын, мектепте оқыту практикасын сипаттауға бағытталған.

Мақаланың теориялық маңыздылығы Финляндия мен Қазақстанның білім беру жүйесі туралы мәліметтерді салыстырмалы аспектіде жүйелендірумен негізделген. Практикалық маңыздылық екі елдің тәжірибесіндегі оң үрдістерді анықтауға мүмкіндік береді, бұл ғылыми қоғамдастыққа деректерді білім беру салаларын дамыту және жақсарту үшін пайдалануға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістемесі – Н.Ханс, г.Ноа, Б.Холмс, а. н. Джуринский, М. Дэбесса және т.б. компаративистерінің еңбектері. Авторлар негізінен білім беру жүйелерін салыстыру үшін қолданылатын салыстырмалы әдісті қолданды.

Түйінді сөздер: білім беру жүйесі, салыстырмалы тәсіл, функционалды сауаттылық, оқыту, әдіс.

A.T. Duisebek¹, R.B. Umirbayeva²

EDUCATIONAL SYSTEMS OF FINLAND AND KAZAKHSTAN IN A COMPARATIVE ASPECT

¹National Academy of Education named after I.Altynsarin, Nur-Sultan, Kazakhstan

²KazNU named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan

E-mail: roza.umirbaeva@mail.ru

Abstract. The article provides a comparative analysis of the educational systems of Finland and Kazakhstan with the definition of the main goals of obtaining a positive pedagogical experience. The article of higher educational systems also describes the features of pedagogical practice at different levels. In the article, the authors analyze the common and different educational organizations in the two countries in order to achieve positive aspects that can be used at the development level. The authors come to the conclusion that the success of the Finnish education system is mainly due not to structural, but to content aspects, namely, the general focus on the formation of functional literacy.

The theoretical significance of the article is specified by the systematization of information of the educational system of Finland and Kazakhstan in a comparative aspect. The practical significance allows us to detect positive trends in the practices of the two countries, allowing the scientific community to use the data for the development and improvement of educational areas.

The research methodology includes the works of N. Hans, G. Noah, B. Holmes, A. N. Dzhurinsky, M. Debess and other comparativists. The authors mainly used the comparative method to evaluate the educational systems. As a result, conclusions are drawn, showing the main factors for the success of education are early professionalization and functional orientation.

The aim of the study was to compare educational practices in Finland and Kazakhstan. The main areas of study are aimed at comparing the rankings of countries based on the results of international studies, at describing the structure of the educational system of the two countries, and at the practice of schooling.

Key words: educational system, comparative approach, functional literacy, teaching, method.

IRSTI 14.01.01

M. L. ANAFINOVA

*L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Nur-Sultan, Kazakhstan.
e-mail: mad-anafinova@mail.ru*

COMPUTER TERMS DEVELOPMENT AND A LANGUAGE WORLDVIEW

Abstract. *The article deals with the analysis of computer terminology from the cognitive perspective. The computer view of the world is one of the professional representations of the world that exists in the minds of computer language speakers, recreated through professional interpretative analysis of information about the conceptualization and categorization of the computer world through social factors. The study presents the English borrowings and their corresponding equivalents in both Kazakh and Russian; professionalisms, jargons, slang words. The origin of the computer domain terms is provided.*

Keywords: *linguistics, computer, terminology, term, cognitive, Kazakh, semantics, worldview*

INTRODUCTION

There are different contemporary branches of linguistics which emphasize the topical issues of language position in the modern society. Linguistics is an organizing methodological principle to cultural base. All linguistic phenomena take their beginning from the speakers' communication of the particular language. A person builds his/her own "world" under the influence of linguistics, its systems and units.

This survey focused on the factor that developing language systems due to the paradigms in science, study, technology, society and politics make appear the new terms and notions in a wide range. This process means that the vocabulary of the language of the new accelerated period develops by being replenished with new words and terms, while the formation development of new lexical elements is semantically slow (similar data for the Russian and Kazakh languages) [1, p. 88].

According to the cognitive aspect of computer terminological system, it reflects that in the human mind the world is reflected through a cognitive structure, which every professional community has its cognitive structure and the result of mental activity. The concept is an integral ideal content of varying degrees of brightness and clarity, reflecting a person's knowledge about the facts of material and spiritual being.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE STUDY

From the perspectives of computer terminology, the rapid development of new technology as the need of people emerge the appearance of new terms for the machine-engineering tools. Moreover, to investigate the terminological system from the point of linguistic worldview and to determine its cognitive aspect in the language with the help of internal mechanisms of the formation of computer

terminology and create on their bases a conceptual model of this subject area. Language as a means of communication reflects different factors that build up a language worldview. The scientific work focuses on the changes of language vocabulary and will investigate its changing processes.

The terminology may have a national feature, because the principles of its formation are associated with the peculiarities of its cultural principle. As a complex mental education, the concept of “computer” reveals signs of a concept-presentation and a concept frame. The concept of a frame can be used to show not a plane but a three-dimensional representation of knowledge. The concept of “computer” when viewed from above “from the top” corresponds to the concept of a type of mental picture with a field structure and when viewed from the inside has a frame structure.

According to general statistics, the total number of neologisms through transformation process in modern languages accounts for no more that 15 %. For the Kazakh language, these above mentioned factors and linguistic changes appeared due to the Independence of the country, the development of the language as a self-language which owns its language system. These so-called factors are out of linguistic features which can be named as an extra-linguistic factor. This means that there is no attitude of the linguistic phenomenon to the paradigm in the country, but there is a big influence on a language structure change. That’s why it is assumed that neologisms can appear in the language in various ways: with the help of “artificial” words according to its specific meaning and the second way is new-word building process. The last one is more close to term-forming process and the computer terminology system itself, because there is always a need of

creating a new name for absolutely a new object. One more well known method of new words in the language is borrowing. There is an emergence in the semantic structure if a word of a new lexical-semantic phenomenon.

METHODOLOGY

The main methodology of research goes along with one of the most important representation of anthropocentric paradigm - cognitive approach to language analyses as well as special language teaching. Teaching professional vocabulary rooted in understanding of the process of development and functions of new special vocabulary. One of the main methods applied in the article is integrative methods of lingua-cognitive analysis. According to our research work the theoretical and methodological bases include the works of following scholars: Crystal D., Wuster E., Maria T. Cabre, Colburn T.R., Shute G.M. and the most significant representatives of Kazakh and Russian schools are Aitbaev O., Kaliuly B., V.A., Kurmanbayuli Sh., Grinev S.V., V.M. Leichik, Reformatskiy A.A., Khaidarov A., Golovin B.N., etc..

Semantic neologism or new semantic word is a new lexical-semantic item of the previously known lexical unit, which is in the relationship between semantic communication and so-called semantic neologism. The particular approach to term-building system is close to Kazakh language terminological base, because there are new notions due to the fact appearing new terms in the Language. While translating the transferred term into the Kazakh language, there are some national and cultural specific features which make the semantic neologism appear in the language.

Transformations in linguistics and computer terminology may occur in two ways: transformation of terms

morphologically and transformation of computer terms semantically. Thus in the survey integrative methods of lingua-cognitive analysis of terms were applied. The prerequisites for the development of cognitive linguistics and concept in Kazakhstan were in the main representatives' works of Kazakhstan linguistic science Baitursynov A., Zhubanov K., Amanzholov K., Zhanpeisova E.N., Kaydarova A.T., Kopylenko M.M., Suleimenova E.D., Syzdykova R.G., Duisekova K.K. Actually, transformations occur due to the contradictions between the need for nomination and the existing lexical potential, between the development of the conceptual framework and the limitations of the lexical system.

RESULTS

Semantic neologism as an approach to define the structure of new terms that serves to translate or explain existing lexical units of the particular language. In computer terminology, there are comparative studies conducted on the basis of new terms differentiating from business terminology. In order to distinguish a remarkable frame between them, the researcher has to investigate the history of appearance and building process of the term. To support with examples, the term "scanner" is translated into Russian equally pronounced «сканер», but there is no Kazakh concrete translation due to the absence of concrete and accurate description of function of computer equipment. While searching this item in the computer vocabulary, there is an explanation which tends to be an analogue of the particular term «радиозотоптық диагностикаға арналған құрылғы». The same computer equipment "printer" is translated into Kazakh «баспа құрылғысы», of which there is no translation in one word as a noun. That's why while translating the particular term into the

language there is added a word "device" – «құрылғы» that supports and preserves the initial meaning of the term. Some examples of this word category are eng. "charger" – kaz. «қуаттау құрылғысы», eng. "recording device" – kaz. «жазу құрылғысы», eng. "software" – kaz. «бағдарлама жасақтамасы», eng. "malware" – kaz. «зиян келтіргіш бағдарлама», eng. "media" – kaz. «баспа құралы», eng. "cache" – kaz. «жадыда сақтау», eng. "Internet access" – kaz. «ғаламторға кіруге рұқсат», eng. "access" – kaz. «рұқсат», eng. "address" – kaz. «мекен-жай», eng. "digital address" – kaz. «цифрлы мекен-жай», eng. "WiFi" – kaz. «сымсыз байланыс», eng. "cookie" – kaz. «сайттың шағын файл деректері», eng. "hacker" – kaz. «сайт бұзішы», eng. "tagline" – kaz. «белгі қатары», eng. "streamer" – kaz. «мәліметті магниттік таспада сақтау құрылғысы», eng. "carphone device" – kaz. «көліктік құрылғы», "scratch" – kaz. «код жазу тілі», etc.

There are some categories of words where the computer tools' names are translated literally and have preserved the direct meaning. This category of building terms in a new language reflects the rich vocabulary of the targeted language and refers to original form of the term. Nevertheless, there can be noticed the specific system of the language, of which the formation process does not meet the transforming features of new term forming process. A set of principles of the language system identifies the new notion in the particular language by its usage area and meaning based on different purposes. If to provide with some examples, the next computer based terms can serve as evidences: "data" – «дерекқор», "homepage" – «басқы бет», "smartphone" – «ақылды телефон», "electronic telecommunication" – «электрондық телебайланыс», "fingerprint" – «саусақ танығыш».

The particular way of term-forming process can be provided with the machine-engineering term “Xerox”. In order to be concise, let us consider the history of the appearance of the term. In the first half of the XX century, particularly in 1938, 32-year-old American copyright lawyer, Carlson Chester, invented an “electro-photography” machine. According to Internet statistics, nowadays there are 8,600 patents in the world that belong to Xerox. Carlson Chester gave to his technical innovation and new invention, computer-managing tool, the name “Xerox” (from Gr. Xeros – dry + grapho – write), which described as following ; “the technology of transferring an image using a photosensitive semiconductor and dye powder to produce on a paper or other material” [2].

To be precise, the process of birth of Xerox was invented and named by Carlson Chester, the discoverer of the computer equipment. Absolutely new term and notion carries out its real and initial origin, which is contradict to the notion of this so-called term in Kazakh language. The translation from original language, English, into Kazakh language is «көшірме» which does not refer to the specific name of the tool. In contrast, this translation and the name of this computer device in Kazakh language explains the function of the tool. From the linguistic point of view, the given name in Kazakh language is quite far morphologically and semantically which reflect building process and original meaning respectively.

Another computer term of this word category is rus. “Pascal” (Паскаль). Pascal is one of the most famous programming language that is used to teach and educate the specialty “Programming” in high schools and universities. The term is named after the French mathematician, writer, physicist and philosopher Blaise Pascal who created a mechanical

machine that assembles two numbers [3, p.280]. While the term “Xerox” is being categorized as a translating the computer term, the term Pascal is considered to be a professional word. Pascal in comparison with Xerox has preserved its originality, which is translated without any change into Russian and Kazakh languages.

Unlike general vocabulary words, terms are considered to unambiguous in the language. In this case, term building process can occur different changing processes from beginning as a word till the motivated form of the term. From linguistic point of view, the phenomenon carries out the characteristic and frequently specific features of the transformation process. Terms, which are used in a changed from compared to initial original form can have its own usage form. However, they are not slang words yet, but already carry a certain expressive function. Let us consider some slangs in two languages, English and Russian language, because in Kazakh language there are computer slang word on computer terminology formed under the direct influence of Russian language: “proggy” – computer program, “avatar” – picture, “addy” – address, “h4x” – hacks, “n00b” – new user, “afk” – away from keyboard, «комп» – компьютер, «винт» – винчестер, «клава» – клавиатура, «струйник» – струйный принтер, «оперативная память» – оперативка, «айди» – идентификатор, «айтишник» – IT маманы, «глючить» – қатемен жұмыс, «голова» – процессор, etc. The given examples are supported and explained by their “decryption” and real meanings, because they are clear to understand at once. In comparison with jargons, professional jargons, they are created by a user not within certain communicators like professional specialists who does computer science.

Professional jargon is a set of simplified words to denote concepts or terms that

are used by people of a certain profession including information technology specialists. Let us provide the statement with some examples: “softy, sys-frog, system jog – programmer”, “ironmonger – electronic engineer”, “wirehead – сетевик”, “doco – a man who is typing”, “pain in the internet – a conflict man in the net”, “script kiddie – inexperienced hacker”, “hung, wedged, tanked, off the trolley – mean the system out of work”, “scanno – error of the scanner”, “mouso – error in the mouse”, “steampowered iron – old reliable device”, “tired iron – old device”, «Альфа-версия – дайын болмаған программа», «баг - программадағы қате», «батон - тақтайшадағы пәрмен», «даунлоад – жүктеу», «девайс – құрылғы», «джипег – графикалық файл», «камень – процессор», «компач – қатқыл диск». The selected computer terms are popular-used terms on a professional purpose by computer specialists. Their meanings and “decryption” or explanation can be understandable only for them because they are authors of their own words that are given to machine-managing tools, systems, operations and functions.

Jargon is close to slang words, which owns additional function. A distinctive feature of slang is its secondary function compared to jargon, which draws its base primarily from social-group and social-professional jargons. There is a great deal with the perception of the computer terminology due to the different social factors and usage fields. Under the influence of these causes, there may appear borrowing, which is achieved in the metaphorical thinking of new appeared term units.

It should be noted that there is a distinctive outline in distinguishing between the concepts of computer specialists and people who cope with computer problems. There is a sublanguage with computer terms, which

can be explained with its additional information. Computer specialists are people with appropriate technical education and their work is related to computers and their field of application. Computer jargons are created by their ability of professionalism. Moreover, there are a huge amount of people who simply passionate about computers. They create their own community, which have become widespread from the Internet “birth”. They do not necessarily have special education or work in the field of information and communication technologies. That’s why there is a set of associations about this community which comes up “a hacker”. Eric Raymond, one of the creators of the Jargon File computer dictionary says about the hacker subculture: “Hacker culture is actually a network set of subcultures that are more or less aware of their experience, origin and values. This culture has its own myths, heroes, sayings, jokes, taboos, etc. Actually, to some extent, hackers are very creative people of whom the culture is unusually rich. They haven’t existed for 50 years yet” [4].

Computer-based and electronic communication tools that connect hackers are flexible. As a result, there is a remarkable and unique case of intense and rapid linguistic evolution. In Russian, the word “hacker” has a rather negative connotation, although the original meaning of the English language does not carry a negative meaning. Jargon file, an English language dictionary of computer jargon, gives the following definition of the term “hacker”: “A person who enjoys learning the details of the computer and its programming. They learn how to improve the capabilities of a computer system, as opposed to a user who is not interested in such details. The term hacker also means to belong to the worldwide network community. They must be intellectual professionalisms” [5].

However, the material of the survey conducted makes it possible to summarize that at the beginning of the 21stc. the development of semantic structure of new lexical elements, terms and words has intensified due to the above mentioned factors about technology development and contemporary society. Therefore, it would not be quite true to say that there are no difficulties while creating the systemic frame of the language, because there are still issues that should be investigated and revealed. These types of language include Kazakh language mostly and Russian language too, but partially. That's why they can be characterized by great complexity.

Researchers emphasize that the formation of new LSWs or LSTs (lexical-semantic words/terms) occurs not only through well known linguistic phenomenon processes like metaphorical, metonymic transformations, semantic shift, expansion or narrowing of the meaning, but also under the influence of morphological word formation or on the basis of the semantics of foreign language words through borrowing processes in the originality.

The following classification is characterized by the formation of a new meaning of the word by means of semantic changes that occur or have occurred in foreign language lexical units. There is a unity of the polysemic word is preserved as long as its lexical-semantic variants are connected by one common semantic agreement. According to the discussed studies in theoretical framework, there is an established semantic connection between new meanings of the word, which were formed under the influence of the semantics of a foreign language lexeme and the old meaning of the word.

It should be noted the emergence of such new word meanings can be systematized as following:

1) new meanings that were formed morphologically and which own the same meaning with the previous original meaning of the word including their generating bases;

2) new meanings have formed by the semantic and morphological methods;

3) new meanings that appeared in the case of borrowings in the language.

For instance, the originality of the computer term in German language “brennen” which is translated into Kazakh «күйдіру», into Russian «жечь» and, at last, into English language as “to burn”. This word had owned its status as a computer term in the 90s of the XX century in German language in a limited range. From the instant way of thinking, this very concept seems to be just a word. However, if to look at it from the computer terminological perspectives, there is a specific concept of the term usage properly. The terminological concept of the very notion means «көшіру» (ақпаратты қатқыл дискіге) and «жазу» (қатқыл дисіні) in Kazakh language, «копировать» (информацию на жесткий диск) and «записать» (компакт-диск) in Russian language and “to copy” (information to the floppy disc) and “to record” (the compact disc) in English language. According to the provided information with its details it is clear that the meaning of the verb “brennen” characterizes two functions: the user can create a new video or audio using a recorder and the next one is – a sound recorder.

Thus, while considering the syntactic subject of comparison, it is proved that a common information is necessity as an attribute. It is considered to be a quality that combines it with the word. For example, a sound quality: eng. “ping” (jerkysound), rus. «пинг-программа» (используется слово-уточнение при адаптации на ПЯ), kaz. «пинг-бағдарлама» refer to its definition and specific

characters and functions of the program. Thus, it is obvious to say that it is a program used to check access, to transmit a special signal to the addressee and wait for a response. An example for a size quality: eng. depth buffer (a buffer is a computer memory area for temporary data storage) and rus. «буфер глубины» (буфер для глубины трехмерной графической подсистемы, буфер – это область памяти компьютера для временного хранения данных, kaz. «буфер, дәнекер» has the same function and definition of Russian language. The quality of quantity: eng. “mass storage” (a device for storage of extra large capacity), rus. «запоминающее устройство (ЗУ) сверхбольшой емкости» (lit. «огромное хранилище») and kaz. «көлемді жады» (ауқымды көлемді есте сақтау құрылғысы). A quality of color: eng. “Bluetooth” (blue – colour, tooth – the part of body), rus. «блютус» (программа, которая обеспечивает беспроводной обмен информацией) and kaz. «блютус» (сымсыз ақпарат алмасуды қамтамасыз ететін құрылғы).

Actually, the etymology of the computer term “Bluetooth” itself has Danish roots “Blátand”, which means “Blue-Toothed” [4]. The well-known Danish King Harald I of Blue-Toothed, who lived about a thousand years ago. He had a front dark tooth. During his governing, he united the hostile Danish tribes into a single kingdom. It means that the computer device Bluetooth connects and communicates two devices: combines them into one universal standard. Moreover, the first part of the word “blá” in modern languages has the meaning “blue”, despite the particular word could be translated as “black” during the Viking period.

T.R. Colburn and G.M. Shute assume that “the use of metaphor can help attain the abstraction objective in computer science in a way that further distinguishes computer science from mathematics.

Progress in computer science is facilitated by the hiding of complexity through increasingly higher level abstractions, and many such abstractions begin their lives as metaphors” [6, p.533].

There are examples of metaphorical transfers in computer terms:

1. an anthropomorphic metaphor, which is based on a comparison a comparison of an inanimate object with a person. For example, eng. “loader”, rus. «загрузчик» (программа, которая «загружает» страницы), kaz. «жүктегіш» (желідегі беттерді ашатын программа), eng. “process running”, rus. literally «ход процесса», kaz. «үрдістің, процестің жүруі», eng. “handler”, rus. «обработчик», kaz. «ретке келтіруші программа»;

2. animal metaphor based on a comparison with an animal, for example, eng. “virus attack”, rus. «вирусная атака» (заряжение компьютера вирусами, целью которых является сбой работы компьютера), kaz. «вирустар шабуылы», eng. “virus protection”, rus. «антивирусная защита», kaz. «вирусқа қарсы қорғау»/«антивирустық қорғау»;

3. floristic metaphor referred to a comparison with a plant and its parts [7, p. 58]: eng. “root”(a root is as an initial form of algorithm in a computer system), rus. «корень»(элемент компьютерной иерархии, из которого происходят все элементы) and kaz. «түптамыр» (компьютер иерархиясының басқа элементтер бастау алатын бастапқы негізі»;

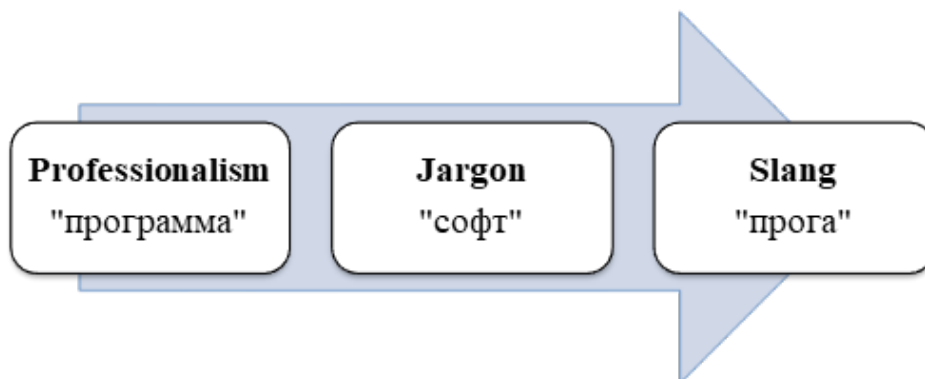
4. the subject metaphor, which gives the phenomenon that refers to the properties of an object. For instance, eng. “dark fiber”, rus. «темное волокно», kaz. «қара байланыс жібі» - a method for transmitting information over a long distance using a wired electromagnetic cable;

5. spatial metaphor or the metaphor of space is aimed at comparing with some part or dimension of space: for example, eng. “data bank”, rus. «банк дан-

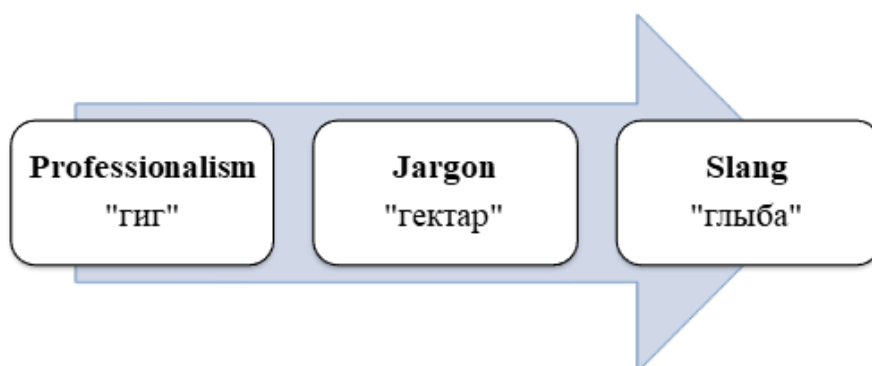
ных»,kaz. «дерекқор жинағы» - a set of data information about one subject area. Eng. “namespace”, rus. «пространство имен»,kaz. «есімдер кеңістігі».

This method of making a new notion as a term in a new language is implementing semantic features of the linguistic perspective. There are some examples: eng. “blockchain”- rus. and kaz. «блокчейн»,eng. “cartridge” - rus. and kaz. «картридж»,eng. “computer” – rus. and kaz. «компьютер», eng. “display” – rus. and kaz. «дисплей»,eng. “post” – rus.

and kaz. «пост»,eng. “player” – rus. and kaz. «плеер»,eng. “disc” – rus. and kaz. «диск», eng. “mobile” – rus. and kaz. «мобильный», eng. “camera” – rus. and kaz. «камера»,eng. “processor” – rus. and kaz. «процессор», eng. “anti-virus” –«антивирус», eng. “hashtag”– rus. and kaz. «хештер», eng. “tag” – rus. and kaz. «тег»,etc. This category of computer terms tends to be internationalisms. The position of international words fulfills the language with new LUs or TUs due to the scientific and technological innovations.

Pic. 1 Transformation process of computer term “software”

Pic. 2 Transformation process of computer term “gigabyte”

The examples are demonstrated in two languages, English and Russian, because there is no original professional, jargon and slang terms based on national specific linguistic features. It should be noted that there is a kind of issue in term formation processes related to extra-

linguistic factors. From different points of view based on CT as a conceptual phenomenon can be applied differently in subject field semantically and lexically. Let us provide with some additional example in order to be explained clearly: “to juke” and “MySQL” [6]. “To juke” is rus.

«играть с противником», kaz. «қарсыласпен ойнау» which is considered to be only a slang word «стрейфиться» proliferated among young video players. “MySQL” is rus. «система управления базами данных» and kaz. «дерекқорды басқару жүйесі» which serves to be as a slang word rus. «мускул». These linguistic units are selected by certain groups and subgroups for their “own language” of which meaning is understandable only for them. There is absence of professional and jargon words of some terms, because they are not created yet.

CONCLUSION

The emergence of new English terms including computer terms and the necessity for their translation and parallel appearance of slang words make influence on linguistic worldview. The audience and expansion of the age range of computer users are constantly changing and increasing. This leads to the appearance of a great number of borrowings and new words that need to be translated, systematized and adapted by their users. On the other hand, there is a problem of rapid obsolescence of these terms because of unmotivated quality. The relation with the continuous updating of the information and communication field transmits as much information as possible by referring to various word-formation approaches that simplify conceptual aspects and perception of words. This very issue makes a problem in the language system. It complicates the structure of words and terms, and there will be some difficulties in the process of systematization.

To conclude, the terms serve as specialized, restrictive designations characteristic and specific to a certain field of objects, phenomena, concept and their relations. Unlike the general vocabulary of the language, which is often ambiguous and contain emotional connotation, the scope of the term is unique and well-organized structurally. A term as well as computer term dealing with the human cognition, mental ability may have diversity of subject field including professional purpose aimed at narrow subgroup of specialists.

In this regard, the influence of ethnolinguistic and cognitive aspects on the perception of computer terminology was considered from different points of view and resulted in national specific characteristics of a language. The cognitive aspect of computer terminological system is reflected in the human mind, that's why the world is represented through a cognitive structure, where every community owns its cognitive structure and the result of mental activity. While thinking over a term a set of associations come to human's mind about a certain computer notion. He/she relates the term with already known terms and combines with existed notions and concepts mentally. It is a mental ability that makes the human's mind understand the term and reveal its meaning in a limited range based on background, knowledge and experience. This is one of the most complex tasks, but without its solution it is impossible to compile viable term dictionaries in any language as well as our Kazakh language.

REFERENCES

1. Котелова Н.З. *Проект словаря новых слов русского языка*. Л.: Наука, 1982. – С. 88.
2. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. *Энциклопедический словарь. Современная версия*. – М., 2003.
3. Колисниченко Д.Н. *«Англо-русский толковый словарь компьютерных терминов»* // Изд. 3.– СПб.: Наука и техника, 2009.– С. 280.

4. Raymond, Eric. "Jargon File: The New Hacker's Dictionary, ver. 4.3.3". URL: <http://catb.org/~esr/jargon/html/frames.html> (дата обращения: 03.12.2018).

5. Словарь компьютерных терминов и Интернет-сленга [Электронный ресурс].– URL: <https://www.proacton.ru/about-internet/terms-glossary> (дата обращения: 24.01.2020).

6. T.R. Colburn, G.M. Shute. *Metaphor in computer. Journal of Applied Logic* 6 (2008) 526–533. Contents lists available at Science Direct *Journal of Applied Logic* www.elsevier.com/locate/jal science. Department of Computer Science, University of Minnesota, Duluth, MN, USA article info abstract Article history: Available online 25 September 2008.

7. "Cambridge Dictionary" Online dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/usb>

М. Л. Анафинова

КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕРМИНДЕРДІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ ТІЛДІК ДҮНИЕТАНЫМ

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан.

e-mail: mad-anafinova@mail.ru

Аңдатпа. Мақала компьютерлік терминологияны танымдық тұрғыдан талдауға арналған. Элемнің компьютерлік бейнесі-бұл әлеуметтік факторлардың көмегімен компьютерлік әлемді концептуализациялау және санаттау туралы ақпаратты кәсіби интерпретациялық талдау арқылы қалпына келтірілген компьютерлік тілдің спикерлерінің санасында болатын әлем туралы кәсіби идеялардың бірі. Зерттеуде ағылшын қарыздары және олардың тиісті баламалары қазақ және орыс тілдерінде ұсынылған; кәсібилік, жаргон, жаргон сөздер. Компьютерлік Домен терминдерінің шығу тегі көрсетілген.

Түйін сөздер: лингвистика, компьютер, терминология, термин, когнитивті, қазақ тілі, семантика, дүниетаным

М. Л. Анафинова

РАЗВИТИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕРМИНОВ И ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,

г. Нур-Султан, Казахстан.

e-mail: mad-anafinova@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена анализу компьютерной терминологии с когнитивной точки зрения. Цифровая картина мира - это одно из профессиональных представлений о мире, которое существует в сознании носителей компьютерного языка, воссозданное посредством профессионального интерпретационного анализа информации о концептуализации и категоризации компьютерного мира с помощью социальных факторов. В исследовании представлены английские заимствования и их соответствующие эквиваленты как в казахском, так и в русском языках; профессионализмы, жаргоны, жаргонные слова. Указывается происхождение терминов компьютерного домена.

Ключевые слова: лингвистика, компьютер, терминология, термин, когнитивный, казахский язык, семантика, мировоззрение

ГРНТИ 14.09.03

Т.Т. ЕСПЕНОВА, Қ.Е. ТАУЕНОВ*Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы**Алматы қ., Қазақстан Республикасы**e-mail: tolkyn_espnova@mail.ru, ktauenov@mail.ru*

ҚАЗАН ТӨҢКЕРІСІНЕН KEЙІНГІ ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Аңдатпа. Мақалада Қазан төңкерісінен кейінгі жылдары қазақ даласында ана тілін оқыту үдерісінің барысы сипатталған. Қазақ даласында оқу-ағарту ісіне ХІХ ғасырда өз үлестерін қосқан Ы. Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаевтың бастамалары ХІХ ғасырдың І жартысында өз жалғасын тауып, жаңа буын өкілдерінің әдіскерлік қызметіне ұласты.

Мақала авторлары қазақ ағартушылары мен қазақ тілін оқыту әдістемесін зерттеушілер туралы ғалымдардың еңбектерін зерттеді. Жұмыстарды талдау соғысқа дейінгі және соғыстан кейінгі жылдары Қазақстандағы білім беру ісінің даму жолын жүйелендіруге мүмкіндік берді. Атқарылған жұмыстардың нәтижесінде Қазан төңкерісінен кейін қазақ тілін оқыту әдістемесінің қалыптасуы мен дамуы туралы қызықты және негізделген тұжырымдар жасалды. Қойылған мақсатқа жету үшін тіл білімі мен жеке тұлғалардың еңбегіне қатысты әдебиетке теориялық талдау жүргізілді, ғалымдардың педагогикалық тәжірибесі зерделенді және жинақталды.

Мектеп мұғалімдеріне арналып жазылған әдістемелік құралдар, оқушыларға арналған оқулықтар тіл білімі мамандарының жеке оқытушылық тәжірибесі негізінде жарық көрді. Сондықтан мақалада ұсынылған әдіскер ғалымдардың еңбектері қазақ тіл білімінің бастауында тұрған құнды еңбектер. Бұл жұмыстар тіл білімінің ғылыми негізін қалауға, ана тілін меңгертудің теориясын қалыптастыруға, жеке тұлға тәрбиесіне арналған.

Мақалада тіл білімінің қалыптасып дамуына үлес қосқан авторлардың кейбір еңбектері талданып, ондағы оқу әдісін қолдану жолдары берілген. Әр сабақтың әдісін жазумен айналысқан ғалымдар құнды әдістемелік құралдарды жарыққа шығарды. Бүгінгі таңда бұл еңбектер қазақ тілі әдістемесінің қайнар көзі. Қазақ тілі әдіснамасының дамуына елеулі үлес қосқан әдіскер-ғалымдардың еңбектерін зерттеп, есімдерін болашақ ұрпақ үшін сақтау, ұлықтау ғылыми мақаланың пәніне айналды.

Түйін сөздер: қазақ тілі, әдістеме, ағартушылық, тіл білімі, қазақ тілі оқулықтары, педагогика.

КІРІСПЕ

Қазақ тілі – Каспийден Алтайға дейін кең даланы алып жатқан, ұлы көшпелі тайпалардың мұрагері, қазақ халқының ана тілі болып табылады. Тіл – мол мұра. Ол – рухани мәдениеттің кілті, адамның дүниетанымының айнасы. Тілі бар халық тарихы мен болашағы бар ел. Тілдің жойылғаны – ұлттың жойылғаны. Сондықтан, өзін ел азаматы санайтын әрбір тұлға тіл алдындағы парызын жіті түсініп, орындауы тиіс.

Қазақ тілі әдемі және бай тіл. Оған дәлел қазақ фольклорының аса құнды қазыналары. Осы тілді меңгерту ісіне өмір жолын арнаған қазақ даласының ірі тұлғаларын әрбір азамат білуі қажет. Әлеуметтену үдерісінде жетекші фактор рөлін атқаратын тіл үнемі дамып отырады. Ғылымның әрбір саласына ену арқылы сөздік қорын толықтырады. Бай қазақ тілі ғасырлар қойнауынан бастау алып, өлшеусіз әлеуметтік құндылыққа айналды.

Қазіргі таңда қазақ тілінде 12 миллионға жуық адам еркін тілдеседі. Тілдің кең етек жаюы елдің болашағына тікелей әсер етеді. Өйткені өркениеттің дамуының негізі білім мен ғылым деп айтатын болсақ, ол білім мен ғылымның түзілуі тілдің дамуына байланысты. Ұлы тұлғаларға бай қазақ даласы білім ошақтарының да ордасы болған. Дегенмен, патшалық Ресей қарамағында өмір сүрген кезең қазақ тілі дамуының ең күрделі кезеңі болды. Отарлық саясаттың кері ықпалын сезінген қазақ зиялылары ұлы далада қазақ мектептерін ашу жұмысы мен қазақ тілінде оқулықтарды жазуды бастапқыда қолға алған болатын. Уақыт өте келе бұл үдеріске тілді оқыту әдістемесін қалыптастыру жұмыстары да қосылды.

Қазақ даласында ана тілін оқыту үдерісі Ұлы Қазан төңкерісіне дейін басталған болатын. Отарлық саясаттың теріс ықпалын сезінген қазақ даласына оқу-ағарту ісінің үміт шамын жаққан Ыбырай Алтынсарин есімі халық жадында. Педагогиканың негізін қалаушы ретінде белгілі Ыбырай Алтынсарин мұрасын зерттеген ғалымдар қатарында Т.Тажимаев, М.Әуезов, А.Ситдықов, Б.Сулейменов, А.Дербисалин, Б. Казиханова, К. Уразбеков, Г.Балғымбаев та болды. Ғалымдардың еңбектерінің арқасында Қазан төңкерісіне дейін белгісіз болған ұлы педагог мұрасы зерттеліп, зерделенді. Қазақ даласындағы оқу-ағарту ісіне қатысты ізденісті қай кезде болмасын Ы.Алтынсариннен бастау заңдылық. Қазақ тілін халықтың толық меңгеруін көздеген ұлы ұстаз оның ғылыми негізде құрулуына баса назар аударды. Жаппай сауатсыздықты мектептер ашу арқылы жоюды көздеген ағартушы-педагог, бұл қызметімен қатар кітап жазу ісін де қолға алған болатын. Мұғалімдерге әдістемелік құралдар мен оқушыларға арналған тіл құралдары халықтың білімін арттырды. «Қазақ хрестоматиясының авторы» (1879, 1906) оқыту үдерісінің бірыңғай жүйе мен мағынаға бағынуы тиіс деп

білді. Жеңіл тапсырмадан күрделі тапсырмаға көшу арқылы балалардың білімге деген құштарлығын ояту арқылы білімді әрі тәуелсіз ұлт құруды армандады.

Қазақ халқы арасында ағартушылық жұмыстың жүргізілуі ісіне ат салысқан А.Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, С.Жиенбаев, Ж.Аймауытов, Ш. Сарыбаев, И. Ұйықбаев және т.с.с. тіл саласының мамандарына өз ғылыми еңбектерін арнаған Қ. Ә. Шәріпова, З. А. Аксютин, З. Б. Жансипатова, А. Б. Салқынбай сынды ғалымдардың еңбектері негізінде ғылыми-зерттеу жұмысы жүргізіліп, қазақ даласында оқу-ағарту ісінің қалыптасып дамуы сипатталды.

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Зерттеудің мақсаты - қазақ даласындағы ұлы ағартушылардың қызметін, қазақ тілін оқытудың әдістемелік негіздерін зерттеуге қосқан ғалымдардың үлесін жан-жақты зерттеу. Зерттеу міндеттеріне мыналар кіреді:

1. Қазақ даласындағы ағартушылық қызметтің дамуына теориялық зерттеу жүргізу;
2. Білім беруді және қазақ тілін дамыту ісіне өз үлесін қосқан әрбір ағартушы-ғалымның қызметін зерделеу және сипаттау;
3. Қазақстандық баспаларда жарық көрген еңбектердегі деректерді өңдеу, жүйелеу, талдау.

ӘДІСНАМАСЫ

Мақала авторлары қазақ ағартушылары мен қазақ тілін оқыту әдістемесін зерттеушілер туралы ғалымдардың еңбектерін зерттеді. Жұмыстарды талдау соғысқа дейінгі және соғыстан кейінгі жылдары Қазақстандағы білім беру ісінің даму жолын жүйелендіруге мүмкіндік берді. Атқарылған жұмыстардың нәтижесінде Қазан төңкерісінен кейін қазақ тілін оқыту әдістемесінің қалыптасуы мен дамуы туралы қызықты және негізделген тұжырымдар жасалды. Қойылған мақсатқа жету үшін тіл білімі мен

жеке тұлғалардың еңбегіне қатысты әдебиетке теориялық талдау жүргізілді, ғалымдардың педагогикалық тәжірибесі зерделенді және жинақталды.

НӘТИЖЕЛЕРІ

Кеңес дәуірінде қазақ тіл білімін қалыптастыру жұмыстары жүйелі жүргізілді. Деңгей-деңгейге бөлінген қазақ тілін халық арасында ғылыми тұрғыда негіздеп оқыту жұмыстары бүгінгі күні де өз өзектілігін жоғалтқан емес. Бір ғасыр бұрын тілді шапшаң меңгерудің себебін кеңестік биліктің саясатымен байланыстырса, бүгінгі күні жаһанданудың әсерімен байланыстырады.

Тілдің әртүрлі салаларын зерттейтін қазақ тіл білімінің қайнар көзі грамматикалық зерттеулер болып табылады. С.С. Жиенбаевтың «Грамматика талдауыш» (1936) еңбегі осы зерттеулердің бастауында тұр. Дегенмен, қазақ тілінің ғылым ретінде қалыптасуына тікелей әсер еткен Алаш зиялылары екені дәлелдеуді қажет етпейтін жайт. Қазақ халқының тілі мен тағдырына жанашырлық танытқан, оның санасының оянуына үндеу тастаған тұлғалардың бірі Ахмет Байтұрсынұлы болды. Ұлы ұстаздың «Баяншы» (1912), «Оқу құралы», «Тіл құрал» еңбектерінің қазақ тіл білімінде алатын орны ерекше. Терминдер қалыптастыру ісіне ерекше көңіл бөлген А.Байтұрсынұлы, осы уақытқа дейін мектептерде қолданылып жүрген бастауыш, баяндауыш, етістік және т.с.с. атауларының авторы. Мектеп қабырғасында қазақ тілін пән ретінде оқытуға қажетті оқулықтарды жазумен айналысқан ғалым, тіл білімінің туын тіккен алып тұлға. «А.Байтұрсынұлының ірі де бірегей әдіскер-педагог ретінде қалыптасуына, әліппе, оқулықтар жазу әдістемесінің бастапқы ғылыми сүрлеуін салуына Ы.Алтынсарин еңбектері, одан кейінгі шыққан әліппелер, оқулықтар, өз тұсындағы орыс тілі әдістемесі, оқулық жасау тәжірибесі мол шапағатын тигізді» [1; 39].

А. Байтұрсынұлының шығармашы-

лығын поэзия, аударма, публицистика және әдебиеттану сияқты төрт негізгі бағытқа бөліп қарастыруға болады. Тіл білімінің әдістемесінің негізін қалаушы ретінде танылған А.Байтұрсынұлы бастауыш білімге білімнің негізін қалыптастыратын орта ретінде көп көңіл бөлген. «Баяншы» еңбегінде ол өзінің 14 жылдық мұғалімдік тәжірибесін қолдану арқылы балаларға әріптерді, сөздерді меңгерудің ұтымды әдістерін ұсынған. Онда ол әр әріптің жазылу үлгісімен бірге, айтылып есте қалуына септігін тигізетін қысқа мысалдардың міндетті түрде қолданылу қажеттігін айтқан.

А.Байтұрсынұлы «Қай әдіс жақсы атты» мақаласында тілді меңгерту үдерісінде ең ұтымды әдістің өзі тиімсіз болуы мүмкін, өйткені мәселе тек әдісте ғана емес оқытушының ынтасы мен білімділігінде деген. Әдіскер ғалымның мол мұрасы кейінгі буын ғалымдарының шамшырағы болып, қазақ тілінің бүгінгі күнге дейін халық арасында кеңінен қолданылуының факторы.

«Педагогика» атты монографиялық еңбектің авторы, А.Байтұрсынұлы идеяларының жақтаушысы, оқулықтар мен әдістемелік құралдар авторы Мағжан Жұмабаев отандық білім беру саласының кемшіліктерін педагогикалық қызметі барысында байқап, оны түзету жолында аянбай еңбек еткен тұлғалардың бірі. Өткен уақыт ғалымдары мен өзінің замандастарының еңбектерімен уақытылы танысып отырған М.Жұмабаев заман талабына сай педагогикалық әдістерді өз еңбектерінде ұсынып отырды. Оқытушылар өз қызмет барысында тәжірибелерді батыл қолдану арқылы педагогикалық қызметті ілгерілетулері керек деп санаған. Оның «Педагогика» еңбегі қазақ ұлттық педагогикалық ғылымының іргетасын қалады. Бұл сол кездегі сұраныстарды танытатын ерекше педагогикалық шығарма. Шығарманың негізін семинариядағы мұғалімдердің жұмыстары құрайды» [2; 101].

«Мағжан оқу үдерісінің мәнін жаңа қырынан қарастырды. Жұмабаев – педагог, оның замандастарының, ізбасарларының және ізашарларының ішінен бірінші болып, баланың ішкі әлемін, оның қалауларын, қызығушылықтары мен ұмтылыстарын зерттеу қажеттілігін түсінген. Баланың жеке тұлғасын өзінің педагогикалық тұжырымдамасының ортасына орналастыра отырып, оның айналасында дидактикалық қағидаттар жүйесін құрады» [3; 55]. Аталмыш қағидаттар қатарындағы беріктік қағидаты оқу материалын жүйелі ұсыну арқылы нәтижелі білім көрсеткіштеріне жетумен түсіндіріледі. Мұндай нәтижеге жетуге ең алдымен оқытушы тарапынан көрнекілік құралдардың қолданылуы септігін тигізсе, екіншіден, тілдің мазмұндылығы мен айқындығын оқушыларға жеткізуге оқытушының шығармашылық қабілеті мүмкіндік туғызады.

Өзінің халқы мен елінің дамуы жолында еш аянбаған Мағжан ана тілінің халық арасында оқытылуын барынша қолдады. «Жазылмақ оқу құралдары һәм мектебіміз» (1921) атты мақаласында қазақ тілін оқыту үдерісіндегі қиындықтар мәселесін көтеріп, оқулықтар мен оқу орындарының қажеттілігін ашық жазды.

Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев сынды педагог-ағартушылардың өз оқытушылық тәжірибесімен өзге мұғалімдермен бөлісу арқылы қазақ тілі білімі әдістемесін қалыптастыруға үлес қосқан жарқын тұлғалардың бірі Ж.Аймауытов болды.

Профессор К.Әбдіқалық «Оқу әдістемесі өзімізде жасалған» атты мақаласында жазғандай, «қазақ тілі мен әдебиетінің оқыту әдістемесі ғылыми тарихында ХХ ғасырдың басында әдістемелік еңбек жазған Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытов сынды тұлғаларымыздың орны айрықша... Әдіскер ғалымның шағын әңгімелерді қалай оқыту керектігін болжаммен емес, нақты кесіп, пішіп айтуы

ойланарлық жайт» [4; 6] деп Ж.Аймауытовтың балаларды оқыту барысында қолданған әдістерінің кеңес дәуірінде де, жаңа уақытта да өз өзектілігін жоғалтпағанын тұжырымдап, дәлелдеп жазған.

Халық-ағарту ісінен қызметтік жолын бастаған Ж.Аймауытов білімнің маңыздылығын ескеріп, ана тілін оқытуға, жалпы тіл білімінің әдістемесіне арналған бірқатар еңбектер жазады. Оның «Тәрбие» (1918), «Әдет заңы», «Ана тілін қалай оқыту керек?» (1925) атты мақалалары тіл білімінің ғылыми негізін қалауға, ана тілін меңгерудің теориясын қалыптастыруға, жеке тұлға тәрбиесіне арналған. Қазақ даласында сол уақытта қолдануға лайықты әдістемелердің аз болуын ашып айтқан Жүсіпбек, көршілес Ресей елінде тілді оқыту үдерісінде қолданылатын әдістердің жарамдысын қолдану қажеттігіне назар аудартады. Буын әдісі арқылы халықтың жазу мен сөйлеу дағдысын қалыптастыруға болатынын ғылыми тұрғыда дәлелдейді.

30-шы жылдар қазақ тарихының ең ауыр кезеңі болды. Тоталитарлық режимнің жергілікті халыққа жасаған екі қылмыстық әрекетінің нәтижесінде қазақ деген ұлттың өзінің сақталуы үлкен мәселеге айналды. 30-жылдары қазақ зиялыларының 2 ұрпағы жойылды. Үш миллион халықтың өмірін қиған ашаршылық – «қазақ халқының ұлы қасіретіне» айналды.

Соңау қасіретті көрген халықтың еңсесін көтеріп, болған жайттың қайталанбауына қол жеткізу жолында қазақтың ғалымдары еңбек етті. Бұған қарсы тұрудың жалғыз амалы білімді халық үлесін ұлғайту. Сондықтан да қазақ тілін оқытудың әдістемелік негіздерін зерделеу ары қарай жалғасты. Т.Шонанов, Ш.Х. Сарыбаев, С.Жиенбаев, Ғ.Бегалиев сынды ғалымдардың бірқатары репрессиядан көз жұмған аға буын өкілдерінің еңбегін жалғастырып, ағартушылық туын биікке көтерді.

С.Жиенбаев қазақ тілін оқыту әдісте-

месіне байланысты «Бастауыш мектептегі қазақ тілінің әдісі» (1935), «Үлкендерге хат таныту методикасы» (1938), «Үлкендерге ана тілін оқыту методикасы» (1938), «Бастауыш мектепте кітап оқыту методикасы» (1939), «Қазақ тілінің методикасы» (1941), «Грамматикалық таблицалар» (1942) т.б. сияқты еңбектер жазған [5; 40]. Аталмыш еңбектер бетінде ана тілін меңгерту жолында қолданылатын педагогикалық әдістер, тапсырма барысында берілетін әңгімелермен жұмыс тәсілдері, грамматиканы игерту, тапсырмаларды талдау барысындағы түсіндірмелі оқу әдісін қолдану жолдары берілген.

Септік жалғауларының синтаксистік қызметін балаларға түсіндіруге тырысқан әдіскер-ғалым, жалғаулардың сөз тіркесін қалыптастырудағы орны туралы баяндап, сөздерді байланыстыру мен сөйлем құрастыру айырмашылығын оқушыларға түсіндіру қажеттігі туралы пікір білдіреді. Жалғаулардың қызметін мысал түрінде ашу, олардың сөйлемді құрастырудағы рөлін айқындауға септігін тигізеді дей тұра, балалардың грамматикалық ой-өрісін кеңейтуді мақсат етеді.

Қазақ тілін оқыту әдістемесіне айрықша үлес қосқан Шамғали Сарыбаевтың екі томдық «Қазақ тілі методикасының кейбір мәселелері» (1956, 1959) атты ғылыми-әдістемелік еңбегі тіл білімінің бағасы жетпес мол қазынасы. «Тіл мұғалімдері Ш.Х. Сарыбаевтың осы еңбегі арқылы әр тақырыптағы сабақтарды қалай оқытуды үйренді, оның тиімді үлгісін көрді. Осы еңбекте ғалым тілдегі әр тақырыпты қалай оқытудың үлгісін береді, онда қолданылатын әдіс - тәсілдерді көрсетеді» [6; 44].

Батыс Қазақстан облысының тумасы жастайынан еңбекке қызығушылық танытып, білім жолын қууды мақсат етеді. Ш.Х. Сарыбаев ұстаздық қызметі кезінде жадына түйген тәжірибесін оқулықтар мен оқу құралдарын, ғылыми мақалалар жазу кезінде барынша пайдаланады. Әр

сабақтың әдісін жазумен айналысқан ғалым, бұл әдістерді ұстаздардың қолдануына береді. Мәселен, П дыбысын оқытудың мынадай әдістері бар деп өз еңбегінде тұжырымдайды: бірінші әдіс сұрақ қойып, тапсырма беріп оқыту әдісі. Бұл әдіске орай, балалар еріндерін бір-біріне тигізбей П дыбысын айтуы керек. Мұндай тапсырмадан көңілдері көтерілген балалар, соңында оның мүмкін емес екендігін мойындап, п дыбысының неліктен ерін дыбыс деп аталатындығына тәжірибе арқылы көз жеткізеді. Екінші әдіс – көрсету арқылы оқытуы әдісі. Яғни, өз тәжірибесі арқылы балалардың алдына тұрып бұл дыбыстарды айтып көрсетеді. Сол кезде еріндердің бір-біріне тиетіндігіне назар аударуды сұрайды. Осы тектес әдістердің әр сабаққа дайын күйінде берілуі ұстаздардың уақытын үнемдеп, өз мысалдары мен әдістерін қалыптастыруға жағдай жасайды. Ғалымның «Үлкендер үшін әліппе» (1921), «Сауатсыздықпен күресу жолдары», «Тіл құралды оқытудағы тәжірибелер», «Қазақ мектептеріндегі орыс тілін оқыту жайы», «Бірінші басқыш мектепке арналған әліппе кітабы» (1931), «Екпінді күш. 1-класс үшін әліппе кітабы» (1932), «Ана тілі /бастауыш политехника мектептерінің 3-4 кластары үшін» (1933), «Грамматикалық мағына деген не?», «Төрт етістік (отыр, тұр, жатыр, жүр)», «Қосылып жазылмайтын сөздер», «Емле жүйелері», «Ы, і-нің жазылуы туралы», «Қосымшалардың өзгеруіндегі қайшылық» атты еңбектері қазақ тіл біліміне қосқан үлесінің аз бөлігі ғана.

«Қазақ тілі методикасының кейбір мәселелері» атты кітабында емле мен сөз таптарын меңгерту әдістемесі саты-сатыға бөлініп, мұғалімдерге қиыншылық туғызбай амалымен жазылған. Берілген жаттығуларда, сөздердің немесе сөйлемдердің жеңілдігі тілге балалардың қызығушылығын тудырады. Емле әдістемесі бойынша түсінікті болу үшін кітаптан бір ғана мысал келтіріп өтейік:

«Шекара сияқты сөздерді жазудан қате болмауының себебі – бұл сөздердің (емлесі) жеңіл болғандықтан емес, ...олардың қалай жазылатындығын көп кездестіріп, көз үйір болғандықтан, қол жазып, жаттыққандықтан болып отыр» [7; 7]. Сондықтан ғалым оқушы балалардың көп көріп, қолдары жаттығуы үшін сабақ барысында жаңа сөздермен жұмысты міндетті түрде қолға алу қажеттігін де алға тартады.

Аталған зерттеулер қазақ тілі әдіснамасының дамуына елеулі үлес қосты, алайда отандық лингвистиканың қалыптасу мәселесі әлі де терең зерттеулерді қажет еткен еді. 1957 жыл – тіл білімін дамытудағы маңызды кезең болды. Мектептерде тіл мен әдебиет салаларын оқыту бойынша жұмыстарды ілгерілету мақсатында республикалық кеңес өткізіліп, оның қорытындысы негізінде тіл әдістемесі бойынша жүйелі курс әзірленді. Жоба басында Ы.Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылымдар ғылыми-зерттеу институты тұрды. Институт алға қойылған мақсатты жүзеге асыру жолында бірқатар құнды әдістемелік құралдарды жарыққа шығарды. Осы жұмыстардың авторларының бірі тіл білімінің маманы, Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген мұғалімі (1961) Иманбай Ұйықбаев болды. Әдіскер ғалымның еңбектері сөздерді өзгерту және сөйлемдегі сөздердің тіркесімі туралы ережелер жиынтығына, сөздіктерді құрастыру ісіне арналған. Екінші дүниежүзілік соғыс ардагері И.Ұйықбаев соғыстан оралған соң, тіл саласы бойынша білімін жетілдіру мақсатында Қазақ педагогикалық институтының аспирантурасын тәмамдайды. Тіл әдістемесі бойынша 150-ден астам еңбек жазған ғалым мектеп бағдарламаларының құрастыру жолдарын түсінікті етіп жазып қалдырған.

Иманбай Ұйықбаев «Мектепте қазақ тілін оқыту мәселелері», «Қазақ тілі методикасының очерктері» (1962), «Қазіргі қазақ тіліндегі етістіктің көріністері»,

(1958), «Тіл мәдениетінің кейбір мәселелері» (1969), «Қазақ тілі. 8,9-сыныпқа арналған оқулық» (1997) еңбектерінде грамматикалық талдауға көп көңіл бөлді. Жаттығудың рөлін жетік түсінген маман грамматика мен емлені меңгерудің жеңіл жолдарын іздестіреді. Балалардың қызығушылығын ояту үшін талдауға алынған сөйлемдерді барынша жеңіл етіп алып отырды. Тіл әдістемесі саласында өзінен бұрын еңбек еткен әдіскер-ғалымдардың ізденістерін жоққа шығармай керісінше жалғастырып дамытып отырды. Бұған дәлел ретінде қазақ тілі әдістемесі ісіне мол мұра қалдырған Қ. Басымов, С. Жиенбаев, Ш.Х. Сарыбаевтың биографиясы мен шығармашылығына арналған «Қазақ тілі методикасының библиографиялық көрсеткіші» атты авторлық кітапшасын келтіруге болады.

«Қарасай-Қази» батырлар жырының жинақтаушысы ретінде танылған халық ауыз әдебиеті зерттеушісінің қазақ тілі мен әдебиетіне тигізген пайдасы зор. Бірсыпыра еңбектер авторы атанған ғалым, қазақ тілін оқытудың қыр-сырын толық меңгеріп, онымен өзге мұғалімдермен әдістемелік құралдар арқылы бөлісті. Морфология саласын жан-жақты талдауға арналған еңбектерінде, сөздердің грамматикалық мағыналарын, олардың диахрондық және синхрондық көрінісін қарастырады.

Ұсынылған зерттеулердің көп өлшемділігі мен кеңдігіне қарамастан тілді оқытудың көптеген әдістері әлі де жеткіліксіз зерделенген (олар қосымша қарастыруды қажет етеді). Тіл білімі әдістемесін өз еңбектерінде жетілдірумен айналысқан бірқатар ғалымдар есімі қазақ тілі білімі ғылымында алтын әріппен жазылған. Олардың қатарында Ұлы Отан соғысынан кейінгі уақытта бұл бағытта талмай еңбек еткен Х. Арғынов, Қ. Басымов, Ә. Хасенов, К. Жолымбетов, Ш. Әуелбаев, Д. Әлімжанов, Ы. Маманов, Б. Құлмағамбетова, Б.Кәтенбаева, А. Айғабылов, М. Дүйсебаева бар.

Ұлы Отан соғысынан кейінгі уақытта экономиканы қалпына келтіру мен ғылым саласына басты назардың аударылуы білімге деген талапты күшейтті. Нәтижесінде әртүрлі ғылым салаларының ғылыми-теориялық негізі қайта қарастырылып, даму векторлары айқындалды. Білім мен ғылымның дамуы өз алдына адамды жаңа техникалық құралдармен қаруландырып өндіріс пен білім саласында жоғары нәтиже көрсету мүмкіндігін туғызды. Қазақ тілі кабинеттері қажетті дидактикалық материалдармен қатар, техникалық құралдармен жабдықтылып оқу үдерісінің нәтижелілігіне үлес қосты. Мектептің әр педагогі қажетті әдістемелік құралдармен қаруланып, жетілдіріліген оқу құралдарымен өз пәндерін жүргізді. Бұл оқу құралдарының жетілдірілуіне жоғарыда аталған әдіскер-ғалымдардың қосқан үлесі зор еді.

Сол кезеңде қазақ тілі әдістемесіне арналған мақалалар, оқулықтар немесе әдістемелік құралдар қазіргі таңда әлі күнге дейін пайдаланылып келеді. Мектеп кітапханаларының барлығы ғалымдардың кітаптарымен қамтамасыз етілді.

Құрмалас сөйлемдердің синтаксисін зерттеуге көп көңіл бөлген Х.Арғынов оқушыларға тыныс белгілерінің қолдану ерекшеліктерін ашып көрсетті. Қазақ тілін оқытуға қатысты 15 заңдылықты сипаттаған Х.Арғынов бұл ережелердің тек қана синтаксис пен пунктуацияны меңгертудегі рөліне ғана емес, жалпы қазақ тілін игертудегі мүмкіндіктеріне тоқталған.

Көптеген зерттеулер қазақ тілі әдіснамасының дамуына ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы ғалым-әдіскерлердің еңбектері ғана емес, сонымен қатар, Сталиннен кейінгі дәуір деп аталатын кезең авторларының еңбектері де ықпал еткенін көрсетеді.

Жаңа толқын ғалымдарының қатарына жатқызылған Рақыш Сәтұлы Рақышев

те қазақ тілі әдістемесінің мәселелерін зерттеген. Оның «Қазақ тілі» (1958) кітабы орыс мектептерінде қазақ тілі пәнін оқыту бойынша алғашқы еңбектердің бірі болды. Сөйлеу тілі синтаксисінің ерекшеліктерін зерттеген ғалым, сөз тіркесі, жай сөйлемнің құрылымы, тілдегі норманың қалыптасу жолдарын көрсетіп берген. «Р.С. Әмір өзінің көп жылдық және қажырлы ғылыми-шығармашылық, ғылыми-педагогтік, қоғамдық қызметімен Қазақстан Республикасының тіл саясатын іске асыруға, мемлекеттік тілінің дамуына, мәдени, рухани және зияткерлік әлеуетінің артуына үлкен еңбек сіңірді, қазақ тілінің білім берудің барлық деңгейлері бойынша оқу пәні ретінде жетілуіне, ғылым пәні ретінде дамуына, білім беру жүйесінің жаңаруына, жоғары білімді және жоғары білікті мамандар даярлау сапасын арттыруға аса зор үлес қосты» [8; 6].

Мектеп бағдарламасына арнап жазылған әдістемелік құралдары арқылы Рақыш Сәтұлы ұстаздарды оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, тілін жетілдіріп, өздігінен ізденуіне ынталандырады. Коммуникативті грамматиканың негізін қалаған ғалым, тілдік қатынасты орнату уақытында сөз тіркестеріне шақ, жақ, рай тұрғысынан талдау жасау арқылы оларды қарым-қатынастық нысанға жатқызған.

Қазақ тілінің орфографиясы мен лексика бөлімін зерттеу мәселесіне қатысты еңбектер К. Жолымбетов, Ш. Әуелбаев, А. Айғабыловтың есімдерімен байланысты. «Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту» (1982) және «Қазақ тілін оқыту методикасы» еңбектерінің авторы өзінің педагогикалық тәжірибесі мен тіл саласы бойынша жоғары білімінің арқасында аға буын өкілдері мұра ретінде жазып қалдырған еңбектерін жетілдіріп, жаңа заманауи тапсырмалар мен көрнекіліктермен жабдықтап уақыт талабына сай оқулықтар мен әдістеме құралдарын жарыққа шығарып, әдіскер-ғалым ретінде танылды.

90 жыл бойы қазақ тілі мен әдебиетін ілгері дамытуға үлес қосып келе жатқан ірі ғылыми-зерттеу орталығы ретінде танылған Ы.Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылымдар ғылыми-зерттеу институты тіл білім саласында аянбай еңбек етіп жүрген әдіскер-ғалымдарға қолдау көрсетіп келеді. Қазақ тілі бойынша әдістемелік құралдарды, оқулықтарды, бағдарламаларды әзірлеп, оларды жыл сайын сапасын жақсарту мақсатында жаңадан қарастырып жүрген институт тарихы Орынбор қаласындағы Академиялық орталықтан (1921) бастау алады. 1933 жылы педагогикалық ғылыми зерттеу институты болып қайта құрылған мекемеге 1966 жылы ұлы ағартушы-педагог Ы.Алтынсаринның есімі беріледі. Қазіргі таңда институт «Ұлттық білім академиясы» (2008) ретінде танылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазан төңкерісі қазақ даласында ірі реформалардың бастамасы болды. 20-30-жылдарда орын алған аштық, оған себеп болған ұжымдастыру, террорға ұласқан репрессия жылдары қазақ халқының басына көптеген қайғы-қасірет әкелді. Дегенмен, оқу-ағарту ісін жеке бөліп қарастырар болсақ, бұл бағыт-

та жеке тұлғалардың ерен еңбектерінің арқасында қазақ тілі білімі дамуда үлкен алға қадам жасады. Оқушыларға беретін білім қорын ұлғайту мақсатында оқытылатын пәннің маңыздылығы мен оны оқып-үйренуде қызығушылығын арттыру үшін әдіскер ғалымдар оқулықтар мен әдістемелік құралдар жазу жұмысын қолға алды. Бұл бағыттағы жұмыс әдіскер ғалымдардың жеке тәжірибелік өмірінен сүзгі ретінде алынып, тілі білімін дамыту жолында жұмсалды. Оқушылардың ынта-талабын ояту, қазақ тілін терең меңгерту және ол арқылы ұлттың тарихы мен мәдениетімен таныстыру жұмыстары атқарылып отырды.

Ел болашағы – білімді жастар екендігін ұғынған ғалымдар, ол болшақтың жарқын болуы, ұлттың дұрыс бағытта дамуы, қазақ тілінің жастар арасындағы қолдану аясының кеңеюіне байланысты екендігін жіті түсінді. Сол оқушыға білім-тәрбие беретін ұстазды да ұмытпай, оларға арналған жеке әдістемелік құралдар басып шығарылды. Демек, қазақ тілі әдіснамасының дамуына елеулі үлес қосқан әдіскер-ғалымдардың еңбегі әлі зерттеліп, есімдері болашақ ұрпақ санасында мәңгі сақталуы тиіс.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Шәріпова Қ. Ә. *Ахмет Байтұрсынұлының ғылыми-әдістемелік мұраларының теориялық негізі* // «ОҚМПУ Хабаршысы – Вестник ЮКГПУ», № 1 (27), 2021 ж. 38-4566. DOI: 10.47751/skspu-1937-0025
2. Аксютин З. А. *Педагогический путь Магжана Жумабаева* // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования, 2021, № 4 (33), с. 99–103. DOI: 10.36809/2309-9380-2021-33-99-103
3. Жансипатова З. Б. «Вклад М. Жумабаева в развитие духовно-нравственного образования» // Вестник Северо-Казахстанского государственного университета им. М.Козыбаева. 4 (29). Алматы, 2015.
4. Әбдіқалық К., Ермахан А. «Оқу әдістемесі өзімізде жасалған» // Қазақ әдебиеті. 16 ақпан, 2021.
5. Салқынбай А. Б., Көккөзова М. Б. *С 18 Қазақтың тілші-әдіскер тұлғалары*. Алматы: Нұр-пресс. 2006. – 137 бет.
6. Қалимұқашева Б.Д., Жанғабылова С.Ж. *Шамғали Сарыбаевтың әдістемелік еңбектерін бастауыш мектепте қазақ тілін оқытуда пайдаланудың қажеттілігі* // Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің Хабаршысы. Атырау. – 2016. 40-446б.
7. Сарыбаев Ш.Х. «Қазақ тілі методикасының кейбір мәселелері» // Қазақтың мемлекеттік оқу-педагогика баспасы, II бөлім, Алматы. 1959. -85б.
8. Дәдебаев Ж. *Түсі игі, жаны ізгі жайсаң адам* // Көрнекті ғалым, филология ғылымда-

рының докторы, профессор Әмір Рақыш Сәтұлының 90 жылдығына арналған «Филологиялық білімді модернизациялау: тәжірибесі мен проблемасы» атты республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 347 б.

Т.Т. Еспенова, К. Е. Тауенов

ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ ПОСЛЕ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Казахская национальная академия искусств имени Т.К. Жургенова, г. Алматы, Казахстан
e-mail: tolkyn_espenova@mail.ru, ktauenov@mail.ru

Аннотация. В статье описан процесс обучения родному языку в казахской степи в годы после Октябрьской революции. Инициативы И. Алтынсарина, А. Байтурсынова, М. Жумабаева, внесшие свой вклад в просвещение в казахской степи в XIX веке, продолжился в I половине XX века.

Авторы статьи изучили труды ученых казахских просветителей и исследователей методики преподавания казахского языка. Анализ работ позволил систематизировать пути развития образования в Казахстане в довоенные и послевоенные годы. В результате проделанной работы были сделаны научные выводы о становлении и развитии методики преподавания казахского языка после Октябрьской революции. Для решения поставленной цели был проведен теоретический анализ литературы, касающийся языкознания и труда отдельных лиц, изучен и обобщен педагогический опыт ученых.

В статье проанализированы работы некоторых авторов, внесших вклад в становление и развитие языкознания, даны способы применения методов обучения. Методические пособия для учителей школ, учебники для учащихся изданы на основе личного преподавательского опыта специалистов языкознания. Поэтому труды ученых-методистов, стоящих у истоков казахского языкознания являются ценными трудами. Эти работы посвящены научному основанию языкознания, формированию теории овладения родным языком, воспитанию личности.

Ключевые слова: казахский язык, методика, просвещение, языкознание, учебники казахского языка, педагогика.

T.T. Espenova, K. E. Tauenov

FORMATION OF KAZAKH LINGUISTICS AFTER THE OCTOBER REVOLUTION

Kazakh National Academy of Arts named after T.K. Zhurgenov, Almaty, Kazakhstan
e-mail: tolkyn_espenova@mail.ru, ktauenov@mail.ru

Abstract. The article describes the course of the process of teaching the native language in the Kazakh steppe after the October Revolution. The initiatives of I. Altynsarin, A. Baitursynov, M. Zhumabayev, who contributed to the enlightenment in the Kazakh steppe in the XIX century, continued in the first half of the XIX century with the methodological activities of representatives of the new generation.

The authors of the article studied the works of scientists about Kazakh educators and researchers of the methodology of teaching the Kazakh language. The analysis of the works made it possible to systematize the ways of education development in Kazakhstan in the pre-war and post-war years. As a result of the conducted work, interesting and reasonable conclusions were made about the formation and development of the methodology of teaching the Kazakh language after the October Revolution. To achieve this goal, a theoretical analysis of the literature concerning linguistics and the work of individuals was carried out, the pedagogical experience of scientists was studied and generalized.

The article analyzes some of the authors' works contributed to the formation and development of linguistics, and provides ways to apply teaching methods in it. Methodological manuals for school teachers, textbooks for students are published on the basis of personal teaching experience of linguists. Therefore, the methodologists' works presented in the article are valuable works standing at the origins of Kazakh linguistics. These works are devoted to the scientific basis of linguistics, the formation of the theory of mastering the native language, the education of the individual.

Keywords: Kazakh language, methodology, education, linguistics, textbooks of the Kazakh language, pedagogy.

ГРНТИ 14.07.01

О.А. МООР

КГУ «Средняя школа №21»,
г. Петропавловск, Казахстан
email: olesya.moor.83@mail.ru

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. В статье приводятся данные проведенной работы психологом общеобразовательной школы с родителями и детьми. Работа направлена на рассмотрение актуальной и значимой для современного образования темы – роли инклюзивного образования в формировании личности учащихся начальной школы. Структурно представляют собой диагностические данные и выработанные в процессе работы рекомендации по повышению психологической грамотности в вопросах создания инклюзивного пространства в общеобразовательной школе. Описанный материал из опыта работы психолога способствует формированию социально адаптированной, гармонично развитой личности индивида.

Ключевые слова: инклюзивное образование, общеобразовательная школа, психологическая грамотность.

ВВЕДЕНИЕ

Проблемы включения детей с особыми образовательными потребностями в среду общеобразовательной школы – актуальные проблемы современного общества. В системе образования происходят изменения, связанные с развитием инклюзивного пространства и доступности к обучению детей с особыми образовательными потребностями. Это побуждает к созданию новых моделей работы психологических служб, а также к поиску новых форм и технологий специализированной помощи при работе со всеми участниками образовательного процесса.

В Послании народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» от 2 сентября 2019 г. президент страны К.К.Токаев особо отметил вопрос развития инклюзивного обще-

ства. Он подчеркнул, что особое внимание должно уделяться семьям, у которых на попечении находятся дети с ограниченными возможностями, обозначив при этом задачу: «Мы обязаны создавать равные возможности для людей с особыми потребностями» [1].

Ученые, исследователи и педагоги уделяли большое внимание проблемам инклюзивного образования. Психолого-педагогическое осмысление этой проблемы проводилось в рамках работы Л.С. Выготского, И.С. Эльконина, Аутаева А.Н., Булабаева С.Т., Кенжебаева Т.Б., Туралина Г.Б. [2,3,4,5]; методическое осмысление проводилось в работах Митчелл Д., Семенова Л. и др. [6,7].

Несмотря на то, что в Казахстане были запущены программы подготовки учителей по вопросам инклюзии, все еще существуют некоторые проблемы, с которыми сталкиваются учителя в отно-

шении того, как помочь детям с особыми образовательными потребностями, получить качественное образование в общеобразовательной школе. Проблеме формирования инклюзивного пространства необходимо рассматривать в аспекте детско-родительских отношений, так как ведущую роль в воспитании играет институт семьи.

В современной педагогической и методической науке в рамках реализации инклюзивного образования, организация и сопровождение учащихся с особыми образовательными потребностями рассматривается в большей степени теоретически, но практического опыта еще недостаточно выработано. Так, например, Национальная академия образования имени И. Алтынсарина в помощь педагогам разрабатывает различного рода рекомендации по организации обучения учащихся с особыми образовательными потребностями [8].

Анализ результатов исследований, посвященных данной проблеме, а также анализ опыта преподавания в начальной школе позволяют выявить возникающее противоречие между необходимостью формирования эффективной инклюзии в общеобразовательной школе и недостаточным вниманием к формированию представлений об инклюзивном образовании и особых образовательных потребностях у родителей и самих учащихся.

ЦЕЛЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования является определение оптимальных условий в организациях образования для развития успешной личности, формирования системы нравственно - духовных ценностей.

Приоритетные задачи:

- изучение проблемы инклюзивного образования;
- анализ имеющихся разработок в работе по созданию инклюзивного про-

странства;

- оказание помощи семьям и педагогам в решении проблем духовно-нравственного воспитания детей, организация и развития психолого-педагогического просвещения родителей.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Для выявления в организациях образования создания оптимальных условий развития успешной личности и формирования системы нравственно - духовных ценностей был проведен теоретический анализ психолого-педагогической литературы, диагностическое анкетирование, опытно-экспериментальная работа, количественная и качественная обработка данных.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Важно отметить, что результаты проведенной опытно-экспериментальной работы, комплекс занятий и тренингов могут быть использованы в своей практической деятельности педагогами, психологами, учителями начальных классов и специалистами службы психолого-педагогического сопровождения.

База исследования: КГУ «Средняя школа № 21». На этапе определения участников были охвачены учащиеся 3-4 классов и их родители, в том числе, учащиеся, имеющие нарушения интеллекта (лёгкая умственная отсталость), задержку психического развития, расстройство аутистического спектра.

При формировании групп участников необходимо обратить внимание на возрастные и индивидуальные особенности учащихся. Затем для данных групп проводятся встречи и ознакомительные беседы с учащимися и родителями. Помимо стандартных методик по изучению личностных психологических характеристик необходимо проведение анкетирования на выявление нравственно-духовных качеств личности, что в свою очередь позволит составить целостный портрет участников.

Диагностические данные позволяют более точно уяснить в каких условиях, в каком психологическом состоянии пребывает участник, чтобы понять его проблему и выстроить более эффективную программу взаимодействия. Как и в любой опытно-экспериментальной работе также важно проведение диагностики в начале работы программы и по её завершению.

Исходя их полученных данных анкетирования следует отметить, что системно выстроенная работа в данном направлении дает положительную динамику, то есть поставленные цели достигаются.

Ниже приводятся результаты анкетирования с некоторыми вопросами (Рисунок 1, Рисунок 2, Рисунок 3, Рисунок 4, рисунок 5, Рисунок 6)

Анализ анкетирования учащихся 3-4 классов.

Какие из перечисленных качеств ты поставил бы на 1, 2, 3 место?

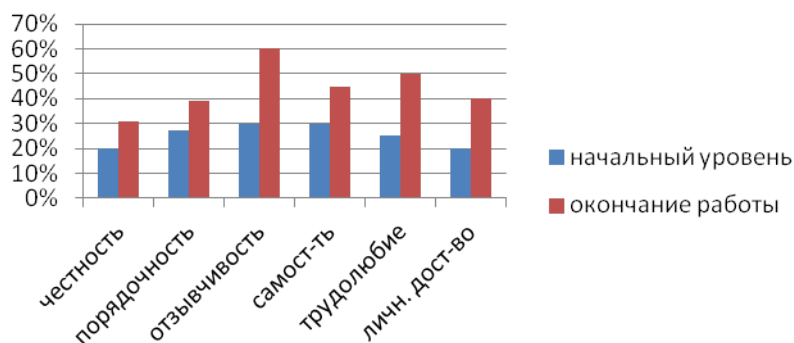

Рисунок 1. Качества личности.

Комментарий: на начальном этапе работы всего 30 % учащихся отметили важность таких качеств, как отзывчивость и самостоятельность. Лишь 20-27% обучающихся считают значимыми порядочность, трудолюбие, честность и личное достоинство. После проведения комплекса мероприятий (программа «Доступная среда») данные значительно повысились, так как 60 % опрошенных считают, что отзывчивость является наиболее важным качеством для человека,

далее идет трудолюбие (50 %), самостоятельность (45 %), личное достоинство (40 %), порядочность (39 %), честность (31%). В результате совместных мероприятий обучающиеся расширили представление о моральных и этических качествах личности.

Как известно, на формирование самооценки неотъемлемо влияют родители. Именно поэтому мы не могли обойти стороной вопрос о мотивации, похвале и поддержке со стороны родителей.

Часто ли родители хвалят тебя?

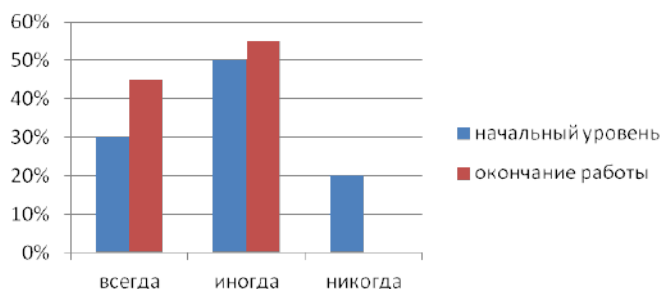

Рисунок 2. Часто ли хвалят тебя родители.

Из диаграммы видно, что на вопрос «Часто ли родители хвалят тебя?»

30 % опрошенных обучающихся ответили, что детей хвалят и родители отмечают их хорошие поступки. У 50 % учеников такое случается иногда. А вот 20 % учащихся ответили, что их никогда не хвалят родители. По окончании проведенных совместно с родителями мероприятий была видна хорошая динамика. В первую очередь хочется отметить, что учащиеся, которых никогда не хвалили

просто не стало. Всегда за хорошее поведение хвалят 45 % учеников и иногда 55%. Эти данные свидетельствуют о более тесном контакте родителей и детей.

Переходя к вопросу об участии в благотворительных акциях возникали уточнения со стороны учеников: А что такое благотворительные акции? Возникающие вопросы показывают, что большинство из участников не проявляют интереса к благотворительности.

Участвуете ли вы с родителями в благотворительных акциях?

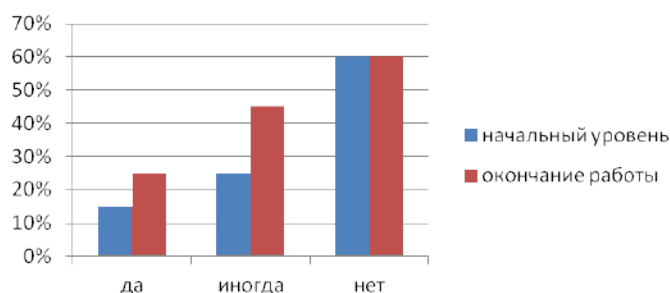

Рисунок 3. Участие в благотворительных акциях.

Комментарий: первичные результаты свидетельствовали об отстраненности в благотворительной деятельности (60% ответили «нет»). Лишь 15 % знают, что такое благотворительные акции и принимали хотя бы один раз в них участие. 25% учеников иногда оказывают помощь нуждающимся семьям и животным. Повторный опрос показал, что участвовать в благотворительных акциях и даже иногда их организовывать стали 25 % учеников, конечно при поддержке взрослых. 45 % учащихся стали иногда

принимать участие в благотворительных акциях. И 30 % учащихся все также не принимали участия в благотворительных акциях. Данная категория учеников оговаривала разные причины. Это и не достаточную поддержку со стороны родных и взрослых, недостаточная уверенность в своих силах.

Следующие вопросы задавались с целью изучения совместного времяпрепровождения и самостоятельной занятости учеников.

Чем ты занимаешься в свободное время вместе с родителями?

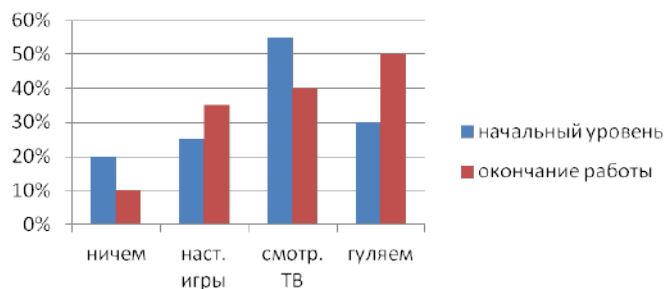

Рисунок 4. Свободное времяпрепровождение.

Комментарий: начальный этап работы показал, что 55 % учеников проводят время с родителями за просмотром телевизионных передач и кинофильмов. 30 % учеников регулярно совершают совместные прогулки с родителями. 25 % играют в настольные игры. 0 % ответили, что ничем не занимаются вместе с родителями. По окончании работы результаты значительно улучшились, так например, ученики стали меньше смотреть телевизор (40 %) и больше гулять (50 %) и играть в настольные игры (35%). А процент детей, которые ничем не занимаются вместе с родителями уменьшил-

ся (10 %). Это хороший результат, так как совместная игровая деятельность развивает детско-родительские отношения и саму личность в целом, а прогулки способствуют укреплению не только психологического благополучия и климата в семье, но и физического здоровья.

В современном мире без компьютеров и различных гаджетов уже не обойтись. Поэтому важно грамотно ими пользоваться. Следующие вопросы были направлены на выявление умений правильно использовать технические средства.

Сколько времени ты проводишь за компьютером?

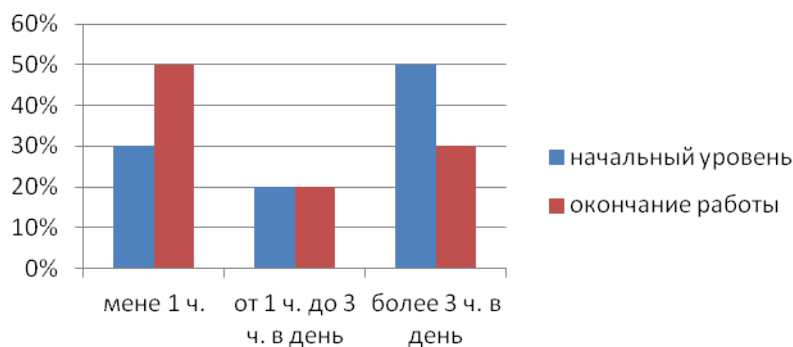

Рисунок 5. Время, проведенное за компьютером.

Комментарий: за период проведенной работы прослеживается динамика. Дети стали меньше времени проводить за компьютером. На начальном этапе исследования 50% проводили более 3-х часов за компьютером, а при повторном

обследовании лишь 30 %. Менее 1-го часа за компьютером проводили 30 % учеников, повторный опрос показал, что этот процент увеличился до 50 %. Средние показатели не изменились.

Сидя за компьютером, ты предпочитаешь?

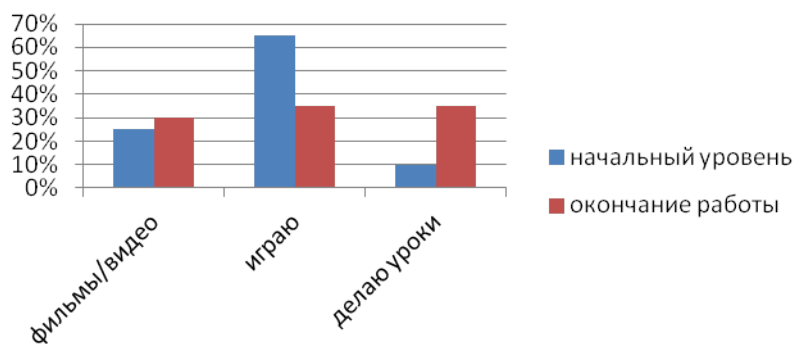

Рисунок 6. Времяпрепровождение за компьютером.

Комментарий: приоритеты тоже изменились. Так в результате первого опроса 65 % играли, 25 % смотрели фильмы и различные видео, 10 % использовали для учебной деятельности. После проведенных мероприятий, был проведен повторный опрос, который показал, что учащиеся стали использовать компьютер для подготовки к урокам (35 %) и для игр (35 %), приоритетно выбирая развивающие игры. 30 % учеников смотрят фильмы используя компьютер.

По результатам анкет для родителей можно отметить, что исследуемая категория родителей не в полной мере готова к внедрению инклюзивного обучения в общеобразовательной школе. Многие родители недостаточно вла-

деют информацией о детях с особыми образовательными потребностями и об установлении социального взаимодействия с данной категорией учащихся. Данные анкетирования приведены в диаграммах (Рисунок 8, Рисунок 9). Если для педагогов организованы курсы повышения и переподготовки в вопросах инклюзивного образования и развития детей с особыми образовательными потребностями, то для родителей этот вопрос находится в стадии самообразования. Поэтому у родителей возникают трудности понимания данной проблемы, так как при самообразовании родители изучают информацию хаотично, не системно, отсюда появляются противоречия и недопонимания.

Анализ анкетирования родителей.
 Готовы ли вы признать детей с ООП (особыми образовательными потребностями), как равноправных членов общества?

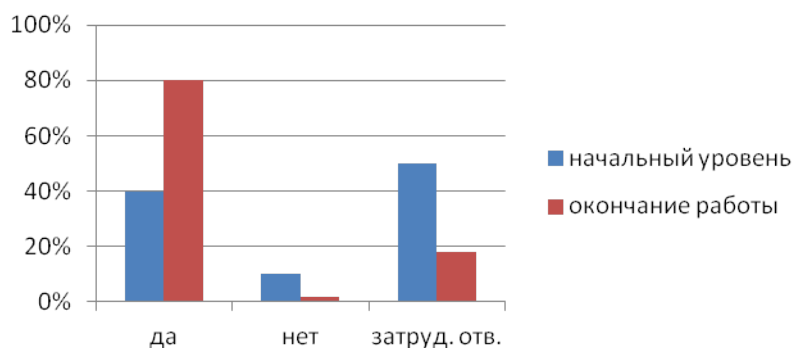

Рисунок 7. Готовность признать детей с ООП равноправными членами общества.

Комментарий: первый опрос показал, что 40 % родителей готовы признать детей с ООП равноправными членами общества, 10 % не готовы к этому и 50 % затруднялись ответить. В ходе проводимых мероприятий было озвучено множество опасений со стороны родителей. Опасения были связаны с недостаточной проинформированностью родителей о особых образовательных

потребностях учащихся, о индивидуальных особенностях личности учащегося, о навыках взаимодействия. По окончании работы прозвучало много хороших отзывов от родителей, в результате 80 % готовы признать учащихся с ООП равноправными членами общества. 2 % родителей все еще не готовы к принятию и затруднились ответить 18 % родителей.

Считаете ли вы возможным внедрение инклюзивного образования в общеобразовательные школы?

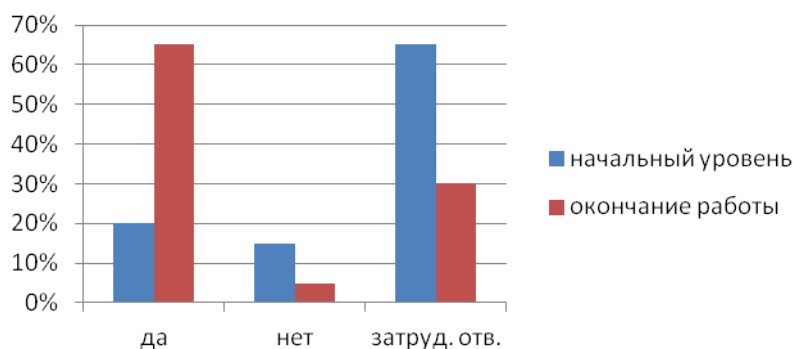

Рисунок 8. Возможно ли внедрять инклюзивное образование в общеобразовательные школы.

Комментарий: делая вывод можно отметить, что 20 % родителей считают возможным внедрение инклюзивного образования в общеобразовательную школу. 65 % родителей не обладали достаточными знаниями в области образования и воспитания детей с особыми образовательными потребностями и не готовы (15 %) к тесному взаимодействию с данной категорией учащихся. Именно поэтому и проявляется потребность в повышении психологической грамотности в вопросах инклюзивного образования. В результате проведенной работы на повторном опросе процентное соотношение изменилось. Возможно внедрять инклюзивное образование в общеобразовательную школу считают 65 % родителей. Все еще затрудняются ответить 30 % опрошенных и лишь 5 % считают невозможным внедрять инклюзию в практику общеобразовательной школы.

ВЫВОДЫ

В ходе проведения комплекса мероприятий с родителями наблюдается усиление важности и значимости семейного воспитания в воспитании гармонично развитой личности. Проведенная работа даёт возможность детям, родителям и педагогам изменить и дополнить систе-

му нравственно-духовных ценностей, установить доверие в семейных отношениях, воспитать чувство ответственности по отношению друг к другу, что в свою очередь повысит их грамотность в вопросе инклюзии. В результате опытно-экспериментальной работы было выпущено методическое пособие «Работа педагога-психолога по сопровождению учащихся с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе в рамках реализации программы «Доступная среда»», Баринаова И.Г., Моор О.А., Салимов Н.К., Петропавловск. 2021. 160 стр. Рекомендовано решением экспертного совета КГУ «Центр методической работы и информационных технологий в сфере образования» протокол № 5 от 29.06.2021года

По окончании работы у детей родителей повысился уровень психологической грамотности по толерантного отношения к окружающим, уровень принятия в общеобразовательную среду учащихся с ООП. Это и есть подтверждение необходимости в проведении данной работы психологическими службами общеобразовательных школ. Ведь воспитание гармонично развитой личности и психологически грамотного человека основная цель общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Токаев К.К. Конструктивный общественный диалог – основ стабильности и процветания Казахстана. // Послания Президента народу Казахстана. 2 сентября 2019 г. / www.akorda.kz
2. Развитие высших психических функций. Л.С. Выготский / Под ред. А.Н. Леонтьева, А.Р. Лурия, Б.М. Теплова. Изд. Академии пед. наук. - М.: 1960 - 498 с.
3. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
4. Аутаева А.Н., Булабаева С.Т. Психолого-педагогические аспекты исследования проблемы инклюзивного образования. // Казахстанский национальный педагогический университет имени Абая ВЕСТНИК Серия «Психология», №1(62), 2020
5. Кенжебаева Т.Б., Туралина Г.Б. Психолого-педагогические аспекты внедрения инклюзивного образования в начальной школе. // Казахстанский национальный педагогический университет имени Абая ВЕСТНИК Серия «Психология», №4(53), 2017
6. Митчелл Д. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. РООИ «Перспектива», 2011.
7. Семенова Л. Э. Психологическое благополучие субъектов инклюзивного образования [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие./Л. Э. Семенова. - Электрон, текстовые данные. - Саратов: Вузовское образование, Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/84679>.
8. Методические рекомендации по сопровождению обучающихся с особыми образовательными потребностями в процессе обучения в общеобразовательной школе – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 258 с.
9. Баринова И.Г., Моор О.А., Салимов Н.К., Методическое пособие «Работа педагога-психолога по сопровождению учащихся с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе в рамках реализации программы «Доступная среда»», Петропавловск. 2021. 160 стр. Рекомендовано решением экспертного совета КГУ «Центр методической работы и информационных технологий в сфере образования» протокол № 5 от 29.06.2021года

О.А. МООР

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ: БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАЛАР АСПЕКТІЛЕРІ

«№21 орта мектеп» КММ, Петропавл қ., Қазақстан
email: olesya.moor.83@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ата-аналармен және балалармен жалпы білім беретін мектеп психологының жүргізілген жұмысы туралы мәліметтер келтірілген. Жұмыс қазіргі білім беру үшін өзекті және маңызды тақырыпты – бастауыш мектеп оқушыларының тұлғасын қалыптастырудағы инклюзивті білім берудің рөлін қарастыруға бағытталған. Бұл диагностикалық мәліметтер және жалпы білім беретін мектепте инклюзивті кеңістік құру мәселелерінде психологиялық сауаттылықты арттыру бойынша жұмыс барысында әзірленген ұсыныстар. Психологтың тәжірибесінен сипатталған материал адамның әлеуметтік бейімделуіне, үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, жалпы білім беретін мектеп, психологиялық сауаттылық.

О.А. MOOR

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS, STUDYING IN THE COMPREHENSIVE SCHOOL: CHILD-PARENT ASPECTS

Secondary school №21, Petropavlovsk, Kazakhstan
e-mail: olesya.moor.83@mail.ru

Abstract. The article presents the data collected during the research conducted with parents and children by the secondary school's psychologist. The work is aimed at considering an actual and significant topic for modern education – the role of inclusive education in the formation of the personality of primary school students. Structurally, it represents diagnostic data and recommendations developed in the course of work to improve psychological literacy in creating an inclusive space in the comprehensive school. The described material gained from the psychologist's experience contributes to the formation of the socially adapted, harmoniously developed personality of the individual.

Keywords: inclusive education, comprehensive school, psychological literacy.

ГРНТИ 14.07.01

И.Г. БАРИНОВА

КГУ «Средняя школа №21»,
г. Петропавловск, Казахстан
email: inna.barinova@bk.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГА К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАМКАХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена проблеме формирования психологической готовности педагогов общеобразовательных школ к реализации инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями. Готовность учителя является одним из главных вопросов, требующих разработки программ психологического сопровождения участников инклюзивного процесса. В статье представлены данные, показывающие основные параметры профессиональной и психологической готовности педагогов к включению детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс. Теоретико-методологической основой исследования выступили идеи и положения, раскрывающие особенности подготовки к работе педагогов, работающих в системе инклюзивного образования: личностно-ориентированная теория развития и обучения личности (Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин), концепции инклюзивной образовательной среды и инклюзивного образовательного пространства (И.Н. Симеева, О.А. Козырева, Л.М. Шипицина), проблема профессиональной готовности и подготовки педагога (Ю.К. Бабанский, А.Г. Ковалева, Д.Н. Узнадзе, В.А. Сластенин). Целью данного исследования является выявление путей формирования готовности педагогов к реализации инклюзивного образования детей и применение их в практической работе. Задачами данного исследования явились изучение особенностей формирования психологической готовности педагогов к реализации инклюзивного образования; определение эффективных путей реализации в системе подготовки педагогов к работе условиях инклюзии. Для решения поставленных задач применялись следующие методы исследования: теоретический анализ категорий исследования; системный анализ психолого-педагогических предпосылок, определяющих формирование систему подготовки педагогов для работы в условиях инклюзивного пространства; анкетирование, наблюдение, анализ результатов эксперимента.

В статье описываются основные пути формирования психологической готовности педагога к профессиональной деятельности в рамках инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзия, готовность учителя общеобразовательной школы, психологическая готовность, профессиональная готовность, успешность инклюзивного процесса.

В современном, цивилизованном мире, опираясь на общечеловеческую мораль и требования социальной справедливости и доступности, возникают новые потребности и общества. Одна из

таких потребностей – это доступность образования для всех граждан Республики Казахстан, независимо от их возможностей и особенностей в развитии. Все это требует внимания со стороны

государственной политики. Законодательством Республики Казахстан в соответствии с международной практикой в области защиты прав детей введено понятие лица (дети) с особыми образовательными потребностями. Действуя по принципу равных прав и возможностей на получение качественного образования Закон «Об образовании» предусматривает и раскрывает суть и принципы государственной политики в области образования, целью которого является социальная реабилитация и реализация личности в обществе.

Для успешного развития инклюзивного образования помимо законодательных актов, организации образовательной среды, ее материального и технического оснащения важна информационная подготовка общества к принятию лиц с особыми образовательными потребностями. Центральная и направляющая роль в образовании отводится педагогу, от деятельности которого зависит психологический климат в классе, успешность педагогического процесса, уровень и качество знаний учащихся и многое другое. Эффективность педагогической деятельности в условиях инклюзии также обусловлена особенностями личности педагога и уровнем его профессиональной и психологической готовности. Педагогическая деятельность в условиях инклюзии в современном обществе приобретает особую актуальность. Реформирование в системе образования предъявляет новые требования к педагогам, что в свою очередь требует внесения изменений в их подготовку. Большое значение приобретает способность педагога быстро адаптироваться к новым условиям, стремление к самообразованию и самосовершенствованию, готовность к реализации в своей профессиональной деятельности инновационных подходов. Таким образом, готовность к деятельно-

сти в условиях инклюзии представляется разновидность профессиональной готовности педагога, предъявляющая требования к его компетентности, а также к его личностным качествам.

Структура профессиональной готовности выглядит следующим образом:

- Информационная готовность;
- Владение педагогическими технологиями;
- Знание основ психологии и коррекционной педагогики;
- Знание индивидуальных особенностей детей с различными нарушениями в развитии;
- Готовность педагогов моделировать урок;
- Готовность к профессиональному взаимодействию и обучению.

Структура психологической готовности:

- Эмоциональное принятие детей с различными типами нарушений в развитии (принятие-отторжение)
- Готовность включать детей с различными типами нарушений в деятельности на уроке.
- Удовлетворённость собственной педагогической деятельностью.

Психологическая готовность к профессиональной деятельности определяется как совокупность психических образований: представлений и понятий, способов мышления и умений, побуждений, качеств личности, обеспечивающих мотивационно-смысловую готовность и способность субъекта к осуществлению профессиональной деятельности. Кроме того, психологическая готовность характеризуется личностной и педагогической направленностью, которая проявляется в понимании и принятии себя и другого как уникальной сущности, а также мотивационно-ценностном отношении к процессу обучения, в котором реализуются субъект-субъектные отношения.

Анализируя опыт психологической

работы с педагогами в процессе работы, в инклюзивной среде отмечаются такие проблемы, как страх перед неизвестным, негативные установки и предубеждения, нежелание изменяться, профессиональная неуверенность.

Приступая к изучению проблемы формирования психологической готовности педагога к профессиональной деятельности в рамках инклюзивного образования, проведен ряд бесед и анкетирование с педагогами, которое позволило выявить ряд трудностей, возникающих при воспитании и обучении детей в инклюзивных классах.

Психолого-педагогические трудности

- недостаточная психологическая готовность к принятию ребенка с ООП;
- психологические «барьеры», связанные с общественным мнением, заключающиеся в распространенных стереотипах и предрассудках;
- психологическая неготовность многих родителей обучать своих детей вместе с детьми с ООП;
- психолого-педагогическая неготовность детей адекватно воспринимать и взаимодействовать со сверстниками с ООП;
- трудности социально-психологической адаптации детей с ООП в инклюзивном классе;

Трудности организация дополнительного образования

- малое количество доступных кружков и секций, для учащихся с ООП.

Информационные трудности

- недостаточная разработанность системы специального просвещения и обучения родителей.

Изучив всё выше сказанное, возникает потребность в проведении и планировании мероприятий, способствующих формированию психологической готовности педагогов к работе в рамках инклюзивного пространства. Исходя из

потребностей и актуальных проблем была разработана программа «Доступная среда», которая реализована на базе общеобразовательной школы.

В рамках реализации программы «Доступная среда» проведен ряд мероприятий, в ходе которых реализовалась не только информационная готовность, но и формирование практических навыков и умений в профессиональной деятельности педагога.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ПРОГРАММЫ

Цель: создание оптимальных условий для развития успешной личности, формирование системы нравственно-духовных ценностей.

Задачи:

- способствовать формированию навыков общения, умения слушать, высказывать свою точку зрения, приходить к компромиссному решению и пониманию других людей.
- способствовать построению образа «Я», самопознанию и саморазвитию
- способствовать воспитанию норм морали и этики.
- повышение роли службы психолого-педагогического сопровождения в развитии ребенка.
- оказание помощи семье и педагогам в решении проблем духовно-нравственного воспитания детей, организация и развитие психолого-педагогического просвещения родителей; усиление понимания и принятия в обществе взаимодействия людей с разными возможностями в развитии;

Реализация программы осуществлялась через проведение семинаров, тренингов, практикумов, родительских собраний, консультаций. Форма проведения индивидуальная и групповая. Работа по программе «Доступная среда» осуществляется со всеми участниками образовательного процесса. Ниже приводится работа педагога-психолога с педагогами.

План работы педагога-психолога с педагогами в условиях инклюзивного образования в рамках программы «Доступная среда»

Мероприятие	Форма	Сроки	Участники	Ответственные
Взаимодействие школы и семьи как необходимое условие воспитания гармонично развитой, социализированной личности.	родительское собрание	сентябрь	родители, педагоги	педагоги-психологи
Психологические особенности учащихся младшего школьного и подросткового возраста.	семинар	октябрь	педагоги	педагоги-психологи
Устанавливаем границы.	тренинг	октябрь	педагоги	педагоги-психологи
Техники установления позитивных отношений педагога с детьми	тренинг	ноябрь	педагоги	педагоги-психологи
Детей учит то, что их окружает	тренинг	декабрь	педагоги	педагоги-психологи
Учимся понимать ребёнка	тренинг	январь	педагоги	педагоги-психологи
Секреты успешного взаимодействия	рекомендации педагога-психолога для педагога	февраль	педагоги	педагоги-психологи
Как установить доверительные отношения с ребёнком?	тренинг	март	педагоги	педагоги-психологи
Толерантное отношение друг к другу	Занятие психолога	март	педагоги	педагоги-психологи
Что такое «Аутизм»? И какие они, дети с РАС?	Круглый стол	апрель	педагоги, родители	педагоги-психологи
Ребёнок глазами родителя и учителя.	практикум для родителей и педагогов	апрель	Родители, педагоги	педагоги-психологи
Как помочь ребёнку в кризисной ситуации?	тренинг	май	педагоги	педагоги-психологи

Для получения качественного анализа в диагностической работе с педагогами необходимо проведение мониторинга в начале и по окончании проекта. (Рисунок 1, рисунок 2, рисунок 3). Данные проведенного исследования отражены в диаграммах.

Анкетирование педагогов на начальном этапе реализации проекта показало, что многие педагоги имеют инфор-

мационную готовность, но испытывают затруднения, сталкиваясь с практикой. По окончании проекта большинство педагогов не испытывают затруднений при реализации знаний на практике. Также по окончании проекта не осталось педагогов, которые считают невозможным внедрение инклюзивного образования в общеобразовательные школы.

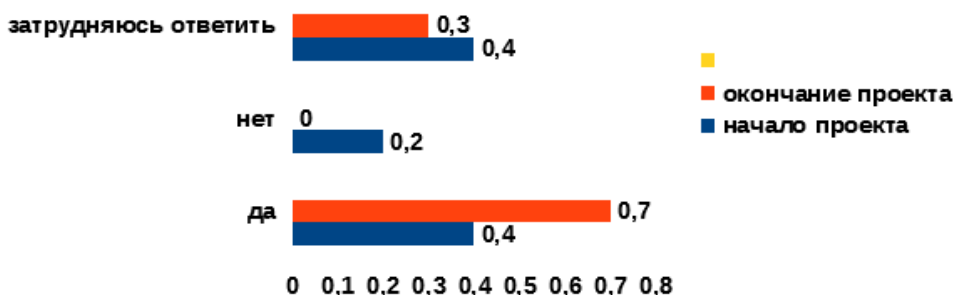

Рисунок 1. Возможно ли внедрять инклюзивное образование в общеобразовательные школы?

Результаты проведенного исследования показали, что на начало реализации проекта 40% педагогов считали возможным внедрять инклюзивное образование в общеобразовательные школы, 20% ответили отрицательно, считали невозможным внедрение инклюзивного

образования, 40% педагогов затруднялись ответить на данный вопрос. На момент окончания проекта 70% педагогов считали возможным внедрение инклюзивного образования в общеобразовательные школы, затруднялись ответить по данному вопросу 30% педагогов.

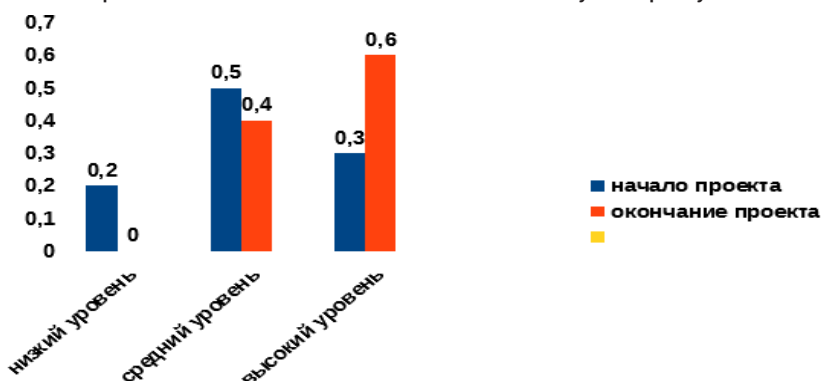

Рисунок 2. Информационное просвещение по вопросам работы педагога в инклюзивной среде.

Результаты исследования показывают, что на момент начала проекта низкий уровень информационного просвещения по вопросам работы педагога в инклюзивном пространстве имело 20% педагогов, средний уровень 50% педа-

гогов, высокий уровень показали 30% педагогов. На момент окончания проекта высокий уровень увеличился до 60%, низкий уровень имели 0% педагогов, средний уровень 40%.

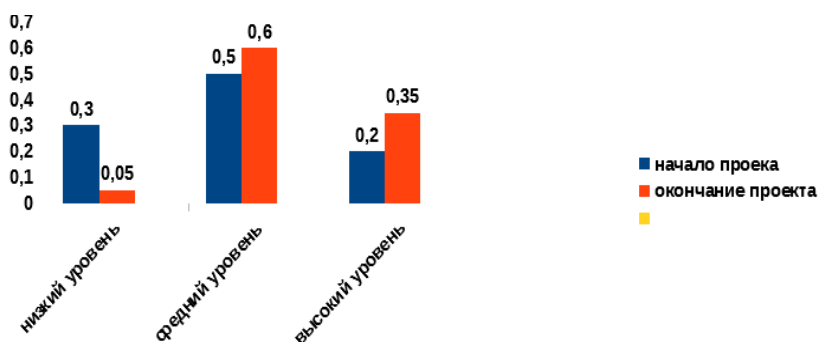

Рисунок 3. Готовность к реализации полученных знаний в практической деятельности.

На момент начала проекта низкий уровень готовности к реализации имеющихся знаний на практике имело 30% педагогов, средний уровень 50% педагогов и высокий уровень 20% педагогов. По окончании реализации проекта высокий уровень готовности к реализации полученных знаний на практике значительно повысился и стал у 35% педагогов, средний уровень также повысился и стал 60%, а низкий уровень остался всего у 5% педагогов.

ВЫВОДЫ

Таким образом, можно сделать вывод, что формирование психологической готовности педагогов в процессе реализации программы «Доступная среда» имеет положительную динамику, повышается компетентность педагогов в вопросах работы в инклюзивном пространстве, позволяет педагогам управлять процессами гармонизации образовательного процесса. В процес-

се формирования психологической готовности педагога к профессиональной деятельности в рамках инклюзивного образования имеет важное место не только информационное просвещение, но и реализация полученных знаний на практике. Программа «Доступная среда» дает возможность использовать результаты данного исследования в практике работы в системе инклюзивного образования, проведении практических семинаров со всеми участниками образовательного пространства, а также успешно внедрять данное направление работы в практику общеобразовательных школ. Решение проблемы психологической готовности педагогов к работе в инклюзивном пространстве повысит уровень профессиональной компетентности педагогов, толерантности, будет способствовать формированию положительной мотивации к работе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Выготский Л.С. Проблема возраста/Собр.соч.: в 6 т.М.,1983. Т4. Детская практическая психология/ под ред. Т.Д. Марцинковской. М.2005.
2. Вербицкий А.А Ларионова О.Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании. Проблемы интеграции.. М.: Логос. 2009.
3. Лошакова И. И., Ярская-Смирнова Е. Р. Интеграция в условиях дифференциации: проблемы инклюзивного обучения детей-инвалидов // Социально-психологические проблемы образования нетипичных детей. Саратов: Изд-во Пед. ин-та СГУ, 2002.
4. Лурия Л.С. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учебн. аведений. М.: Издат. центр «Академия», 2003.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Учеб. пос. М.: Народное образование, 1998.
6. Хьелл Л., Зиглер Д. Теория личности. СПб: Издательство «Питер» 1999.

И.Г. БАРИНОВА

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ АЯСЫНДА МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

«№21 орта мектеп» КММ, Петропавл қ., Қазақстан
email: inna.barinova@bk.ru

Аңдатпа. Мақала ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің психологиялық дайындығын қалыптастыру мәселесіне арналған. Мұғалімнің дайындығы инклюзивті процеске қатысушыларды психологиялық қолдау бағдарламаларын әзірлеуді талап ететін басты мәселелердің бірі болып табылады. Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру

процесіне қосуға мұғалімдердің кәсіби және психологиялық дайындығының негізгі параметрлерін көрсететін мәліметтер келтірілген. Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізі инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істейтін педагогтарды жұмысқа даярлаудың ерекшеліктерін ашатын идеялар мен ережелер болды: жеке тұлғаны дамыту мен оқытудың тұлғаға бағытталған теориясы (Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин), инклюзивті білім беру ортасы мен инклюзивті білім беру кеңістігінің тұжырымдамалары (И.Н. Симаева, О.А. Козырева, Л.М. Шипицина) Педагогтің кәсіби дайындығы мен дайындық мәселесі (Ю.К. Бабанский, А.Г. Ковалева, Д.Н. Узнадзе, В.А. Сластенин). Бұл зерттеудің мақсаты балалардың инклюзивті білім алуын жүзеге асыруға педагогтердің дайындығын қалыптастыру жолдарын анықтау және оларды практикалық жұмыста қолдану болып табылады. Бұл зерттеудің міндеттері педагогтердің инклюзивті білім беруді іске асыруға психологиялық дайындығын қалыптастыру ерекшеліктерін зерттеу, педагогтарды инклюзия жағдайында жұмысқа дайындау жүйесінде іске асырудың тиімді жолдарын анықтау болып табылады. Қойылған міндеттерді шешу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды: зерттеу санаттарын теориялық талдау, инклюзивті кеңістік жағдайында жұмыс істеу үшін педагогтарды даярлау жүйесін қалыптастыруды айқындайтын психологиялық-педагогикалық алғышарттарды жүйелі талдау, сауалнама жүргізу, бақылау, эксперимент нәтижелерін талдау.

Мақалада мұғалімнің инклюзивті білім беру шеңберіндегі кәсіби қызметке психологиялық дайындығын қалыптастырудың негізгі жолдары сипатталған.

Түйін сөздер: инклюзия, жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің даярлығы, психологиялық даярлық, кәсіби даярлық, инклюзивті процесс табыстылығы.

I.G. BARINOVA

FORMATION OF THE TEACHERS' PSYCHOLOGICAL PREPAREDNESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Secondary school №21, Petropavlovsk, Kazakhstan

e-mail: inna.barinova@bk.ru

Abstract. The article is devoted to the problem of formation the psychological preparedness of teachers, working in secondary schools to implement inclusive practices for children with special educational needs. Teacher preparedness is one of the main issues requiring the development of psychological support programs for participants in the context of Inclusive education. The article presents data showing the main parameters of professional and psychological teachers' preparedness to include children with special educational needs in the educational process. The ideas and provisions revealing the features of teacher preparation for work in the inclusive environment formed the theoretical and methodological basis for the research: the personality-oriented theory of personality development and training (L.S. Vygotsky, V.V. Davydov, D.B. Elkonin), the concepts of the inclusive educational environment and an inclusive educational space (I.N. Simaeva, O.A. Kozyreva, L.M. Shipitsina), the problem of professional preparedness and teacher training (Yu.K. Babansky, A.G. Kovaleva, D.N. Uznadze, V.A. Slastenin). The purpose of this study is to identify ways to form teachers' preparedness for implementing inclusive practices for children. The objectives of this study were to study the peculiarities of the development of teachers' psychological preparedness for implementing inclusive practices; to determine effective ways of its implementation in the system of teacher training in the context of Inclusive Education. To solve the tasks, the following research methods were used: theoretical analysis of research categories; systematic analysis of psychological and pedagogical prerequisites, determining the formation of the system of teacher training to work in inclusive spaces; questionnaire, observation, analysis of the results of the experiment.

The article describes the main ways of forming a teacher's psychological preparedness for professional activities in the context of inclusive education.

Keywords: inclusion, secondary school teacher's preparedness, psychological preparedness, professional preparedness, success of inclusive process.

1	Алтыбаева Шугыла Болатовна	руководитель управления по формированию тестовых заданий высшего образования, РГКП «Национальный центр тестирования», г.Нур-Султан, Казахстан
2	Анафинова Мадина Латыповна	кандидат филологических наук, ассоц. профессор, Кафедра иностранной филологии, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан.
3	Баринова И.Г.	педагог-психолог КГУ «Средняя школа №21», г. Петропавловск, Казахстан
4	Бижкенова А.Е.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан, Казахстан
5	Дуйсебек Адильхан Толегенович	Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, г. Нур-Султан, Казахстан
6	Еспенова Т.Т.	педагогика магистрі, Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан
7	Жумабаева Зайда Ефимовна	Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
8	Казбекова М.К.	магистр, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан, Казахстан
9	Касенова Жибек Какеновна	заведующая научно-методической лабораторией по формированию тестовых заданий внешней оценки учебных достижений высшего образования, РГКП «Национальный центр тестирования», г.Нур-Султан, Казахстан
10	Қажығалиева Жанат Башаринқызы	Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ, «Білім беру орталығы» филиалының аға менеджері, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
11	Қаржаубай А.Ж.	«7М01501-Математика» мамандығының магистранты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан
12	Моор О.А.	педагог-психолог КГУ «Средняя школа №21», г. Петропавловск, Казахстан
13	Тауенов Қ.Е.	тарих магистрі, Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы Алматы қ., Қазақстан
14	Удербаета Ляззат Дулатовна	аға оқытушы, Т.Қ. Жүргенов ат. Қазақ ұлттық өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан
15	Умирбаева Р.Б.	КазНУ им аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

«БІЛІМ - ОБРАЗОВАНИЕ»

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕ

I. Жалпы ереже

1.1 «Білім – Образование» ғылыми-педагогикалық журналы 1999 жылы Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркелді (куәлік № 904 – Ж 31 қазан), 2008 жылы қайта тіркеуден өтті (қайта тіркеу туралы куәлік № 9838-Ж 30 желтоқсан).

1.2 Журналдың құрылтайшысы – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» ШЖҚ РМК.

1.3 Басылымның шығарылуы – жылына 4 рет.

1.4 Журнал ISSN сериялық басылымдарын тіркеудің халықаралық орталығында тіркелген: ISSN 1607-2790.

II. Журналдың мақсат-міндеттері мен құрылымы

2.1 «Білім - Образование» ғылыми-педагогикалық журналы білім беру жүйесінің көкейкесті мәселелерімен қатар, қазақстандық және шетелдік педагогтердің озық тәжірибелерін және ғылыми зерттеулердің нәтижелерін, оқу-әдістемелік, нормативті нұсқаулық, ақпараттық талдау материалдарын жариялауға бағытталған.

2.2 Негізгі бағыттары: білім беру және тәрбие, инклюзивті білім беру, білім беру жүйесіндегі жаңалықтар, білім берудегі ғылыми-әдістемелік пен білім саласына қатысты басқа да ақпараттық-танымдық ізденістер.

2.3 Журналдың айдарлары: «Білім беру саясаты», «Тәрбиенің теориясы мен практикасы», «Инклюзивті білім беру: теория және практика», «Ғылыми-әдістемелік және ғылыми-педагогикалық ізденіс», «Құқықтық мәдениет», «Конференциялар, форумдар, семинарлар», «Personalia».

2.4 Мақалалар қазақ, орыс не ағылшын тілінде қабылданады.

2.5 Журналдың мәртебесін көтеру мақсатында мақалалар шетелдік дәйексөз жүйелерінде, электрондық кітапханаларда ғылыми басылымның таралуы мен Қазақстандық дәйексөз базасында болуы қажет.

2.7 Редакция кеңесінің шешімі негізінде журналға мақаланы жариялау туралы қорытынды жасалады.

III. Мақалаларды ресімдеу тәртібі

3.1 Ғылыми мақалалар ғылыми басылымдарға қойылатын талаптар «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабының 36-2) тармақшасына сәйкес әзірленеді. Ұсынылған мақалалар «Антиплагиат» жүйесінен өткізіледі және мәтіннің 75 пайызы түпнұсқалық болуы тиіс.

3.2 Ғылыми мақала – бұрын жарияланбаған және жаңалығы бар авторлық әзірлемелерді, қорытындыларды, ұсынымдарды қамтитын; немесе ортақ тақырыпқа байланысты бұрын жарияланған ғылыми мақалаларды қарауға арналған (жүйелі шолу) ғылыми зерттеудің, эксперименттік немесе талдамалық қызметтің өзіндік тұжырымдары мен аралық немесе түпкілікті нәтижелерін баяндау.

3.3 Ғылыми мақаланың құрылымы атауынан, аннотациядан, түйін сөздерден, негізгі ережелерден, кіріспеден, материалдар мен әдістерден, нәтижелерден, талқылаудан, қорытындыдан, қаржыландыру туралы ақпараттан (бар болған жағдайда), әдебиеттер тізімінен тұрады.

3.4 Компьютерде (Microsoft Word) терілген мақаланың көлемі аңдатпа, кесте, суреттерді, математикалық формулаларды және әдебиеттер тізімін қосқанда 10 беттен аспауы тиіс, ең кемі 5 бет.

3.5 Стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған (1998 жылғы 28 мамырдағы № 1:3-98 хаттама) ГОСТ 7.5-98 «Журналдар, жинақтар, ақпараттық басылымдар. Жарияланатын материалдарды баспалық ресімдеу» бойынша мақалаларды, сондай-ақ Стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған (2003 жылғы 2 шілдедегі № 12 хаттама) ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құрастыру ережелері» бойынша мақаланың библиографиялық тізімдерін ресімдеу бойынша базалық баспа стандарттарына сәйкес болуы тиіс.

3.6 Баспа орталығына мақаланың электрондық нұсқасы ұсынылады. Мақала беттері нөмірленуі керек.

3.7 Мақала мәтіні «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) WINDOWS» редакторда басылуы керек, негізгі шрифт – Times New Roman (орыс және ағылшын тілдерінде), KZ Times New Roman (қазақ тілінде), жоларалық интервал – 1; мәтінді ені бойынша түзету; сол жағы – 30 мм, оң жағы – 15 мм, жоғарғы – 20 мм, төменгі – 20 мм, табуляция – 1,25 мм.

3.8 Барлық авторлардың мақалаларында ғалымдардың (ғылым докторлары, ғылым кандидаты / PhD) екі пікірі (1 сыртқы және 1 ішкі) болуы керек.

3.9 Ұсынылған материалдар қамтуы тиіс:

– FTAMP (Ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы);

– автор (-лар) аты және тегі – қазақ, орыс және ағылшын тілінде (бас әріптермен, қою шрифтпен, азат жол 1 см, сол жақ шетіне);

– ғылыми дәрежесін, ғылыми атағын көрсету болған жағдайда;

– аффилиация (факультеті немесе басқада құрылымдық бөлімшесі, ұйым (жұмыс орны (оқу), қала, пошталық индекс, мемлекет) – қазақ, орыс және ағылшын тілінде;

– мақаланың аты (12 сөзден аспайтын, бас әріптермен, қою шрифтпен, азат жол 1 см, сол жақ шетіне, үш тілде: қазақ, орыс, ағылшын);

– аңдатпа – мақаланың мақсатын, мазмұнын, түрін, нысанын және басқа да ерекшеліктерін қысқаша сипаттау;

– түйін сөздер – ғылыми саланы және зерттеу әдістерін, мәтіннің мазмұнын, нысанды терминде көрсететін сөздер жиынтығы.

3.10 Аңдатпа ақпараттық және құрылымдық болуы керек, негізгі объектілерді, зерттеу кезеңдерін, қорытындыларды көрсетеді.

Ұсынылатын аңдатпаның көлемі – кемінде 100-300 сөз аралығында (курсив, қою емес шрифт 12 кегль, азат жол сол және оң жақ шегінің -1 см).

3.11 Түйін сөздер жарияланған материалдың тілінде ресімделеді (кегль – 12 пункт, курсив, сол және оң жақ шегінің – 3 см). Ұсынылатын түйін сөздер саны- 5-8, ішіндегі түйін сөз саны – 3-тен көп емес. Маңыздылығына қарай беріледі, яғни мақаланың ең маңызды түйін сөзі бірінші тізімде болуы керек.

3.12 Мақала мәтіні оның бөліктерінің белгілі бір жүйесінде беріледі және мыналарды қамтиды:

– КІРІСПЕ / ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

Кіріспеде ғалымдардың алдыңғы (байланысты) жұмыстарының нәтижелері, зерттеу әдістері, рәсімдері, өлшеу параметрлері және т.б. көрсетіледі (1 беттен артық емес);

– ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ / ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ / PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE STUDY (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

– ӘДІСНАМА / МЕТОДОЛОГИЯ / METHODOLOGY (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

– НӘТИЖЕЛЕРІ / РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

Ғылыми-практикалық мақалада эксперименттердің немесе тәжірибенің кезеңдері мен сатысы, аралық нәтижелер және математикалық, физикалық түрінде немесе статистикалық түсіндірменің жалпы қорытындысының негіздемесі келтіріледі.

Өткізілген зерттеулер көрнекі түрде экспериментальды ғана емес, сонымен бірге теориялық түрде ұсынылады.

Бұл кестелер, диаграммалар, графикалық үлгілер, графиктер, диаграммалар және т.б. болуы мүмкін.

Формулалар, теңдеулер, суреттер, фотография мен кестелерде астына жазылған жазу немесе тақырыптар болуы керек (10 беттен аспауы керек).

– ҚОРЫТЫНДЫ / ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

Жүргізілген зерттеулердің негізгі жетістіктері туралы тезистер жиналады.

Оларды жазбаша түрде және кестелер, графиктер, сандар және анықталған негізгі үлгілерді сипаттайтын статистикалық көрсеткіштер түрінде ұсынуға болады.

Қорытынды авторлар тарапынан интерпретациясы ұсынылуы керек (1 беттен артық емес).

– ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / REFERENCES (қою емес, бас әріптермен,

шрифт-14 кегль, ортада).

Деректердің тәртібі келесідей анықталады: алдымен сілтемелер тізбесі. Одан кейін қосымша деректер, яғни мақалада сілтеме жасалмаған деректер.

Барлық сілтемелер бастапқы тілде беріледі. Мақалада келтірілген сілтемелер мен ескертулер нөмірленіп, тік жақшаларда беріледі.

Сілтемелерді көрсету ұстанымдары:

1. Барлық жұмыста бірыңғай стиль қолданылады

2. Сілтеме екі бөліктен тұрады:

- мәтін ішіндегі сілтеме (үлгі [1,5 бет]);

- пайдаланылған деректер тізіміне сілтемелер.

Сілтемелерді құру кезінде ең маңызды мәліметтер: автордың аты-жөні, материалдың тақырыбы, материал түрі, материалды құру/өзгерту күні, басты беттің мекен-жайы.

Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 сәйкес рәсімделуі қажет.

3.13 Иллюстрациялардағы суреттер тізімі мен мәтіндегі суреттерге сілтеме болуы тиіс.

Электрондық нұсқадағы суреттер мен иллюстрациялар TIF немесе JPG форматта ұсынылады 300 dpi аспауы керек.

3.14 Математикалық формулалар Microsoft Equation Editor редакторында жазылуы тиіс (әрбір формула бір объект).

3.15 Автор туралы мәліметтер бөлек бетте (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторларымен байланысуы үшін,

электронды мекенжай журналда жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і, аңдатпа қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс.

3.16 Қолжазбаларды авторлар мұқият тексеріп, редакциялауы қажет.

Талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

3.17 Редакция мақалаға орфографиялық және стилистикалық түзетулер жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды.

3.18 Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады:

010000, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел к-сі, 8, «Алтын орда» БО, 15-қабат. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

3.19 E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru, жазылу индексі – 75754. Төлем – 2500 теңге.

Реквизитер: РНН 600900611860, ИИК KZ826010111000202462,

БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKZKX, КНП 859, АО «Народный Банк Казахстана»

IV. Редакциялық кеңес

4.1 Редакциялық алқада немесе редакциялық кеңесте Web of Science (Вэб оф Сайнс) немесе Scopus (Скопус) халықаралық деректер базасында кемінде 2 (екі) Хирша индексі (журналдың тақырыптық бағыты бойынша) бар ғалымдар болуы тиіс. Әлеуметтік-гуманитарлық бағыттағы журналдар үшін Web of Science (Вэб оф Сайнс) немесе Scopus (Скопус) халықаралық деректер базасында жарияланымдары бар ғалымдар енеді. Журналдың редакциялық алқа құрамын бас редактор, редакция алқасының мүшелері, жауапты редактор, техникалық редактор, корректор құрайды.

Журналдың редакциялық алқасына журналдың бас редакторы, редакция алқасының мүшелері, жауапты редактор, техникалық редактор, корректор кіреді.

4.2 Журналдың бас редакторы – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылым жөніндегі вице-президенті Н.С. Пұсырманов.

4.3 Журналдың бас редакторы:

- редакция алқасының құрамын бекітеді;

- редакцияға жалпы басшылықты жүзеге асырады;

- журналды тарататын ұйымдармен келісімдер жасайды, редакциялық кеңестің қызметіне қатысты басқа да мәселелерді шешеді;

- редакциялық кеңестің қызметіне отандық және шетелдік ғалымдарды тартады;

- журналдың мазмұны және редакциялық кеңестің қызметі туралы ұсыныстар жасайды.

4.4 Редакциялық алқа құрамы:

- академиялық/ ғылыми дәрежесі бар отандық және шетелдік ғалымдар;

- нөлдік емес импакт-фактор журналдарында ғылыми мақалалары бар отандық және шетелдік ғалымдар мен сарапшылар;

- Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғалымдары (салалық тәжірибиесі бар).

4.5 Редакциялық кеңес мүшелері:

- редакция кеңесінің перспективалық жоспарларын әзірлеуге қатысады;

- ұсынылған материалдарды талқылауға қатысады, материалдардан бас тарту туралы шешім қабылдайды.

4.6 Жауапты редакторға Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ғылыми/ академиялық дәрежесі бар қызметкері тағайындалады.

4.7 Жауапты редактор:

- баспа саясатын іске асырады;

- берілген материалдарды қабылдайды және өңдеуді бақылайды;

- авторлармен байланысады;

- ұсынылған материалдарды қосымша қарау қажеттілігі туралы шешім қабылдайды;

- журналдың номерін шығару мерзімдерін анықтайды.

4.8 Корректор:

- мазмұн жағынан мақалалардың сапасын бағалайды;

- мақаланы жазу, өңдеу талаптарына сай үлгілеріне сәйкестендіреді;

- жауапты редакторға мақалалардың соңғы нұсқасын ұсынады.

4.9 Техникалық редактор Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының қажетті техникалық дайындығы бар маман тағайындалады.

4.10 Техникалық редактор:

- ұсынылған материалдарды өңдейді;

- журналдың номерінің дизайнын жобалайды;

- журнал шығаруды қамтамасыз етеді;

- журналдарды таратушыларға жеткізеді.

V. Рецензиялау тәртібі

5.1 Журналдың редакциялық алқасының мүшелері мақалалардың тиісті айдарларға сәйкестігін бақылайды.

5.2 Бір пікір сыртқы, сондықтан автор мақаламен бірге оны ұсынады.

5.3 Қолжазбаның мазмұнына қатысты білім саласында жұмыс істейтін сарапшылардан редакция кеңесі пікір алуды қарастырады.

5.4 Ізденушілердің ғылыми жетекшілері, сондай-ақ, автор жұмыс істейтін бөлімшенің қызметкерлері пікір бере алмайды.

5.5 Рецензияда төмендегілер ескеріліп жазылады:

- берілген мақаланың өзектілігі;

- ұсынылған ғылыми материалдардың жаңалығы;

- зерттеу материалдарының жеткіліктілігі;

- пайдаланылған дереккөздер тізімі;

- жазу стилі;
 - мақалаларға қойылатын талаптарға сәйкестігі;
 - жариялауға қатысты қорытынды немесе түзетулер енгізу қажеттілігі туралы.
- 5.6 Егер мақаланы қайта өңдеу қажет болса, пікір беруші түзетулердің себептерін нақтылап жазады.
- 5.7 Пікір беруші тегі, аты және әкесінің аты (бар болса), ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағын (бар болғанда), жұмыс орнын, лауазымын және қол қойылған күнін толық жазып қол қояды.
- 5.8 Жауапты редактор берілген пікірлерді авторға жеткізеді. Бұл жағдайда пікір беруші туралы мәліметтер көрсетілмейді.
- 5.9 Тексеруден кейін мақала қайта пікір алуға жіберіледі. Пікір редакциялық кеңесте қаралады.
- 5.10 Автор пікір берушінің пікірін қабылдамаған жағдайда, мақаланы қайтарып алуға құқы бар.
- 5.11 Мақалаларды қарау мерзімі - 2 ай.
- 5.12 Қолжазбалар қайтарылмайды.

VI. Редакциялық және авторлық этика

- 6.1 Редакциялық кеңес өз қызметінде Қазақстан Республикасының қолданыстағы тиісті заңнамаларын басшылыққа алады.
- 6.2 Редакциялық кеңес қолжазбаны жариялауға жарамсыз деп шешім қабылдаған үшін жауап береді. Осыған сәйкес шешімді қабылдау мақала мазмұнының өзектілігі мен маңыздылығы бойынша ғылыми бағалауға негізделеді.
- 6.3 Қабылданбаған қолжазбалар туралы ақпарат құпия болып қалады және жарияланбайды.
- 6.4 Басылымға жариялау үшін материалдарды беру арқылы автор өзі туралы барлық ақпараттың дұрыстығына, стилі мен сауаттылығына, плагиаттың жоқтығына, редакциялық кеңестің қойған барлық техникалық талаптарына сәйкестігіне кепілдік береді.
- 6.5 Ұсынған қолжазбалар басқа ғылыми журналдарда жарияланбаған болу керек.
- 6.6 Редакция мақалаларды плагиат жүйесімен тексеруге құқылы.

Мақаланы рәсімдеу үлгісі

FTAMP 14.15.01

К. Е. АМАНОВА

п.ғ.к., доцент, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті,
Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы
e-mail: akasheva@gmail.com

ПРОГРАММАЛАУДЫ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ТУРАЛЫ

Аңдатпа. Мақалада STEM білім берудегі жиі талқыланып жүрген тақырыптардың бірі – жалпы білім беретін мектептерде программалауды оқыту мәселесі қарастырылады. Великобритания, Финляндия, Южная Корея, Эстония, Франция, Австралия сияқты мемлекеттердегі тәжірибелерді қарастыра отырып программалауды мектепте оқытудың қажеттілігін айқындайтын шарттар көрсетіледі. Программалауды мектепте оқытудың ағымдағы жай-күйін зерттеу мақсатында, мақала авторы, жоғары сынып оқушыларының және де білім беру процесіндегі басқа да субъектілердің: ата-аналардың, мұғалімдер мен IT саласындағы мамандардың қатысуымен зерттеулер жүргізді. Зерттеуге IT саласындағы мамандардың қатыстырылуы программалауды оқытуда түрліше аппараттық-программалық жабдықтардың пайдаланылатындығымен түсіндіріледі. Мақалада аталған зерттеудің кейбір қорытындылары, атап айтқанда оқушылардың, ата-аналардың, мұғалімдер мен IT саласындағы мамандардың программалауды мектепте оқыту мәселесіне деген көзқарастарын зерттеу нәтижелері берілді.

Түйін сөздер: Программалау, программалауды оқыту, мектепте программалауды үйрету.

КІРІСПЕ

Мәтін

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Мәтін

ӘДІСНАМА

Мәтін

НӘТИЖЕЛЕРІ

Мәтін

ҚОРЫТЫНДЫ

Мәтін

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ:

1

2

3

К.Е. АМАНОВА

К вопросу обучения программирования в школе

к.п.н., доцент, Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова,
г. Кокшетау, Республика Казахстан
e-mail: amanova@mail.ru

Аннотация. Бұл мақалада қазіргі STEM білім берудің өзекті тақырыптарының бірі - жалпы білім беретін мектепте бағдарламалауды В настоящей статье рассматривается одна из актуальных тем современного STEM-образования – вопрос обучения программированию в общеобразовательной школе. На примере таких стран, как Великобритания, Финляндия, Южная Корея, Эстония, Франция, Австралия рассмотрены предпосылки, иницирующие необходимость обучения детей основам программирования в школе. В целях изучения текущего состояния обучения программированию в школах автором было проведено исследование с участием учащихся старших классов и других субъектов образовательного процесса в школе: родителей, учителей, а также специалистов в IT- сфере, так как в обучении программированию используются различные аппаратно-программные средства обеспечения. В статье представлены некоторые итоги данного исследования, в частности, результаты исследования отношений обучающихся, родителей, учителей и IT- специалистов к вопросу обучения программированию в школе.

Ключевые слова: программирование, обучение программированию, программирование в школе.

K.T. AMANOVA

To the Question of Teaching Programming in School

PhD, associate Professor, Kokshetau State University named after Sh. Ualihanov,
Kokshetau, The Republic of Kazakhstan
e-mail: amanova@mail.ru

Abstract. In this article, one of the current topics of modern STEM education is considered, the issue of teaching programming in the general education school. On the example of countries such as Great Britain, Finland, South Korea, Estonia, France, Australia, the prerequisites are considered, initiating the need to teach children the basics of programming at school. To understand the current state of teaching programming in schools, the author conducted a study with the participation of high school students and other subjects of the educational process in the school: parents, teachers, and IT specialists, since various software and hardware are used in programming training. In the article some results of this research are presented, in particular the results of the study on the attitude of students, parents, teachers and IT specialists to the issue of teaching programming in school.

Keywords: teaching programming, programming in school, programming training.

**ПОЛОЖЕНИЕ О НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ЖУРНАЛЕ
«БІЛІМ - ОБРАЗОВАНИЕ»**

I. Общее положение

1.1 Научно-педагогический журнал «Білім-Образование» зарегистрирован в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан в 1999 году (свидетельство № 904 –Ж 31 октября), перерегистрирован в 2008 году (свидетельство о перерегистрации № 9838-Ж 30 декабря)

1.2 Учредитель журнала – РГП на ПХВ «Национальная академия образования имени И. Алтынсарина» Министерства образования и науки Республики Казахстан.

1.3 Периодичность издания – 4 раза в год.

1.4 Журнал зарегистрирован в Международном центре регистрации серийных изданий ISSN: ISSN 1607-2790.

II. Цели, задачи и структура журнала

2.1 Научно-педагогический журнал «Білім-Образование» наряду с актуальными проблемами системы образования направлен на публикацию передового опыта казахстанских и зарубежных педагогов и результатов научных исследований, учебно-методических, нормативных инструкций, информационно-аналитических материалов.

2.2 Основные направления: Образование и воспитание, инклюзивное образование, инновации в системе образования, научно-методические и другие информационно-познавательные исследования в сфере образования.

2.3 Рубрики журнала: «Образовательная политика», «Теория и практика воспитания», «Инклюзивное образование: теория и практика», «Научно-методический и научно-педагогический поиск», «Правовая культура», «Конференции, форумы, семинары», «Personalia».

2.4 Статьи принимаются на казахском, русском или английском языках.

2.5 В целях повышения статуса журнала статьи должны быть распространены в зарубежных системах цитирования, электронных библиотеках научных изданий и в казахстанской базе цитирования.

2.6 На основании решения редакционного совета составляется заключение о публикации статьи в журнале.

III. Правила оформления статей

3.1 Требования к публикации научных статей разработаны в соответствии с подпунктом 36-2) статьи 5 Закона РК от 27 июля 2007 года «Об образовании». Представленные статьи проходят через систему «Антиплагиат» и 75% текста должны быть аутентичными.

3.2 Научная статья - изложение собственных выводов и промежуточных или окончательных результатов научного исследования, экспериментальной или аналитической деятельности, содержащее авторские разработки, выводы, рекомендации ранее не опубликованные и обладающие новизной; или посвященное рассмотрению ранее опубликованных научных статей, связанных общей темой (систематический обзор).

3.3 Структура научной статьи включает название, аннотации, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты, обсуждение, заключение, информацию о финансировании (при наличии), список литературы.

3.4 Объем статьи, включая аннотации, таблицы, рисунки, математические формулы и библиографию, не должен превышать 10 страниц текста, набранных на компьютере (редактор Microsoft Word); минимальный объем статьи – 5 страниц.

3.5 Научные статьи должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

3.6 В издательский центр предоставляется электронная версия статьи. Страницы статьи должны быть пронумерованы.

3.7 Статьи должны быть напечатаны в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS», гарнитура – Times New Roman (для русского и английского языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), одинарный межстрочный интервал. Поля: левое – 30 мм, правое – 15 мм, верхнее – 20 мм, нижнее – 20 мм, табуляция – 1,25 мм.

3.8 Статьи всех авторов должны сопровождаться двумя рецензиями (1 внешней и 1 внутренней) ученых: доктора наук, кандидата наук /PhD. Одна из рецензий является внешней, ее представляет автор при подаче материалов. Вторая является внутренней, ее организация входит в компетенцию редакционной коллегии журнала.

3.9 Представленные материалы должны включать:

- ГРНТИ (Государственный рубрикатор научной технической информации);
- инициалы и фамилию (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (прописные буквы, жирный шрифт);
- указание ученой степени, ученого звания;
- аффилиацию (место работы/учебы, город, почтовый индекс, страна) на казахском, русском и английском языках;
- название статьи (прописные буквы, жирный шрифт, абзац 1 см по левому краю, на трех языках: русском, казахском, английском);
- аннотацию – краткую характеристику назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи;
- ключевые слова – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования.

3.10 Аннотация должна быть информативной и структурированной, отражать цели работы и ее результаты. Дается на казахском, русском и английском языках. Рекомендуемый объем аннотации – 100-300 печатных знаков (курсив, нежирный шрифт, 12 кегль).

3.11 Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более трех, даются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке.

3.12 Текст статьи излагается в определенной последовательности его частей и включает в себя:

- ВВЕДЕНИЕ / КІРІСПЕ / INTRODUCTION (нежирные прописные буквы, 14 шрифт). Во введении отражаются результаты предшествующих (смежных) работ ученых, методы исследования, процедуры, параметры измерения и т.д.
- ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ / ЗЕРТТЕУДІ ҚАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ / PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE STUDY (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).
- МЕТОДОЛОГИЯ / ӘДСІНАМА / METHODOLOGY (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).
- РЕЗУЛЬТАТЫ / НӘТИЖЕЛЕРІ / RESULTS (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).

В научной статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. Проводимые исследования представляются в наглядной форме не только экспериментально, но и теоретически. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и др.

Формулы, уравнения, рисунки, фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки.

- ЗАКЛЮЧЕНИЕ / ҚОРЫТЫНДЫ / CONCLUSION (нежирным шрифтом, шрифт-14 кегль, по центру).

Собираются тезисы об основных достижениях проведенных исследований.

Они могут быть представлены в письменном виде и в виде таблиц, графиков, цифр и статистических показателей, характеризующих выявленные основные закономерности.

Заключение должно быть представлено без интерпретации со стороны авторов (не более 1 страницы).

- СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / REFERENCES (нежирные прописные буквы, 14-шрифт).

Порядок данных следующий: сначала список ссылок. Далее следуют дополнительные данные, то есть данные, на которые в статье не ссылались.

Все ссылки должны быть даны на языке оригинала. Ссылки и сноски, приведенные в статье пронумеровываются и заключаются в квадратные скобки.

Принципы отображения ссылок:

1. Во всех работах используется единый стиль
2. Ссылка состоит из двух частей:
 - ссылка в тексте (образец [1,5 стр.]);
 - ссылки на список использованных данных.

Наиболее важные данные при создании ссылок: ФИО автора, название материала, тип материала, дата создания/изменения материала, адрес главной страницы.

Список литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003

3.13 Иллюстрации, перечень рисунков и подрисночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

3.14 Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

3.15 На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

- Полностью прописывается ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);
- полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);
- название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках.

3.16 Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами. Статьи, оформленные с нарушением требований к публикации не принимаются.

3.17 Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются.

3.18 Рукопись и электронный вариант материалами следует направлять по адресу: 010000, Республика Казахстан, г. Нур-Султан, пр. Мәңгілік Ел 8, БЦ «Алтын Орда», 15-й этаж, каб. 1502. Национальная академия образования имени И. Алтынсарина.

3.19 Контакты:

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Подписной индекс – 75754. Оплата – 2500 тенге.

Реквизиты: РНН 600900611860, ИИК KZ826010111000202462, БИН 08094000

6848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX, КНП 859, АО «Народный Банк Казахстана»

IV. Редакционный совет

4.1 В состав редакционного совета или редакционной коллегии входят ученые с индексом Хирша не менее 2-х (двух) по тематическому направлению журнала в международных базах данных Web of Science (Вэб оф Сайнс) или Scopus (Скопус). Для журналов социально-гуманитарного направления наличие ученых, имеющих публикации в международных базах данных Web of science или Scopus. Редакционную коллегию журнала составляют главный редактор журнала, ответственный редактор, технический редактор, корректор.

4.2 Главным редактором журнала является вице-президент по науке Национальной академии образования им. И. Алтынсарина.

4.3 Главный редактор журнала:

- утверждает состав редакционной коллегии;
- осуществляет общее руководство редакционной коллегией;
- заключает договоры с организациями, распространяющими журнал, решает иные вопросы, связанные с деятельностью редакционной коллегии;

- способствует привлечению в редакционную коллегию ведущих отечественных и зарубежных ученых;

- вносит предложения по содержанию журнала и деятельности редакционной коллегии.

4.4 Состав редакционной коллегии:

- отечественные и зарубежные ученые, имеющие академическую/ ученую степень;
- отечественные и зарубежные ученые и эксперты, имеющие научные статьи в журналах с ненулевым импакт-фактором;
- ведущие ученые Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (имеют отраслевой опыт).

4.5 Члены редакционного совета:

- участвуют в разработке перспективного плана деятельности редакционного совета;
- участвуют в обсуждении представляемых материалов, принимают решение об отклонении материала.

4.6 Ответственным редактором назначается сотрудник Национальной академии образования имени И. Алтынсарина, имеющий ученую/ академическую степень.

4.7 Ответственный редактор:

- ответственен за реализацию издательской политики;
- контролирует поступление и обработку представляемых материалов;
- осуществляет связь с авторами;
- принимает решение о необходимости проведения дополнительного рецензирования представленных материалов;
- определяет сроки выпуска номеров журнала.

4.8 Корректор:

- оценивает качество статей по содержанию;
- при необходимости приводит материал в соответствие образцам, отвечающим требованиям к написанию, редактированию статьи;
- предоставляет ответственному редактору последнюю версию статей.

4.9 Технический редактор назначается из числа сотрудников Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, имеющих необходимую техническую подготовку

4.10 Технический редактор:

- обрабатывает представленные материалы;
- проектирует дизайн номера журнала;
- обеспечивает выпуск журнала;
- доставляет журналы до распространителей.

V. Порядок рецензирования

5.1 Члены редакционной коллегии журнала рассматривают соответствие статей соответствующим рубрикам.

5.2 Одна рецензия внешняя, поэтому автор вместе со статьей представляет ее.

5.3 Редакционный совет предусматривает получение рецензии от экспертов, работающих в области знаний, к которой относится содержание рукописи.

5.4 Рецензентами не могут быть научные руководители соискателей ученой степени, а также сотрудники подразделения, в котором работает автор.

5.5 Рецензия составляется в свободной форме с обязательным отражением следующих положений:

- актуальность представленной статьи;
- новизна представленных научных материалов;
- достаточность материалов исследования;
- список использованных источников;
- стиль изложения;
- соответствие требованиям к научным статьям;
- вывод о целесообразности опубликования или необходимости доработки;

5.6 Если статья нуждается в доработке, рецензент излагает причины поправок с уточнением.

5.7 Рецензент расписывается с расшифровкой фамилии, имени и отчества (при наличии), ученой степени и ученого звания (при

наличии), места работы, должности и даты подписания.

5.8 ответственный редактор доводит предоставленные комментарии до автора. В этом случае сведения о рецензенте не указываются.

5.9 После доработки статья отправляется на повторное рецензирование. Рецензия рассматривается на редакционном совете.

5.10 Автор вправе отозвать статью в случае неприятия мнения рецензента.

5.11 Срок рассмотрения статей - 2 месяца.

5.12 Рукописи не возвращаются.

VI. Редакционная и авторская этика

6.1 Редакция журнала в своей деятельности руководствуется действующим законодательством Республики Казахстан.

6.2 Редакционная коллегия ответственна за принятие решения о целесообразности опубликования рукописи. В соответствии с этим принятие решения основывается исключительно на научной оценке содержания статьи с точки зрения его актуальности и значимости.

6.3 Информация об отклоненных рукописях конфиденциальна и она не разглашается.

6.4 Представляя материалы для публикации, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата, соответствие всем техническим требованиям.

6.5 Представленные рукописи не должны публиковаться в других научных журналах.

6.6 Редакция имеет право проверять статьи на плагиат.

Образец оформления статьи

ГРНТИ 14.15.01

К. Е. АМАНОВА

к.п.н., доцент, Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова

г. Кокшетау, Республика Казахстан

e-mail: amanova@mail.ru

К ВОПРОСУ ОБУЧЕНИЯ ПРОГРАММИРОВАНИЮ В ШКОЛЕ

Аннотация. В настоящей статье рассматривается одна из актуальных тем современного STEM-образования – вопрос обучения программированию в общеобразовательной школе. В целях изучения текущего состояния обучения программированию в школах автором было проведено исследование с участием учащихся старших классов и других субъектов образовательного процесса в школе. В статье представлены некоторые итоги данного исследования, в частности, результаты исследования отношений обучающихся, родителей, учителей и IT-специалистов к вопросу обучения программированию в школе.

Ключевые слова: программирование, обучение программированию, программирование в школе.

ВВЕДЕНИЕ

Текст

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Текст

МЕТОДОЛОГИЯ

Текст

РЕЗУЛЬТАТЫ

Текст

ВЫВОДЫ

Текст

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1

2

3

К.Е. АМАНОВА

К вопросу обучения программирования в школе

к.п.н., доцент, Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова,

г. Кокшетау, Республика Казахстан

e-mail: amanova@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі STEM білім берудің өзекті тақырыптарының бірі - жалпы білім беретін мектепте бағдарламалауды оқыту мәселесі қарастырылады. Ұлыбритания, Финляндия, Оңтүстік Корея, Эстония, Франция, Австралия сияқты елдердің мысалында балаларға мектепте бағдарламалаудың негіздерін үйрету қажеттілігін бастайтын алғышарттар қарастырылады. Мектептерде бағдарламалауды оқытудың қазіргі жағдайын зерттеу үшін автор жоғары сынып оқушылары мен мектептегі оқу процесінің басқа пәндерінің қатысуымен зерттеу жүргізді: ата -аналар, мұғалімдер, сонымен қатар IT мамандары, себебі әр түрлі аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз ету құралдары бағдарламалауды үйретуде қолданылады. Мақалада осы зерттеудің кейбір нәтижелері, атап айтқанда, мектепте бағдарламалауды оқыту мәселесіне оқушылардың, ата -аналардың, мұғалімдер мен IT мамандарының қарым -қатынасын зерттеу нәтижелері ұсынылған.

Түйін сөздер: программалау, бағдарламалауды үйрету, мектепте бағдарламалау.

К. Е. АМАНОВА

Программалауды мектепте оқыту туралы

п.ф.к., доцент, Ш. Уалихановтың атындағы Кокшетау мемлекеттік университеті

Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы

amanova@mail.ru

К. Е. AMANOVA

To the Question of Teaching Programming in School

PhD, associate Professor, Kokshetau State University named after Sh. Ualihanov,

Kokshetau, The Republic of Kazakhstan

e-mail: amanova@mail.ru

Abstract. In this article, one of the current topics of modern STEM education is considered, the issue of teaching programming in the general education school. On the example of countries such as Great Britain, Finland, South Korea, Estonia, France, Australia, the prerequisites are considered, initiating the need to teach children the basics of programming at school. To understand the current state of teaching programming in schools, the author conducted a study with the participation of high school students and other subjects of the educational process in the school: parents, teachers, and IT specialists, since various software and hardware are used in programming training. In the article some results of this research are presented, in particular the results of the study on the attitude of students, parents, teachers and IT specialists to the issue of teaching programming in school.

Keywords: teaching programming, programming in school, programming training.

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы» ШЖҚ РМК.
Журнал 2000 жылдың
мамырынан шыға бастады.
Басылым 3 айда бір рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат
министрлігінде есепке қойылды
(2008 жылғы 30 желтоқсандағы
Бұқаралық ақпарат құралын есепке қою
туралы №9838-ж куәлік).

**Құрметті оқырмандар
мен авторлар!**

Журналда жарияланған
материалдар редакцияның
көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің
анықтығына, сондай-ақ
стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:

010000, Нұр-Сұлтан қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8
«Алтын Орда» БО.

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Басуға 28.06. 2022 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 6,2. RISO басылым.
Таралымы - 300 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның Дизайн және полиграфиялық
қызметтер бөлімінде басылып
шығарылды

Учредитель журнала:

РГП на ПХВ «Национальная
академия образования
им. И. Алтынсарина»
Министерства образования и науки
Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года.
Периодичность 1 раз в 3 месяца.
Журнал поставлен на учет
в Министерстве культуры и
информации РК (свидетельство о
постановке на учет средства массовой
информации № 9838-ж
от 30.12.2008 г.).

**Уважаемые читатели
и авторы!**

Опубликованные в журнале
материалы не отражают точку
зрения редакции.
Ответственность за достоверность
фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические ошибки
несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия
редакции.

Наш адрес:

010000, г. Нур-Султан,
пр. Мәңгілік Ел, 8,
БЦ «Алтын Орда».

E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Подписано в печать 28.06.2022 г.
усл.печ.л. - 6,2. Печать RISO.
Тираж - 300 экз.
Отпечатано
в Отделе дизайна и полиграфических
услуг НАО им. И. Алтынсарина.